

Virpi Oksanen

**Kirjastolain ilmentyminen
työpaikkailmoittelussa**
Sisällönanalyysi yleisten kirjastojen
työpaikkailmoituksista 2017–2019

Informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunta

Pro gradu -tutkielma

Toukokuu 2020

Tiivistelmä

Virpi Oksanen: Kirjastolain ilmentyminen työpaikkailmoittelussa – sisällönanalyysi yleisten kirjastojen työpaikkailmoituksista 2017–2019

Pro gradu -tutkimus

Tampereen yliopisto

Informaatiotutkimus ja interaktiivinen media

Toukokuu 2020

Kirjastolakiin liittyvää tutkimusta on tehty melko vähän. Lain pitäisi toimia ohjaavana tekijänä kaikessa toiminnassa, jota yleisissä kirjastoissa toteutetaan. Eräs tapa todentaa lain merkitystä on lain ilmentymien havainnointi alan työpaikkailmoituksista.

Tässä tutkimuksessa kartoitetaan kirjastolain ilmentymiä alan työpaikkailmoituksissa 2017–19. Tarkastelujakso on ajallisesti merkityksellinen, sillä se alkaa samasta vuodesta kuin viimeisin kirjastolaki; laki yleisistä kirjastoista (1492/2016) astui voimaan. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, miten ala on kehittynyt työpaikkailmoitusten perusteella viimeisimmän kirjastolain astuttua voimaan. Lisäksi tavoitteena on kirkastaa lain merkitystä rekrytointiprosessissa työpaikkailmoittelun osalta.

Tutkimuksen teoriaosuudessa käydään läpi se vaiherikas ja yhteiskunnan oloja heijastanut kehitys, joka kirjastolain historiaan liittyy. Teoriaosuuden päättää nykyisen kirjastolain esittely valmisteluvaiheineen.

Kirjastolaki toimii tutkimuksen viitekehyksenä ohjaten tutkimusaineistosta eli työpaikkailmoituksista tehtävää sisällönanalyysia. Pääpaino sisällönanalyysissa on nykyisin voimassa olevan kirjastolain ilmentymien havainnoinnissa, mutta myös mahdollisia edeltävien kirjastolakien ilmentymiä tarkkaillaan. Aineistolle tehtiin myös määrällistä analyysiä ja tutkimustuloksia verrattiin soveltuvin osin vastaavanlaiseen yhdeksän vuoden takaiseen tutkimukseen. Määrällinen analyysi toimi lisäksi sisällönanalyysin tukena.

Tutkimuksen tulokset osoittavat, että julkiseen hakuun tulleiden kirjastoalan työpaikkojen määrä kasvoi niin tarkastelujakson sisällä kuin yhdeksän vuoden tilanteeseen verrattuna merkittävästi. Alalle on ilmaantunut uusia ammattinimikkeitä. Tulokset osoittavat myös, että kirjastolaki ilmentyy työpaikkailmoituksissa merkittävässä määrin. Monet kirjastot hyödyntävät taitavasti lakia työpaikkailmoituksissaan ja osoittavat näin olevansa ajan tasalla toiminnan järjestämisen suhteen. Havaittavissa on kuitenkin myös kumottuihin lakeihin viittaamista, mikä voi olla osoitus lain pitkästä hännästä.

Tutkimuksen tuloksista voidaan päätellä, että kirjastotyöhön sisältyy edelleen runsaasti perinteisiä työtehtäviä, mutta että joukossa on myös yhä erikoistuneempia tehtäviä, jotka välittömästi liittyvät usein nykyteknologiaan ja välillisesti ilmentävät kirjastolaista tavallisesti tehtäväpykälän jotakin kohtaa. Ilmentymissä on vaihtelua ammattiryhmittäin, mutta myös jonkin verran tarkastelujakson vuosien välillä.

Avainsanat: kirjastolaki, työpaikkailmoitukset, yleiset kirjastot, rekrytointi, ammattinimikkeet

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu turnitin originalitycheck -ohjelmalla.

Esipuhe

Sanoin kavereilleni yläasteella, että haluan isona kirjastoon töihin. Unelma-ammatti piti pintansa ja keväällä 2010 avasin ensimmäisen kerran Messukylän kirjaston oven Tampereella aloittaakseni kirjastoapulaisen työt. Olin vastavalmistunut tietojenkäsittelyn tradenomi, mutta intohimoni oli toisaalla.

Nyt tuosta hetkestä on likimain tasan kymmenen vuotta aikaa. Haave kirjastoalan yliopisto-opinnoista oli kytenyt kuitenkin jo pidempään. Vuonna 2005 pääsykoekirjana toimi Ilkka Mäkisen 1999 toimittama teos Tiedon tie: johdatus informaatiotutkimukseen. Pänttäyksestä huolimatta yliopiston ovet eivät tuolloin auenneet.

Yliopisto-opinnot kävivät toteen vihdoinkin syksyllä 2015, kun aloitin maisteriopinnot informaatiotutkimuksen ja interaktiivisen median yksikössä. Tuolloin olin ammattikorkeakoulutukseltani kelpoinen hakemaan vaikka vakinaista vakanssia, mutta edelleen janosin ylempää akateemista tutkintoa.

Filosofian maisterin tutkinnon myötä yksi merkittävä ammatillinen etappi on saavutettu.

Pro gradu -tutkielman ideoinnin aikaan kiinnostuin erityisesti kauppa- ja hallintotieteiden tiedekunnan kurseista oman tiedekuntani kurssien lisäksi. Innostukseni voi havaita tutkimuksen aiheesta.

Kiitän Salon kaupunginkirjaston pääkirjaston kokoelmatyöstä vastaavia kirjastoammattilaisia. Kirjaston kattava kokoelma on kiistämätön osoitus erinomaisesta ammattitaidosta. Oli se sitten vuoden 1973 kirjastokomitean mietintö, yli sata vuotta vanha Kirjastolehti tahi Suomen yleisten kirjastojen historia, Salon pääkirjaston hyllyistä kyllä löytyy. Kiitän kirjastoa myös tutkijanhuoneen luovuttamisesta käyttöni. Vaikka koronatilanne katkaisikin mahdollisuuden käyttää työtilaa, oli siitä merkittävä hyöty tutkimukseni alkuvaiheessa. Ja te muut, joille kiitos kuuluu, te kyllä saatte sen tuta.

Salossa 07.05.2020

Virpi Oksanen

Sisällysluettelo

1	JOHDANTO	1
2	KIRJASTOLAKI	4
	2.1 Lainsäädäntö suomessa	5
	2.2 Ensimmäinen kirjastolaki: vuoden 1928 kansankirjastolaki	5
	2.3 Vuoden 1961 kirjastolaki	7
	2.4 Vuoden 1986 kirjastolaki	10
	2.5 Vuoden 1998 kirjastolaki	12
	2.6 Maakuntakirjastotoiminta	16
	2.7 Yleisen kirjaston ja opetustoimen yhteistyö	19
	2.8 Vuoden 2016 laki yleisistä kirjastoista	25
	2.8.1 Lain valmistelu	25
	2.8.2 Lain tavoite	28
	2.8.3 Yleisen kirjaston tehtävät	28
	2.8.4 Valtakunnallinen ja alueellinen kehittämistehtävä	29
	2.8.5 Toiminnanjärjestäminen, yhteistyö ja arviointi	32
	2.8.6 Henkilökunnan kelpoisuus	33
3	AIEMPI TUTKIMUS	35
	3.1 Ulkomailta tehty tutkimus	35
	3.2 Tutkimus kirjastojen työpaikkailmoituksista Suomessa	37
	3.3 Kirjastolakia koskeva tutkimus Suomessa	39
4	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	41
	4.1 Tutkimuksen tarkoitus, tavoitteet ja tutkimuskysymykset	41
	4.2 Tutkimusmenetelmät	42
	4.3 Tutkimuksen aineisto ja rajaukset	45
5	MÄÄRÄLLISEN ANALYYSIN TULOKSET	48
	5.1 Avointen työpaikkojen määrä ja työsuhteiden kesto	50
	5.2 Ammattinimikkeet	50
	5.3 Vertailu aiempiin tutkimustuloksiin	53
6	SISÄLLÖNANALYYSIN TULOKSET	57
	6.1 Kirjastolain tavoitteen ilmentymät	60
	6.2 Yleisen kirjaston tehtävien ilmentymät	62
	6.2.1 Monipuolinen ja uudistuva kokoelma	64
	6.2.2 Lukemisen ja kirjallisuuden edistäminen	66
	6.2.3 Tiedon hankinnan ja käytön tuki, monipuolinen lukutaito	69
	6.2.4 Tapahtumatoiminta	73
	6.2.5 Tilojen tarjoaminen	74
	6.3 Johto- ja esihenkilöiden tehtävät	75
	6.4 Yhteistyön ilmentymät	76
	6.5 Toiminnan järjestämisen ilmentymät	81
	6.6 Henkilökunnan kelpoisuuden ilmentymät	84
	6.7 Alueellisen kirjastotoiminnan ilmentymät	89
7	POHDINTA	93
	7.1 Johtopäätökset	93

7.2 Tulosten tarkastelu.....	96
7.3 Vertailu aiempiin tutkimuksiin.....	102
7.4 Tutkimuksen arviointi	104
7.5 Jatkotutkimusaiheet	105
7.6 Lopuksi.....	106
LÄHTEET	108

1 JOHDANTO

”Yleisten kirjastojen tarkoituksena on
laitokselle ominaisin toimintamuodoin
tydyttää yleistä sivistysharrastusta
tydyttää yleistä lukuharrastusta
Onko sivistystä vain johdon hyväksymä sivistys
Miksi moni pelkää kirjastossa, miksei naura?
Milloin uuden kirjastoasetuksen saamme?”
M.A. Numminen: Kirjasto on neliö
(Numminen 1971; lähde Krekola 2012.)

Love Records julkaisi vuonna 1971 kirjastoaiheisen levyn ”Pynnösen perintö”, jossa Nummisen kappaleen ohella otettiin kriittisesti kantaa musiikin voimin kirjastolaitoksen ummehtuneeseen ja konservatiiviseen ilmapiiriin (Krekola 2012). Aikaa on kulunut kappaleen julkaisusta mutta edelleen sanoitus puhuttelee.

Kirjastoala on liberalisoitunut viime vuosina. Uudet laissa määritetyt säädökset ovat olleet keskeisessä asemassa kirjastojen entistä vapautuneemmassa ilmapiirissä. Numminen (1971) siis aivan aiheellisesti on kappaleessaan uuden kirjastoasetuksen perään. Asetuksia ja lakeja päivitetään silloin, kun uudistuksille on tarve. Love Records sekä ”Pynnösen perintö”-levyllä esiintyvät artistit ovat tehneet oman osansa vaikuttaakseen kirjastojen ilmapiiriin.

Hyvistä aikeista huolimatta levyn julkaisemisesta ehti kulua kuitenkin 15 vuotta, ennen kuin vanha, vuoden 1961 kirjastolaki kumottiin ja korvattiin päivitetyllä kirjastolailla. Vuoden 1986 kirjastolaki toi merkittäviä uudistuksia alalle, mutta oli edelleen varsin byrokraattinen.

Kirjastolaissa on sen historian aikana säädelty kirjastojen toiminnasta vaihtelevissa määrin. Alaa on kaiketi jo ennen ensimmäisen kansankirjastolain säätämistä vuonna 1928 säädellyt vahvasti yhteisön sosiaalinen ilmapiiri ja kirjaston yleisesti katsottu tehtävä kansalaisten sivistämiseksi. Aikalaisten kirjoitusten perusteella Suomen kansalaisten sivistyksestä oltiin vakavasti tuolloin huolissaan, ja jotkut näkivät kirjastolla suuren roolin tilanteen korjaamiseksi.

Kaikki yleisissä kirjastoissa tapahtuva toiminta pitää pystyä perustelemaan lailla. Etenkin laissa määritellyt kelpoisuusvaatimukset ovat toisinaan tuoneet haasteita kirjastojen toimintaan, kun etenkin syrjäseuduille on ollut hankalaa houkutella riittävän pätevää henkilökuntaa. Ensimmäisissä kirjastolaeissa huomioitiinkin erilaiset kuntamuodot ja kelpoisuusvaatimuksista säädettiin osaltaan niiden mukaan.

Kirjastolaille on ollut toisinaan keskeinen funktio silloin, kun on ollut tarve perustella palvelujen uudistamista esimerkiksi uudella kirjastorakennuksella. Laista löytyy perusteluja myös monenlaiseen hanketoimintaan, johon voidaan anoa rahoitusta esimerkiksi aluehallintovirastolta. Kirjastolaki koskee kaikkia kirjastoja tasaveroisesti. Joidenkin kirjastojen resurssit esimerkiksi henkilöstön tietotaidon suhteen saattavat kuitenkin osoittautua vaillinaisiksi silloin, kun uuden lain velvoitteet astuvat voimaan.

Vuonna 2016 annettiin nykyinen laki yleisistä kirjastoista (1492/2016). Laissa on uutuutena määritelty yleiselle kirjastolle tehtävät. Laki tehtäväpykäliseen tarjoaisi monta perustetta lisärahoituksen anomiselle kirjastotoiminnalle. Alalla vallitsee ainakin osittain kuitenkin turhan vahvasti vaatimattomuus ja kunnissa, joissa budjetti on merkittävästi alijäämäinen, ei kirjasto välttämättä viitsi viedä omia tarpeitaan kunnan taloudesta päättäviin elimiin vaikka se, että palvelut täyttäsivät lain edellytykset, vaatisivat lisärahoitusta.

Yleisesti lakien olemassa olosta voi jokainen ihminen tehdä havaintoja päivittäin: ostokset maksetaan kaupassa, autolla ajetaan sallitulla nopeudella ja tie ylitetään vihreän palaessa. Mutta millä konkreettisilla tavoilla kirjastolakia voisi havainnoida? Löytyisikö havaintoja alan työpaikkailmoituksista?

Tässä tutkimuksessa kartoitetaan, miten ja missä määrin kirjastolaki ilmentyy vuosien 2017–19 yleisten kirjastojen työpaikkailmoituksissa. Tutkimuksen tavoitteena on kirkastaa lain merkitystä rekrytointiprosessissa työpaikkailmoittelun osalta. Työpaikkailmoituksella on rekrytointifunktion lisäksi edustuksellinen funktio: ilmoituksen sisällöstä ja sanavalinnoista voi joissakin tapauksissa päätellä jotakin työtä tarjoavan organisaation ilmapiiristä. Alan, jonka toiminnasta säädellään erikseen lailla,

työpaikkailmoituksia on erityisen mielenkiintoista tutkia. Löytyykö ilmoituksista viittauksia lakiin? Ovatko viittaukset ajantasaisia? Ja mitä ne kertovat työtä tarjoavasta kirjastosta?

Tutkimuksen sisältö on jaettu seitsemään lukuun. Luvussa 2 käydään läpi kirjastolain historiaa sekä esitellään nykyisin voimassa oleva laki. Luku 2 antaa tutkimukselle viitekehyksen, joka myöhemmässä vaiheessa ohjaa sisällönanalyysia. Luvussa 3 käsitellään tutkimuksen aihetta sivuavia aikeisempia tutkimuksia. Luvussa 4 esitellään tutkimuksen toteutuksen kannalta oleelliset asiat: tavoitteet ja kysymykset, menetelmät sekä aineisto ja rajaukset. 5. ja 6. luku esittelevät tutkimuksen tulokset. Luku 7 sisältää pohdinnan: tutkimustuloksista tehdään johtopäätöksiä ja vastataan tutkimuskysymyksiin. Lisäksi tarkastellaan tutkimuksen tuloksia, arvioidaan tutkimusta kokonaisuutena sekä esitetään jatkotutkimusaiheita.

2 KIRJASTOLAKI

Tutkimuksessa analysoidaan yleisten kirjastojen työpaikkailmoituksia etsien niistä kytköksiä ja ilmentymiä kirjastolaista. Tässä luvussa esitellään tutkimuksen viitekehys. Luvun tarkoituksena on antaa tutkimukselle tieteellinen merkitys ja samalla jäsentää tutkimuksen ymmärtämisen kannalta olennainen tieto sekä käsitteet ja niiden välinen merkitys. Viitekehys antaa lähtökohdan tutkimusaineiston laadulliselle sisällönanalyysille.

Tutkimuksen viitekehyyksenä toimii kirjastolaki, jonka kehitystä ensimmäisestä, vuoden 1928 kansankirjastolaista aina nykyisin voimassa olevaan lakiin yleisistä kirjastoista käsitellään tässä luvussa. Kirjastolain historia antaa viitteitä laajoista yhteiskunnallisista muutoksista ja ajan hengestä. Lähdeaineistosta on aistittavissa se varsin helposti tarttuva intohimo, jolla aihetta on tutkittu.

Kirjastotoimintaa koskevista lakipykälistä löytyy säädöksiä, jotka pätevät vielä tänäkin päivänä. Jo ensimmäisessä kirjastolaissa; vuoden 1928 kansankirjastolaissa, määriteltiin yleisen kirjaston käyttö maksuttomaksi. Myös alueelliset kielieroavaisuudet huomioitiin laissa jo tuolloin. Kirjastolaki on aina henkinyt kirjastojen yleisesti tunnustettua ja tunnistettua roolia sivistyksen edistäjänä.

Tämä luku etenee niin, että ensin esitellään yleisesti lainsäädäntöä ja siihen liittyviä protokollia Suomessa. Luvuissa 2.2—2.7 käydään läpi kirjastolain historiaa ja lain kehitykseen vaikuttaneita tekijöitä. Etenkin 1960-luvun teollistumisaalto sekä 1990-luvun lama vaikuttivat koko yhteiskuntaan merkittävästi. Vaikutus näkyi konkreettisesti myös sekä kirjastotyössä että säädetyissä lakipykälissä. Historiaosio taustoittaa sitä kehitystä, jonka pohjalta nykyinen laki yleisistä kirjastoista on säädetty. Kirjastolain historian avaamisen on tarkoitus selventää sitä kehityssuuntaa, joka nykyistä kirjastolakia on edeltänyt. Kenties nykyisen lain muutoksien merkitys on helpompi ymmärtää historian avulla. Lopuksi luvussa 2.8 esitellään viimeisintä kirjastolakia eli

nykyisin voimassa olevaa lakia yleisistä kirjastoista¹ niiltä osin, kuin se on relevanttia tämän tutkimuksen näkökulmasta.

2.1 Lainsäädäntö suomessa

Suomessa lainsäädäntövalta kuuluu eduskunnalle. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että eduskunta perustuslain määräämässä järjestyksessä säätää ja voimaansaattaa Suomen oikeusjärjestykseen kuuluvat lait. Oikeusjärjestys tarkoittaa valtiossa vaikuttavien oikeusnormien kokonaisuutta. Oikeusjärjestykseen kuuluvat lakien lisäksi alemman asteiset säädökset, kuten erilaiset asetukset ja päätökset. Säädösten ohella oikeusjärjestykseen kuuluvat myös yleiset oikeusperiaatteet sekä tuomioistuinten antamien ennakkopäätösten kautta muodostuneet prejudikaattinormit, jotka auttavat lakien oikeassa tulkinnassa. (Nykänen 2019, 25-26.)

Suomen oikeusjärjestys on kokonaisuudessaan laaja, monisyinen ja jatkuvassa muutoksessa oleva kokonaisuus. Voimassa olevia lakeja, asetuksia ja muita säädöksiä on tuhansia. Säännökset muodostavat toisiinsa kytköksissä olevan monimutkaisen ja jatkuvasti muuttuvan kokonaisuuden. Yhteiskunnan tarpeiden mukaan voimassa olevia lakeja muutetaan, uusia lakeja säädetään ja vanhoja lakeja kumotaan. Kun yhteiskunta muuttuu, voimassa olevien säännösten tulkinnat elävät muutoksen mukana. (Nykänen 2019, 25.)

2.2 Ensimmäinen kirjastolaki: vuoden 1928 kansankirjastolaki

Julkisten kirjastojen toimintaa on säädelty lainsäädännöllä vuodesta 1928 alkaen, jolloin ensimmäinen kirjastolaki, kansankirjastolaki, annettiin. Lakia edelsi usean vuoden valmistelutyöt.

---

¹ Tutkimuksessa käytetään myös termiä ”kirjastolaki” viitattaessa nykyiseen lakiin, vaikka nykyinen kirjastolaki onkin nimeltään ”laki yleisistä kirjastoista”.

Kirjastonhoitajien koulutus, jonka järjestämisestä vastuu siirtyi vuonna 1921 valtiolle, ei teollisuuden ja maatalouden ammattien ollessa etusijalla saanut paljoakaan huomiota. Koulutusta järjestettiin epäsäännöllisin väliajoin kurssimuotoisena. Koulutuksella oli kytkös myös kirjastolaitoksen sisäiseen kehitykseen. Valtion kirjastotoimikunta ryhtyi valmistelemaan kirjastolakia, jonka tarkoituksena oli taata vakituinen valtionapu kuntien kirjastoille. Laki ei ollut ehdoton kirjastoja kohtaan, vaan asetti kirjastoille joukon ehtoja, jotka kirjaston piti täyttää saadakseen valtionapua. Ehdoista tärkeimpiin kuuluivat kirjastonhoitajan ammattitaitoon ja pätevyYTEEN liittyvät ehdot. (Poteri 1988, 5.)

Keväällä 1926 valtion kirjastotoimikunta hyväksyi ehdotuksensa kirjastolaeiksi ja niihin liittyviksi asetuksiksi ja ne jätettiin valtioneuvostolle. Kukin lakiehdotus oli erikseen perusteltu, ja myös nämä perustelut lähetettiin valtioneuvostolle. (Kansanvalistusseura ja Kirjastolehti 1926, 53.)

Kirjastot oli ehdotuksessa luokiteltu kolmeen kirjastotyyppiin:

- Kantakirjasto, jolla tarkoitettiin maalaiskunnan kirjastoa. Toimialueena oli koko kunnan alue. Kantakirjasto toimi kunnan omistamien muiden kirjastojen avustavana keskuksena.
- Piirikirjasto toimi kantakirjaston alaisena ja täytti tarpeen käyttää kirjaston palveluja alueen jossakin osassa.
- Maakuntakirjaston tehtävänä oli toimia useiden kuntien kirjastointia tukevana keskuksena. Maakuntakirjasto pystyi saamaan vuosittain erityisavustusta.

(Kansanvalistusseura ja Kirjastolehti 1926, 56—58.)

Asetusehdotuksessa määriteltiin kirjastonhoitajien sekä muiden kirjastoammattillisten virkojen pätevyysvaatimukset. Ainoastaan suurimpien kaupunkien (yli 15 000 asukasta) kirjastonjohtajien pätevyysvaatimuksiin kuuluivat yliopistotutkinto sekä kirjastotyön laaja teoreettinen ja käytännöllinen tuntemus. Muodollista alan koulutusta ei vaadittu. Muut kirjastonjohtajat ja kirjastoammattilaiset olivat päteviä työskentelemään kirjastossa suoritettuaan keskikoulun sekä alan koulutuksena valtion

kirjastotoimikunnan hyväksymän kirjastokurssin tai hankittuaan muulla tavalla kirjastokurssia vastaavat tiedot ja taidot. (Kansanvalistusseura ja Kirjastolehti 1926, 61.)

Kansankirjastolaki vaati pitkällisen eduskuntakäsittelyn. Lopulta laki annettiin vuoden 1928 keväällä asetuksineen. Laissa säädettiin muun muassa maakuntakirjastotoiminnasta: mikäli kunnan kansankirjasto toimi maakuntakirjastona tai paikalliskeskuksena avustuen useiden kuntien kirjastotointa, voitiin sille myöntää lisäavustusta. Asetustekstiin oli kirjattu muun muassa kunnallisten kirjastojen kirjastoammattillisten virkojen pätevyysvaatimukset. Vaatimukset mukailivat pitkälti aikaisemmin keskusteltua linjaa. Asetus tuli voimaan vuoden 1929 alussa. Pätevyysvaatimusten piti astua voimaan vuonna 1932, mutta ne osoittautuivatkin liian vaikeiksi käytännössä toteuttaa. Höllennystä vaatimuksiin saatiin, kun annettiin valtion kirjastotoimikunnalle oikeus myöntää poikkeuksia pätevyysvaatimuksiin sekä jätettiin maalaiskuntien piirikirjastojen ja yhdistysten kirjastojen hoitajat pois pätevyysvaatimusten piiristä siten, että tarkastaja oli valtuutettu hyväksymään heidät toimeensa. (Poteri 1988, 6; kansankirjastolaki 131/1928 § 7; asetus kansankirjastoista 144/1928 § 15; Kansanvalistusseura ja Kirjastolehti 1931, 220.)

Kirjastoasetusta muutettiin seuraavan kerran vuonna 1941. Pätevyysvaatimuksia kiristettiin: kaikilta päätoimisilta kirjastoammattilaisilta sekä pienempien kaupunkien kirjastonjohtajilta alettiin vaatia ”ylioppilastutkinto tai yläkansakoulunopettajan kelpoisuus taikka todistuksin osoitettu niitä vastaava yleissivistys”. Lisäksi kirjastonhoitajien koulutus; ”kirjastonhoitajien valmistuskurssi”, sai laillisen aseman ja kaikkien – myös suurimpien – kaupunkien kirjastonjohtajilta alettiin vaatia muodollista kirjastonhoitajakoulutusta käytännön työkokemuksen lisäksi. (asetus kansankirjastoista 872/1941 § 13.)

2.3 Vuoden 1961 kirjastolaki

Kansankirjastolain säätämisestä kului 33 vuotta ennen kuin se kumottiin uudella lailla. Tampereen yliopiston informaatiotutkimuksen ja interaktiivisen median lehtorina ja dosenttina toiminut Ilkka Mäkinen on tutkinut runsaasti tutkimusta kirjasto- ja

informaatiohistoriaa (Mäkinen 2009, 4). Myös vuoden 1961² kirjastolain historia on kuulunut Mäkisen tutkimuskohteisiin. Hän kirjoittaa, että edellinen, vuoden 1928 kansankirjastolaki turvasi palvelujen minimitason koko maassa, mutta kaupunkilaistuneet kirjastot eivät saaneet laista sopivaa tukea eikä laki kannustanut kirjastoja kehittämään palveluja edelleen. Kansankirjastolaissa oli kirjastoille määritelty kiinteä, kuntakohtainen määrärahakatto, jonka vuoksi lain taloudellinen merkitys oli melko vähäinen 1950-luvun lopulle tultaessa. Ajan hengen tapaan katsottiin, että kirjasto oli tarkoitettu vain kansakoulusivistyksen saaneille. Palveluja rahoitettiin niukasti, tosin maaseudulla määrärahakaton saavuttaminen oli hankalaa, sillä kiinnostusta rahan käyttämiseen kirjaston kaltaisiin asioihin ei ollut, mikä taas olisi ollut valtionavustuksen ehto. (Mäkinen 2009, 387.)

Kansankirjastoissa (131/1928 § 5) oli säädetty samalle kunnalle suoritettavien vuotuisten valtionavustusten ylärajaksi 30 000 markkaa kansankirjastojen menoihin. Maakuntakirjastona tai paikalliskeskuksena toimineelle kansankirjastolle voitiin antaa lisäavustusta valtioneuvoston harkinnan mukaan (kansankirjastolaki 131/1928 § 7). Vuoden 1961 kirjastolaissa (235/1961) ei enää määritelty ylärajaa vuotuisiin valtionavustuksiin. Uusi laki määritteli kuitenkin kunnalle, jonka kirjasto toimi maakuntakirjastona, annettavaksi 3 000 000 markkaa lisäavustuksena, siis vuotuisen valtionavun lisäksi (kirjastolaki 235/1961 § 9). Jo pelkkä lisäavustus oli satakertainen verrattuna 33 vuoden takaiseen. Vaikka markan arvo on heitellyt vuosikymmenien saatossa, osoittaa tämä esimerkki kuitenkin jo sen, että vuoden 1961 kirjastolaissa asetettiin valtionapu kirjastoille huomattavasti avokätisemmin kuin 1920-luvulla.

---

²Vuosiluku, jolloin laki on annettu, mutta ei välttämättä tullut vielä voimaan. Vuonna 1961 annettuun kirjastolakiin viitataan usein vuoden 1962 kirjastolakina. Kirjastolaki astui voimaan vuonna 1962, samoin kuin siihen liittyvät asetukset.

Lisäavustuksella oli suotuisat vaikutukset maakuntakirjastotoimintaan, kuten luvussa 2.6, jossa käsitellään vuoden 1961 kirjastolakia, käy ilmi.

Yhteiskunnan muuttuminen vaikuttaa säädettäviin lakeihin ja asetuksiin. Mäkinen (2009, 390) luonnehtii vuoden 1961 kirjastolain ennakoineen yhteiskunnallisten uudistusten aaltoa, joka aloitti uuden vaiheen hyvinvointiyhteiskunnan rakentamisessa.

1960-luvulla Suomi alkoi muuttua muun muassa uuden teollistumisaallon, laajojen sosiaalipoliittisten järjestelmien ja peruskoulun myötä. Poliittinen ilmapiiri oli suotuisa kirjastojen kehittämistä kohtaan. Uuden kirjastolain myötä kirjastot saivat merkittävän taloudellisen resurssilisäyksen. Varsin vaikutusvaltaisen Maalaisliiton – joka perinteisesti oli vastustanut valtion ja kuntien varojen käyttämistä muihin kuin välttämättömiin perustarpeisiin – edustaja Johannes Virolainen piti uutta kirjastolakia tärkeänä osana kulttuurista jälleenrakentamista, joka lopulta saatiin käyntiin 15 vuotta maailmansotien jälkeen. (Mäkinen 2009, 388–389.)

Vuoden 1961 kirjastolaissa (235/1961 § 4) säädettiin maakuntakirjastojen tehtäväksi täydentää ja tukea alueellisina keskuskirjastoina paikallista kirjastotoimintaa. Vuoden 1962 kirjastoasetuksessa (268/1962 § 6) maakuntakirjaston tehtävät eriteltiin vielä seikkaperäisemmin. Samaisessa asetuksessa määriteltiin yleisten kirjastojen tarkoitukseksi ”kirjastolaitokselle ominaisin toimintamuodoin tyydyttää yleistä sivistystarvetta ja lukuharrastusta sen mukaan kuin tässä asetuksessa säädetään” (kirjastoasetus 268/1962 § 1).

Kirjastoasetuksessa määriteltiin myös kunnallisen kirjastolaitoksen viranhaltijoiden kelpoisuusvaatimukset. Monelta osin kelpoisuusvaatimukset noudattelivat aikaisempaa linjaa. Muodollinen vaadittu alan koulutus oli päätoimisilla kirjastoammattilaisilla kirjastotutkinto. Kelpoisuusvaatimukseen vaikutti kunnan asukasmäärä merkitsevän rajan ollessa 15 000 asukasta. Lisäksi sivutoimiset kirjastoammatilliset virat oli luokiteltu kahteen kategoriaan ja kelpoisuusvaatimukset näiden mukaan: kaupunkien, kauppaloiden ja maalaiskuntien pääkirjastojen sekä kaupunkien ja kauppaloiden sivukirjastojen sivutoimisilta kirjastoammattilaisilta vaadittiin kirjastokurssin lisäksi

kirjallisuuskurssi, kun taas maalaiskunnan sivukirjaston tai laitospökirjaston sivutoimista virkaa pääsi hoitamaan suorittamalla pelkän kirjastokurssin. (kirjastoasetus 268/1962 § 12.)

2.4 Vuoden 1986 kirjastolaki

Ehti kulua neljännesvuosisata edellisen kirjastolain säätämisestä, kunnes laki kumottiin ja korvattiin uudella. Vuoden 1986 kirjastolaki ei tehnyt jyrkkiä muutoksia edelliseen lakiin verrattuna. 1980-luvun teknologinen kehitys sekä laitteiden yleistymisen vaikuttivat osaltaan uuteen kirjastolakiin. Sivistysvaliokunta esitti hallitukselle pönnen kirjastolain ajanmukaisuuden seuraamisesta ja ryhtymisestä välittömästi toimenpiteisiin kirjastolain uudistamiseksi tarvittaessa (Koivunen 1986, 113).

Toisin kuin aiemmin, vuonna 1986 yleisen kirjaston tarkoitus kirjattiin asetuksen sijasta lakiin. Kuten edellisessä luvussa kerrottiin, vuoden 1962 kirjastoasetuksessa oli määritelty yleisen kirjaston tarkoitukseksi ”tydyttää yleistä sivistystarvetta ja lukuharrastusta” (kirjastoasetus 268/1962 § 1). Yleisen kirjaston tarkoituksenmukaiseen toimintaan lisättiin uuden lain myötä tiedon ja virkistuksen tarpeen tyydyttäminen, opiskelun ja omatoimisen tiedonhankinnan sekä kirjallisuuden ja taiteen harrastuksen tukeminen. (kirjastolaki 235/1986 § 1). Aiempi määritelmä tarkoituksen toteuttamisesta ”kirjastolaitokselle ominaisin toimintamuodin” (kirjastoasetus 268/1962 § 1) sai uudessa laissa konkreettisemmän muodon:

”Tarkoituksensa toteuttamiseksi yleinen kirjasto asettaa yleiseen käyttöön kirjoja sekä muita kirjastokäyttöön sopivia tallenteita. Kirjasto voi myös antaa mahdollisuuden muiden kirjastokäytön kannalta tarkoituksenmukaisten tallennetun tiedon lähteiden käyttöön.” (kirjastolaki 235/1986 § 1.)

Lisäksi lakiin (kirjastolaki 235/1986 § 1) kirjattiin vaade ”avustaa tiedon haussa ja opastaa kirjaston käytössä”.

Vuoden 1986 Kirjastolehdestä julkaistussa opetusministeri Kaarina Suonion haastattelussa Suoniolta kysytään kirjastolain uudistuksen tarvetta. Suonio vastaa lähtökohtana olleen lainsäädännön ajanmukaistaminen, jotta kirjastojen toimintaa

voitaisiin paremmin kehittää siten, että säädökset pikemminkin tukisivat kehitystä kuin estäisivät sitä. Laissa on huomioitu myös kirjastopalvelujen monipuolistaminen. Haastattelussa uumoillaan tarvetta pianikin uudistaa kirjastolakia jälleen muun muassa tietotekniikan nopean kehityksen vuoksi. Suonio vastaa, että videolainauksen ja siihen liittyvän tekijänoikeuslain vuoksi lakia ei tarvitse lähteä päivittämään. Suonio kertoo näkemyksestään, jonka mukaan on olemassa sellaista henkeä, että hakeudutaan uusien, hienojen asioiden pariin ja jätetään vähemmälle huomiolle perinteisiä palvelumuotoja, joita kansan syvät rivit käyttävät. Hän näkee paljon hyvää kirjastojen kehityksessä, mutta myös jonkinasteisena uhkana resurssien suuntaamisen sen tyyppiseen tietopalveluun, joka palvelee pääasiassa ihmisiä, joilla muutenkin on hyvät valmiudet saada tietoa. (Verho & Koivunen 1986, 115—116.)

Vuonna 1978 annettiin laki peruskoulun, lukion ja yleisen kirjaston valtiosuuksista ja -avustuksista (1112/1978). Lainsäädännön muutos toi merkittävän käänteen vuoden 1961 kirjastolain määräyksiin. Valtiosuuksien määrääminen muuttui laskennalliseksi riippuen muun muassa kuntien väkiluvusta. Kuntamuotoa ei enää laissa huomioitu. Lakimuutoksen yhteydessä kirjastolle muodostui entistä tiiviimpi yhteys koululaitoksen kanssa, mikä herätti myös närkästystä kirjastoalalla. Muuttuneen valtioneapulainsäädännön tavoitteena oli kirjastojen osalta muun muassa valtion kuntiin kohdistaman valvonnan vähentäminen. (Mäkinen 1999, 189.)

Kirjastoasetuksessa (236/1986) määriteltiin kirjastonhoitajan virkoja, joihin muun muassa kuuluivat vielä tänäkin päivänä paljon käytetyt kirjastotoimenjohtajan, kirjastonjohtajan, osastonjohtajan, erikoiskirjastonhoitajan ja kirjastonhoitajan virka. Tuolloin kirjastonhoitajan viroiksi määritellyt toimet vastaavat osaltaan tämän päivän asiantuntijoiden ja johtotasemassa työskentelevien toimia. Kelpoisuusvaatimuksena kirjastonhoitajan virkoihin oli korkeakoulututkinto, johon sisältyi tai jonka lisäksi oli suoritettu kirjasto- ja informaatiopalvelualan koulutusohjelman kirjastotieteen ja informatiikan aineopinnot tai tietty arvosana kirjastotieteessä ja informatiikassa. Asetuksessa ei määritelty kirjastoalan avustavan henkilökunnan kelpoisuusvaatimuksia. (kirjastoasetus 236/1986.) Kirjastolaki (235/1986 § 8) määritteli kuitenkin, että

”kirjastolaitoksessa tulee olla tarpeellinen määrä [. . .] kirjastoalan opistoasteen tutkinnon suorittanutta [. . .] henkilökuntaa”.

Kirjastoasetusta muutettiin vuonna 1992. Muutoksia tuli muun muassa henkilökunnan kelpoisuusvaatimuksiin, jotka uudessa asetuksessa määriteltiin olevan ”korkeakoulu- tai opistoasteen tutkinto, johon sisältyy tai jonka lisäksi on suoritettu kirjasto- ja tietopalvelualan aine- tai ammattiopinnot” (kirjastoasetus 1311/1992 § 4). Ajatuksena oli helpottaa suurten kirjastojen mahdollisuutta järjestää toimintansa joustavasti. Muutoksen myötä kelpoisuusvaatimukset löystyivät ja kunnat saivat käytännössä lähes täyden vapauden täyttää kirjastoalan työpaikat; valtaa siirrettiin alaspäin. Toisin kuin oli ajateltu, joustomahdollisuutta käytettiin pienissä kunnissa, joissa muun muassa madallettiin henkilökunnan kirjastoalan koulutustasoa. (Kekki 1999, 15.)

2.5 Vuoden 1998 kirjastolaki

1990-luvulla kirjastolaki tarvitsi vahvistusta vuosikymmenen alussa tehtyjen muutosten seurauksena. Uusi kirjastolaki säädettiin vuonna 1998, 12 vuoden kuluttua edellisen lain säätämisestä. Uudeksi, lakia vahvistavaksi asiaksi siihen kirjattiin kirjastopalvelujen saatavuuden ja laadun arviointi. Arviointia tuli tehdä niin paikallisesti itsearvioiden kuin alueellisesti ja valtakunnallisesti opetusministeriön ja lääninhallituksen toimesta. (Kekki 1999, 15–16.)

Vuoden 1998 kirjastolakia edelsivät monella tapaa haasteelliset olosuhteet. Kirjastolehti alkoi julkaista Lamautiset-palstaa 1990-luvun alussa. Kirjastoja suljettiin ja määrärahoja leikattiin. Henkilökuntaa vähennettiin eikä avoimia paikkoja täytetty. (Mäkinen 1999, 207.) Aineisto- ja henkilöstömenoja vähennettiin eikä tehtyjä leikkauksia ole enää palautettu myöhempinä, vauraampina aikoina. (Mäkinen 2009, 441.) Lamasta huolimatta tai juuri sen vuoksi kirjastonkäyttö ja lainaus kuitenkin lisääntyivät. Toimintaa tehostettiin ja kirjastokimpat lisääntyivät. Vuosiluvun lopulla lainausluvut laskivat hiukan, mikä todennäköisesti johtui aineistomäärärahojen leikkaamisesta. Joissakin kunnissa uusien kirjojen hankinta oli laskenut 70 prosenttia, minkä seurauksena kirjastojen kokoelmat yksipuolistuivat. Henkilöstön määrä väheni 24

prosenttia vuosien 1990—97 välillä. Virkoja lakkautettiin, sijaisia ei saanut palkata, lomarahoja leikattiin ja henkilökuntaa lomautettiin. Työllisyysvaroin palkattujen osuus suhteessa vakituisen henkilökuntaan lisääntyi, kun yritettiin selvittää kasvavista lainausmääristä. Henkilöstön rakennetta muokattiin pienempipalkkaiseen suuntaan. (Kekki 2013, 74—75.)

Laman aikana lakkautettuja kirjastoja ei avattu uudestaan. Suurin osa lakkautetuista kirjastoista oli laitoskirjastoja, jotka eivät enää vuoden 1992 jälkeen aloitetun valtionosuusuudistuksen jälkeen saaneet 86 prosentin valtionosuutta. (Kekki 2013, 75.)

Taulukossa 1 on tilastotietoa kirjastojen käyttö- ja lukumääristä tässä yhteydessä merkittävien vuosien osalta. Kirjastopalveluista karsittiin merkittävä määrä laman aikana. Taulukko kertoo luvuin jo edellisessä kappaleessa mainitun paradoksaalisen tosiasian: samaan aikaan, kun kirjastopalveluja vähennettiin, niiden käyttö lisääntyi. Näin yhä vähenevälle työntekijämäärälle kasautui yhä enemmän töitä.

Taulukko 1: vertailuvuotena on 1991 vuoden 1992 jälkeen aloitetun valtionosuusuudistuksen sekä kuntien ja valtion hallinnonuudistuksen vuoksi. Lisäksi vuonna 1992 kirjastolakia ja -asetusta supistettiin ja opetusministeriö lakkasi antamasta ohjeita muun muassa kirjaston henkilöstöstä. Kirjastoihin kohdistettiin säästötoimenpiteitä, kun kuntien taloudellinen tilanne kiristyi. Työllisyysvaroin palkattuja henkilötyövuosia oli yhteensä 874 taulukossa olevien lisäksi. (Kekki 1999, 17.)

Suomen kunnalliset kirjastot vuosina 1991 ja 1997			
	1991	1997	Muutos%
Kirjastot lukumäärä	1 125	992	-12,53
Kirjastoautot lukumäärä	234	210	-10,27
Käynnit/vuosi	53,4 milj.	64,2 milj.	+20,29
Käynnit/asukas	10,7	12,6	+17,76
Lainat/vuosi	89,2 milj.	102,1 milj.	+14,45
Lainat/asukas	18	20	+11,11
Henkilötyövuodet	4 612	4 232	-8,24
Väestö	4 973 936	5 107 063	+2,68
Kunnat lukumäärä	444	436	-1,80

Vuodesta 1979 kirjastojen valtionosuus oli ollut tietty prosenttimäärä kunnan kantokyluokan mukaan. Valtionosuus ei ollut ollut ehdoton: saadaksesi avustusta, kirjaston tuli noudattaa säädöksiä, jotka koskivat henkilöstöä, kirjastotiloja ja aineistoa. Vuodesta 1993 valtionosuus alettiin maksaa kunnalle suunnattuna kirjastotoimeen, mutta sitä ei ollut enää pakko käyttää kirjastoihin. Järjestelmään on tehty osittaismuutoksia tämän jälkeen useita kertoja. (Kekki 2019, 211—212; Kekki 1999, 20.)

Forssan kirjastotoimenjohtaja Kalervo Huttu kirjoitti helmikuun Kirjastolehteen vuonna 1994 Forssan kirjaston tilanteesta:

”Käyttö lisääntyi viime vuonna neljänneksen, henkilöstöä sanottiin irti runsas viidesosa. Lopulliset irtisanomispaperit (6 kpl) oli jakelussa vuoden vaihteessa. Sitten laskettiin viimeisiä työpäiviä eli aikaa, mitä on jäljellä purkamista varten. Laitoskirjasto loppuu kokonaan, tila tyhjennetään sairaalan omaan käyttöön, sama toistuu vanhainkodilla. Aineistosta pieni osa jää laitoksiin, muut palautetaan pääkirjastoon samoin kuin kalusteet ja laitteet. Auton uusi aikataulu on jo valmis. Kahdesta vuorosta yhteen vuoroon. Pääkirjaston aukioloajat on mietittävä. Alakerran neuvonnat yhdistetään.” (Huttu 1986, 61.)

Kirsti Kekki, joka toimi kirjastotoimentarkastajan vuosina 1988-98, luonnehtii teoksessaan *Menestystarina* nimeltä kirjasto aikaväliä 1993-98 ”lainsuojattomaksi” ajaksi. Hän kertoo vuosikymmentä kuvaavan hyvin hänen erään kollegan kommentti, jonka mukaan ”vaikein ajanjakso oli 1990-luvun lama, jolloin [. . .] myönteisenä jatkunut kirjastopalvelujen kehitys katkesi yhdessä yössä ja oli pakko sopeutua toimintojen alasajoon monin paikoin.” (Kekki 2013, 71.)

Vuoden 1992 lainsäädännössä kirjastolaitoksen johtajan kelpoisuusvaatimukset ja valtion vastuutahot poistettiin. Kirjastotarkastajien virat olivat vaakalaudalla ja Kekin työtä ehdotettiin muutettavaksi projektiksi. Kirjastoalan arvostus laski lääninhallituksessa. Kekki kirjoittaa, ettei hiiskunut arvostuksen heikkenemisestä kenellekään, sillä mikäli tieto olisi levinnyt kuntien päättäjäille, olisi se aiheuttanut lumipalloefektin rahavaikeuksissa olevissa kunnissa. (Kekki 2013, 71—73.)

Vuoden 1998 kirjastolakiin (904/1998 § 7) ja -asetukseen (1078/1998 § 3) palautettiin valtion rooli ja tehtävät. Asetuksessa kiristettiin kelpoisuusvaatimuksia: vähintään kahdelta kolmasosalta henkilöstöstä vaadittiin ”korkeakoulu-, opisto- tai ammatillinen perustutkinto, johon sisältyy tai jonka lisäksi on suoritettu vähintään 20 opintoviikon laajuiset kirjasto- ja informaatioalan aine- tai ammatilliset opinnot”. Kirjasto- ja tietopalveluista vastaavalla henkilöllä tuli olla suoritettuna ylempi korkeakoulututkinto 35 opintoviikon laajuisine kirjasto- ja informaatioalan aineopinnoineen. (Kirjastoasetus 1078/1998 § 4.)

Kesällä 2013 annetussa valtioneuvoston asetuksessa kirjastoista alan kelpoisuusvaatimuksia kiristettiin edelleen. Asetuksen mukaan kirjaston henkilöstöstä

vähintään 70 prosentilla tuli olla alan koulutus. Lisäksi kirjaston henkilöstöstä vähintään 45 prosentilla tuli olla joko yliopistossa tai ammattikorkeakoulussa suoritettu korkeakoulututkinto sekä ”vähintään 60 opintopisteen laajuiset korkeakoulutasoiset kirjasto- ja informaatioalan opinnot”. Johtoasemassa työskentelevältä vaadittiin ylempi korkeakoulututkinto sekä vähintään 60 opintopisteen tai 35 opintoviikon laajuiset alan opinnot. (valtion asetus kirjastoista 406/2013 § 4.)

Vuoden 1998 kirjastolakiin kirjattiin kuntien lakisääteiseksi tehtäväksi kirjasto- ja tietopalvelujen järjestäminen. Asiakkaiden käytettävissä tuli olla uusiutuva kirjastoaineisto ja -välineistö sekä ammattitaitoinen alan henkilöstö. (kirjastolaki 904/1998 § 3.) Tavoitepykälässä määriteltiin väestön yhtäläisten mahdollisuuksien edistäminen sivistyksen, kirjallisuuden ja taiteen harrastamisessa sekä jatkuvassa tietojen, taitojen ja kansalaisvalmiuksien kehittämisessä, kansainvälistymisessä ja elinikäisessä oppimisessa. Lisäksi tavoitteena oli edistää ”virtuaalisten ja vuorovaikutteisten verkkopalvelujen ja niiden sivistyksellisten sisältöjen kehittymistä”. (kirjastolaki 904/1998 § 2.)

Vuoden 1998 kirjastolaki ja -asetus palauttivat kirjastotoimen takaisin raiteilleen. Vuoden 1992 asetuksentarkistuksen tavoite oli ollut käytännöllinen: saattaa kirjastot suuren, hallintoa vapauttavan trendin virtaan joustavuutta lisäämällä. Kuitenkin jo muutamassa vuodessa huomattiin, että liberalisointi oli vienyt kirjastojen toimintaa väärään suuntaan. (Mäkinen 1999, 210.) Jälleen yhteiskunnan tarpeiden ja muutoksen mukaan voimassa ollut laki kumottiin ja korvattiin uudella.

2.6 Maakuntakirjastotoiminta

Yleisten kirjastojen toiminnassa on perinteisesti nähty tärkeänä palvelujen kehittäminen ja yhteistyön syventäminen alueellisesti keskitetysti. Maakuntakirjastotoiminnasta säädettiin heti ensimmäisessä kansankirjastolaissa. Tällöin maakuntakirjasto rinnastettiin ”useiden kuntien kirjastotoimintaa avustavaksi paikalliskeskukseksi”. (kansankirjastolaki 131/1928 § 7).

Kirjastoverkon valtakunnallisen tason kehitys lähti käyntiin odotettua hitaammin. Vuoden 1961 kirjastolaissa (235/1961 § 4) määriteltiin alueellisina keskuskirjastoina toimivien maakuntakirjastojen täydentävän ja tukevan paikallista kirjastotoimintaa. Samainen kirjastolaki valoi perustan koko maakuntakirjastojärjestelmälle koko sen elinkaaren ajaksi. Ensimmäiset maakuntakirjasto-oikeudet annettiin vuonna 1962 Joensuun kaupunginkirjastolle. Maakuntakirjastoille myönnettiin lisävaltionapua. Kuluikin neljä vuotta ennen kuin valtion tulo- ja menoarvioon saatiin varat seuraavaa maakuntakirjastoa varten. Vuonna 1966 Rovaniemi sai maakuntakirjasto-oikeudet ja vuosikymmenen loppuun mennessä vielä Kuopio, Vaasa ja Seinäjoki. Kaiken kaikkiaan maakuntakirjasto-oikeudet omaavia kirjastoja on ollut 20 kappaletta. Maakuntakirjastojärjestelmän jako noudatti pitkään maakunta-alueita. Toiminnan lakkautuessa vuonna 2017 maakuntakirjastoja oli 18 kappaletta. (Kekki 2013, 224; Mäkinen 2009, 411—412; Valiokunnan mietintö VaVM 22/2017.)

Joissakin maissa maakuntakirjastoja perustettiin täysin uusina laitoksina. Suomessa maakuntakirjasto-oikeudet annettiin kuitenkin aina sopivien kuntien tai kaupunkien pääkirjastoille. Maakuntakirjastotehtävien antamisesta päätti valtioneuvosto, joten päätöksiä taustoittivat myös poliittiset tekijät, kuten alue- ja kielipoliittiset kysymykset. Kirjastolaki ei missään vaiheessa asettanut rajaa maakuntakirjastojen määrään. (Mäkinen 2009, 412.) Vuoden 1962 kirjastoasetuksessa kuitenkin määriteltiin edellytykset, jotka kirjaston piti täyttää voidakseen toimia maakuntakirjastona. Kirjastolla piti olla mahdollisuus palvella riittävän laajaa aluetta ja kirjastolla piti olla määrällisesti ja laadullisesti riittävät kokoelmat, pätevä johtaja sekä sopivat tilat ja kalusto maakuntakirjastotoimintaa varten (kirjastoasetus 268/1962 § 5). Jotkin kirjastot käyttivät maakuntakirjasto-oikeuksien saamista vipusimena uuden kirjastorakennuksen saamiseksi (Mäkinen 2009, 413). Kirjastoasetuksessa (268/1962 § 6) maakuntakirjastojen tehtäviksi säädettiin muun muassa kaukolainojen välittäminen, maakuntakokoelman ylläpitäminen sekä toiminta-alueen kirjastojen hoitajien neuvottelu- ja perehdyttämistilaisuuksien järjestäminen.

Viimeisintä edeltävä kirjastolaki (904/1998 § 5) määritteli yleisten kirjastojen keskuskirjaston ja maakuntakirjastojen yleisille kirjastoille antamat kaukolainat maksuttomiksi. Vuonna 1981 Helsingin kaupunginkirjasto nimettiin valtakunnalliseksi yleisten kirjastojen keskuskirjastoksi. Nimitystä edelsi tarve saada valtakunnallinen keskuskirjasto tukemaan kirjastoverkon toimintaa etenkin kaukolainapalvelujen organisoijana. Helsingin kaupunginkirjasto ei kuitenkaan halunnut toimia valtakunnallisena varastokirjastona. (Mäkinen 2009, 414—416.) Laki varastokirjastoista (1078/1988) astui voimaan vuoden 1989 alusta. Tieteellisten ja yleisten kirjastojen varastokirjasto perustettiin Kuopioon (Mäkinen 2009, 415).

Varsinaista maakuntakirjastotoimintaa ei enää ole, sillä tällä hetkellä voimassa olevassa kirjastolaissa alueellisesti keskitetystä kirjastotoiminnasta säädetään toisin. Toiminta oli kuitenkin merkittävää ennen vuotta 2018, jolloin nykyisen kirjastolain kehittämiskirjastoja koskevat lakipykälät astuivat voimaan ja kumosivat entiset maakuntakirjastotoimintaa koskevat pykälät. Nykyistä kirjastolakia käsitellään luvussa 2.8.

Tässä tutkielmassa analysoidaan yleisten kirjastojen työpaikkailmoituksia 2017—19. Vuonna 2017 avoinna olleet työpaikat ovat ajalta, jolloin maakuntakirjastoja koskevat säädökset olivat vielä voimassa. Lainsäädännöllisesti niitä koskivat vuoden 2013 valtioneuvoston asetuksessa kirjastoista määritellyt maakuntakirjastojen tehtävät: ”kehittää toiminta-alueitaan koskevia verkko- ja tietopalveluja” sekä ”perehdyttää alueensa kirjastojen henkilöstöä kirjastotyön uusiin toimintamuotoihin ja kehittämishankkeisiin”. Tehtäviin kuuluivat myös yleisten kirjastojen kehittämishankkeiden toteuttaminen yhteistyössä muiden kirjastojen kanssa sekä toiminta-alueen tieto- ja kaukopalvelun tukeminen ja kehittäminen sekä alueen kirjastojen yhteistyön edistäminen. (valtioneuvoston asetus kirjastoista 406/2013 § 2.) Samaisessa asetuksessa määriteltiin yleisten kirjastojen keskuskirjaston tehtävät, joihin kuuluivat muiden muassa kaikkien kirjastojen välisen yhteistyön edistäminen sekä kirjastopalveluiden ylläpitäminen ja kehittäminen niille, jotka puhuvat ”harvinaisia kieliä äidinkielenään” (valtioneuvoston asetus kirjastoista 406/2013 § 1).

2.7 Yleisen kirjaston ja opetustoimen yhteistyö

Yksi keskeinen osa yleisten kirjastojen toimintaa on opetustoimen ja kirjaston yhteistyö. Yleisten kirjastojen ja opetustoimen yhteistyöllä on pitkä historia. Yhteistyö on vilkasta ja kehittyvää nykyaikanakin ja näkyy kirjaston arjessa esimerkiksi tutustumaan tulleina koululaisryhminä. Opetustoimen kehityksellä – muun muassa uusien opetussuunnitelmin – on väistämättä aina vaikutusta myös yleisten kirjastojen toimintaan. Tässä luvussa käydään läpi lyhyesti kirjaston ja opetustoimen yhteistyön historiaa ja tarkastellaan hiukan myös yhteistyön nykytilaa.

Vaativattomia oppilaille tarkoitettuja kirjastoja oli kansakouluissa jo 1800-luvulla. Vuosina 1910–1914 niistä alkoi kehittyä valtion taloudellisen tuen ansiosta merkittävä opetusväline. (Lahdes 1961, 43.) Kirjaston ja kansakoululaitoksen välistä suhdetta määrittä alusta alkaen tarve järjestää lasten kirjastopalvelut. Tämä asia teki yleisestä kirjastosta ja koululaitoksesta toistensa liittolaiset ja täydentäjät. Kirjastolla oli tarve koulun opettamaan lukutaitoon ja opinhalun herättämiseen. Koulu taas tarvitsi kirjaston aineistoa, sillä lukutaidolla ei ollut merkitystä, mikäli luettavaa ei ollut. Koululaitoksen piirissä ei kirjastonhoitajia kuitenkaan haluttu kelpuuttaa pedagogeiksi näiden toivomalla tavalla. (Vatanen 2002, 119–120.)

Kirjastolehdessä julkaistiin vuonna 1910 kirjastonhoitaja Juho Arvi Kemiläisen kirjoitus otsikolla ”Yleiset kirjastot ovat yhtä tärkeitä sivistyslaitoksia kuin koulut”. Kirjoituksessa Kemiläinen näkee kirjastojen jääneen lapsipuolen asemaan samaan aikaan, kun valistustyö oli noussut etualalle kansan sivistystason osoittauduttua oletettua alhaisemmaksi. Kemiläinen oli havainnut, että samalla kun koulu tarjosi opetusta vain harvoille, oli kirjasto kaikkien ja milloin vain käytettävissä, edullinen ja monipuolinen. Opetuksen lisäksi kirjasto saattoi tarjota ”sangen paljon iloa ja huvia”. Lisäksi kirjastonhoitajan henkilöllisyydellä ei ollut sellaista merkitystä kuin opettajalla koulussa. (Kemiläinen 1910.) Kemiläisellä oli amerikkalaisperäinen näkemys kirjastosta koko väestön tiedon ja sivistystarpeen tyydyttäjänä, jonka tuli olla neutraali ja kunnioittaa käyttäjän valinnanvapautta. Näkemys ei sopinut kouluväen saksalaisväritteeseen, aktiivisesti kasvattavaan otteeseen. (Vatanen 2002, 120.)

Edellä mainitulla ja muulla tuon ajan kirjastoväen kirjoitusten tavoitteena ei ollut vastakkainasettelu, vaan sekä koululla että kirjastolla nähtiin olevan oma tehtävänsä. Lasten kirjastopalvelujen järjestäminen kuitenkin hiersi välejä. Työnjaon määrittelemisen oli hankalaa: koulun näkökulmasta oppilaskirjasto oli opetusväline ja sen toimintaa määrittivät pitkälti pedagogiset näkemykset. Vallitseva kirjastoideologia kuitenkin määritteli koulukirjaston käyttökelpoisuuden myös yleisenä kirjastona. Alettiin esittää myös näkemyksiä, joiden mukaan siellä, missä koulukirjastoa ei ollut, tulisi perustaa erillinen lastenosasto yleisiin kirjastoihin. Tavoitteena kaiken kaikkiaan oli järjestää lapsille tavalla tai toisella kirjastopalvelut. Näin mahdollistettiin lasten kasvaminen käyttämään kirjaston palveluja myös aikuisena. (Vatanen 2002, 120—121.)

Opetuksen näkökulmasta oppilaskirjastojen toiminta saattoi olla jopa epäilyksen alaisena 1900-luvun alkuvuosina. Osaltaan nähtiin, että ylimääräinen lukeminen kuului vain loma-aikaan. Toisaalta nähtiin, että lapsilla piti olla saatavilla muutakin kirjallisuutta kuin vain läksyt. Oppilaskirjastojen kehittäminen oli kuitenkin osa kansakoulun yleisesti tunnustettua uudistustarvetta, vaikka pedagogista keskustelua käytiinkin lähinnä opetussuunnitelmien kannalta. (Vatanen 2002, 123, 126.)

1910-luvulla heräsi tendenssi oppilaskirjastojen kehittämisestä kohti ”todellisia omatoimisen tiedonetsinnän tyysijöitä” (Lahdes 1961, 44). Luokka- ja käsikirjastojen tarve lisääntyi, kun oppilailla alettiin teettää niin sanottuja referenssitöitä eli tiedonhakutehtäviä, jotka alkoivat yleistyä 1920-luvulla. Oppilaskirjastot eriytyivät yhä enemmän muista lastenkirjastoista. Keskeinen tavoite oli kuitenkin järjestää lasten lukutarpeen tyydyttäminen. Puhtaasti opetuksen käyttöön koottu kirjasto ei täyttänyt kaikkia lasten kirjastopalvelutarpeita. Tarvittiin erillisiä lastenkirjastoja ja lastenosastoja myös siksi, että kaikki lapset eivät olleet oppilaskirjastojen piirissä. (Vatanen 2002, 127—128.)

Kirjastoalan ja kirjastolain kehittämisellä on alusta asti ollut yhteys oppivelvollisuuteen, josta säädettiin vuonna 1921. Oppivelvollisuus on vaikuttanut siihen, että yleisiä kirjastoja on kehitetty ja että ne on ylipäättään huomioitu. Sekä kirjastoilla että kouluilla on ollut yhteinen sivistyksellinen päämäärä. (Kekki 2013, 154.) Ensimmäisessä

kirjastolaissa; kansankirjastolaissa (131/1928 § 1) säädettiin valtion kirjastotoimikunnan ja kirjastotoimiston asettamisesta kouluhallituksen yhteyteen. Vuoden 1961 kirjastolaissa (235/1961 § 1) säädettiin yleistä kirjastotoimintaa ohjaavaksi ja valvovaksi tahoksi kouluhallitus.

Vuoden 1973 kirjastokomitean mietinnössä (1975, 40—41) todetaan pelon siitä, että kirjastotoimen keskushallinto kouluhallitukseen liitettynä olisi menettänyt toiminnan suotuisalle kehitykselle tarpeellisen itsenäisyyden, toteutuneen. Kirjastolaitosta koskevien asioiden käsittely oli merkittävältä osin siirtynyt kirjastotoimiston ulkopuolelle sellaisten viranhaltijoiden tehtäviksi, joilla ei ollut kirjastoalan tuntemusta eikä koulutusta. Mietinnön mukaan kirjastotoimen säännöksiä laadittaessa oli esikuvana toiminut koulutoimen säännökset. Tämän takia niissä ei ollut huomioitu riittävästi yleisten kirjastojen toiminnan erityisluonnetta. (kirjastokomitean mietintö 1975, 40—41.) Kekki kertoo kahden täysin erilaisen toimintakulttuurin yhdistämisen olleen ajoittain vaikeaa. Onnistuneen yhteistyön takana oli yleensä toimiva henkilökemia ja yksittäiset hyvät käytänteet ja esimerkit. (Kekki 2013, 155.)

Kirjastotarkastajien neuvottelukokouksessa vuonna 1965 tärkeimpiin asioihin kuului kansakoulujen oppilaskirjastojen muuttaminen yleisten kirjastojen puolelle. Aika päällekkäisten organisaatioiden purkamiseen alkoi olla kypsä. Vuonna 1970 aloitettiin peruskouluun siirtyminen Lapin läänistä. Vuonna 1971 perustettiin Kouluhallituksen opetusosastolle koulukirjastojen ylitarkastajan virka, joka kuitenkin lakkautettiin 1990-luvun hallinnon uudistuksissa. Koulujen ja keskiasteen oppilaitosten kirjastoista tehtyjen selvitysten mukaan taso niissä oli heikko, kuten esimerkiksi vuoden 1980 kouluhallituksen koulukirjastotyöryhmän selvityksestä kävi ilmi. Aineisto kirjastoissa oli huomattavalta osalta vanhentunutta. Viesti oppilaitoskirjastoissa oli useimmiten, että kirjaston kirjat pitäisi poistaa ja mahdollisuuksien mukaan pitäisi palkata kirjastoammattilainen kehittämään palveluja. Myös yhteistyö yleisen kirjaston kanssa oli toivelistalla. (Kekki 2013, 157—158.)

Vuonna 1988 kirjastotarkastajat tekivät laajan kyselyn kirjaston ja koulun yhteistyöstä. Kysely antoi todenmukaisen kuvan heikosta koulukirjastotilanteesta. Tarkastaja

Marjatta Rajamo kertoo, että 1980—1990-lukujen vaihteessa muun muassa kirjastojen atk-järjestelmien kehittyminen, koulutussysteemien muuttuminen sekä elinikäisen oppimisen ideologian muotoutuminen vaikuttivat siihen, että alettiin korostaa erilaisten kirjastojen ja oppilaitosten sekä eri kuntien yhteistyötä. Kirjastojen kehittyminen näytti valoisalta lama-aikaan asti. (Kekki 2013, 159.)

Opetustoimi poisti koulukirjasto-sanana peruskoululaista lain uudistuksen myötä vuonna 1994. Jäljelle jäi vain hyvin väljä ja melko tulkinnanvarainen ilmaisu, jonka mukaan opetuksen ja oppimisen tueksi tuli käytettävissä olla riittävä määrä kirjasto- ja tietopalveluja. Lisäksi kirjastohallinnon yhteys koulutoimeen oli heikentynyt kirjastojen keskushallinnon siirryttyä vuonna 1990 kulttuuritoimen alaisuuteen. Saman vuosikymmenen uudistuksissa koulujen ja oppilaitosten kirjastopalveluista vastaaminen siirrettiin kunnille ja muille ylläpitäjille, ja opetushallituksen ohjeistus koulukirjastojen hoitamisen suhteen päättyi. (Kekki 2013, 159—160.)

1990-luvun alkupuolella aloittaneiden ammattikorkeakoulujen ongelmana nähtiin kirjasto- ja tietopalvelujen heikko taso, joka ei ollut lähelläkään korkeakouluilta edellytettävää tasoa. Opetusministeriön toimesta yhdeksi ammattikorkeakoulujen vakinaistamisen kriteeriksi asetettiin kirjasto- ja tietopalvelujen laatu. Palvelujen kehittämiseen suunnattiin voimavaroja. Ammattikorkeakoulukirjastoista tuli merkittäviä, alueensa kansalaisia ja elinkeinoelämää palvelevia tietopalvelukeskuksia, joilla on ollut keskeinen rooli kirjastoverkon yhdistäjänä ja eri kirjastotyyppien yhteistyön tiivistäjänä. (Kekki 2013, 160—162.)

Kirjastotoimentarkastajana 1988—98 työskennellyt Kirsti Kekki yritti vuosien ajan saada koulun ja kirjaston yhteistyötä ”järjestykseen” (Kekki 2013, 163). Kekki (2013, 159—160) kertoo, että vuoden 1998 kirjastolakiin kirjoitettiin työryhmän kanssa yhteistuumin:

”Yleinen kirjasto toimii yhteistyössä muiden yleisten kirjastojen sekä tieteellisten kirjastojen ja oppilaitoskirjastojen kanssa osana kansallista ja kansainvälistä kirjasto- ja tietopalveluverkkoa.” (kirjastolaki 904/1998 § 4).

Tuolloin kuntien pääkirjastoista noin 40 prosenttia ja sivukirjastoista noin joka toinen sijaitsi joko koulurakennuksessa tai sen välittömässä läheisyydessä. Kirjastoautoista 80 prosenttia pysähtyi kouluilla. (Kekki 2013, 160.)

2000-luvulle tultaessa oppimisen muuttuminen tiedonhallintaa korostavaksi toi haasteita. Kekki vaihtoi koulukirjasto-sanana käsitteeseen oppijan tietohuolto. Koko maan kattavaa koulukirjastojärjestelmää oli epärealistista odottaa joistakin koulu- ja oppilaitoskirjastoista huolimatta. Kekki kehitti muitakin uusia ilmaisuja kuten pedagoginen informaattikko. Osa kirjastoista tarttui toimeen ja sai myös opetustoimen osallistumaan kustannuksiin tai kunnan perustamaan koulun ja kirjaston yhteisen, uuden vakanssin. Kului kuitenkin useita vuosia, ennen kuin tiedonhaun haastavuus ja mediakasvatuksen tarpeellisuus nostivat asian laajemmin esiin kouluissa. Kekin mukaan yleinen kirjasto ei ole enää yksin huolissaan oppilaiden tiedonhakutaidoista, vaan peruskoulun ja oppilaitosten oma kiinnostus on myös ratkaisevassa roolissa. Hän näkee kirjastojen tulevaisuuden kannalta keskeiseksi oman paikan haltuun ottamisen oppimisprosesseissa. Oman osaamisen merkitystä ei välttämättä kirjastossa tiedosteta, eikä siitä muisteta kertoa muille. (Kekki 2013, 163–164.)

Vaikka kirjaston ja opetustoimen yhteistyöstä kiinnostuneita ammattilaisia eri organisaatioissa on ollut kaikkina aikoina, on yhteistyössä Kekin mukaan edelleen haasteita. Tilanne koulu- ja oppilaitoskirjastojen suhteen on epätasainen vielä nykyäänkin. Yhteistyössä aktiiviset kirjastoammattilaiset ovat jo vuosikymmenien ajan käyneet uterasti tutustumassa ulkomaiden, etenkin Pohjoismaiden ja Yhdysvaltain hyvään koulukirjastotilanteeseen. Opetustoimessa ilmeni kuitenkin vasta 2010-luvulla laajempaa aktiivisuutta koulun ja kirjaston yhteistyössä. Kaikesta huolimatta edelleen näyttää siltä, että tilanteesta huolestuneimpia ovat pääasiassa kirjastoammattilaiset. Erilaiset hankkeet ja yhteistyön kehittäminen ovat saaneet rahoitusta jo vuosikymmeniä. Mahdollisuus uudenlaisen osaamisen luomiseen on koko ajan läsnä, mutta se vaatisi opettajien ja kirjastoammattilaisten erilaisten osaamisten yhdistämistä. (Kekki 2013, 166–167.)

Etelä-Suomen aluehallintoviraston järjestämässä koulutuspäivässä syksyllä 2017 kirjastotoimen ylitarkastaja Kristiina Kontiainen (2017) luennoi kirjastotoimen ja opetustoimen yhteistyön leikkauspisteistä uudessa opetussuunnitelmassa. Kontiainen (2017) kertoo koulutuspäivän opetusmateriaalissa lain yleisistä kirjastoista (1492/2016 § 11) velvoittavan kirjastoja laajaan yhteistyöhön, joka käsittää muun muassa päiväkodit, koulut ja oppilaitokset, hoitaakseen tehtävänsä. Kontiainen (2017) nostaa vastinpariksi perusopetuslain (628/1998 § 47), jonka mukaan kirjastotoiminta on kuitenkin rinnastettu vain kerhotoimintaan verrattavaksi toiminnaksi.

Kontiainen pohtii luennessaan koulun kirjastotoimintaa: Olisiko paras ratkaisu varsinainen koulukirjasto, jossa kirjasto olisi aidosti osana oppimisympäristöä aineistoinen ja pedagogisine informaattikoineen? Vai toimisiko kunnankirjaston ja koulun sopimusperustainen yhteistyö, jossa resursseista ja tehtävistä olisi sovittu ja kirjasto olisi osa laajennettua toimintaympäristöä yhteisine pedagogisine informaattikoineen? Tai saisiko näistä toimivan yhdistelmän? (Kontiainen 2017.)

Koulukirjastojen määrästä ja laadusta uupuu Kontiaisen mukaan yleiskuva. Yksittäisiä hankkeita muun muassa lasten lukuharrastusta elvyttämään on käynnistetty, mutta systemaattinen, valtakunnallinen, rakenteisiin menevä kehitystyö koulukirjastojen hyväksi puuttuu. Yhteinen tehtävä ja huolenaihe on lasten ja nuorten monilukutaito. Viranomaisia velvoittavat yhteistyöhön lapsia ja nuoria koskevat lait. Lukutaito sekä tieto- ja viestintätaidot on mainittu niin varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen opetussuunnitelmissa kuin kirjastolaissakin. (Kontiainen 2017.)

Kirjasto oppimisympäristönä tarjoaa paljon hyötyjä käyttäjilleen. Kirjaston henkilökunnalla on tarvittavaa ammattitaitoa laajan aineiston keskellä ja tieto uusimmista tieto- ja kaunokirjallisuuden sisällöistä. Kirjasto tarjoaa väylän tiedonlähteisiin sekä runsaasti fyysisen aineiston lisäksi sähköisiä aineistoja, joista kaikkia ei sopimusteknisistä syistä voi käyttää kirjaston ulkopuolella. Kirjaston tiloja voi käyttää opiskelupaikkana. Kirjaston tietoaineisto on järjestetty aiheen mukaan, jolloin tietokokonaisuudet ovat helpommin hallittavissa kuin sirpaleinen tieto. Myöskään

kaunokirjallisuuden merkitystä ihmisyyden ja empatian kehityksessä ei pidä unohtaa. (Konttinen 2017.)

2.8 Vuoden 2016 laki yleisistä kirjastoista

Viimeisin kirjastolaki astui voimaan vuoden 2017 alusta. Opetus- ja kulttuuriasiainneuvos Leena Aaltonen kertoo saman vuoden Kirjastolehden haastattelussa, että laki säädettiin väljäksi tarkoituksella. Kirjastoille kuitenkin määritellään laissa tehtävät, joiden toteuttamista ja seuranta arvioidaan. Uuden lain pitää tukea muun muassa demokratiaa. (Vaarne 2017.)

Aaltosen mukaan uutta lakia varten käytiin läpi muiden pohjoismaiden lainsäädäntöä. Niistäkin löytyi kirjauksia demokratiaa edistävästä tavoitteista. Käytännössä demokratian tukeminen näkyi kirjastoissa jo ennen lakiin kirjaamistakin, sillä kirjastoissa on aina ollut kansalaisten osallistumiseen liittyviä tapahtumia. Aaltosen mukaan kaikkein tärkein väline kirjastoille demokratian tukemisessa on monipuolinen ja uudistuva aineistokokoelma. Kokoelma mahdollistaa erilaisten näkökulmien havainnoinnin yhteiskunnassa. (Vaarne 2017.)

Uuden lain valmistelun aikaan puhuttiin norminpurkutalkoista, joiden tavoitteena oli karsia kuntien lakisääteisiä velvoitteita. Alalla levisi epäily, että normien purkaminen voisi tarkoittaa sitä, että kirjastojen ylläpitämisestä tulisi kunnille vapaaehtoista. (Vaarne 2017.) Lakiin kuitenkin jäi kirjaus, että yleisen kirjaston toiminnan järjestäminen on kunnan tehtävä (laki yleisistä kirjastoista 1492/2016 § 5).

Laki yleisistä kirjastoista (1492/2016) astui voimaan vuoden 2017 alusta lukuun ottamatta valtakunnallista ja alueellisia kehittämistehtäviä koskevia pykälä, jotka astuivat voimaan vuoden 2018 alusta.

2.8.1 Lain valmistelu

Hallituksen esityksessä eduskunnalle laeiksi yleisistä kirjastoista ja opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annetun lain 2 §:n muuttamisesta (238/2016) arvioitiin yleisten kirjastojen nykytilaa. Esityksessä todettiin, että käytännössä yleisten kirjastojen

toiminta on laajempaa kuin se kokonaisuus, johon tuolloin voimassa ollut kirjastolaki kohdistui (HE 238/2016 kohta 2.3.1). Tuolloin voimassa ollut kirjastolaki oli vuodelta 1998 ja se kohdistui yleisten kirjastojen kirjasto- ja tietopalveluihin (kirjastolaki 904/1998 § 1).

Esityksessä nostettiin esiin havainto siitä, että yleisten kirjastojen tehtävistä ei ole säädetty, vaikka kirjasto on yksi kuntien käytetyimmistä palveluista. Esityksessä todettiin yleisten kirjastojen toiminnan monipuolistuneen: tiedonhankinnan ja aineistonkäytön lisäksi kirjastossa opitaan, harrastetaan ja kokoonnutaan. Kirjastojen tapahtumat ovat merkittävämpiä kuin aiemmin ja kirjastot kehittävät käyttäjien aktiivisuutta ja yhteisöllisyyttä tukevia toimintamuotoja. Kirjastoissa käytetään aktiivisesti digitaalisia teknologioita ja tuotetaan monipuolisia digitaalisia palveluja. (HE 238/2016 kohta 2.3.1.)

Esityksessä huomioitiin myös kunta- ja aluerakenteiden sekä ikärakenteen muutokset ja maahanmuutto. Yleisten kirjastojen toimintaympäristössä ja tehtävissä tapahtuneita muutoksia pidettiin esityksessä perusteluna sille, että lain tavoitepykälä muutetaan vastaamaan muuttuneen toimintaympäristön tarpeita ja että lakiin lisätään säännös yleisten kirjastojen tehtävästä. Uuden tehtävälähtöisen ajattelutavan nähtiin esityksessä korostavan yleisten kirjastojen perustoiminnan tarkoitusta. (HE 238/2016 kohta 2.3.1.)

Kirjastoseuran toiminnanjohtaja Rauha Maarno kirjoitti vuonna 2016 uutta kirjastolakia koskevan artikkelin Kirjastoseuran verkkosivuille. Artikkelissa Maarno näkee uuden lain muuttavan yleisten kirjastojen tehtävää, sillä jatkossa laki velvoittaisi kirjastot tukemaan tasa-arvoa ja demokratiaa. Maarno kertoo kirjastojen yhteiskunnallisen roolin painottumisen olevan pohjoismainen suuntaus. Hän nostaa esille esimerkkinä Norjan kirjastolain, johon Maarnon mukaan kirjattiin kirjaston tehtäväksi toimia puolueettomana kohtaamispaikkana ja julkisen keskustelun tilana. Maarno peilaa tekstissään Norjan hyviä kokemuksia, joihin kuuluvat muun muassa kirjastonhoitajien kouliintuneisuus julkiseen keskusteluun sekä nousseet lainausluvut, Suomen lakiuudistukseen, joka tuo kirjastoille vastuun tukea demokratiaa. Maarno näkee uuden lain tarjoavan valtavan mahdollisuuden kirjastoille kehittyä ja kasvaa suomalaisen

yhteiskunnan entistäkin tärkeämmäksi osaksi. Kuitenkin myös resursseja vaaditaan uusien tehtävien toteuttamisessa, hän muistuttaa. (Maarno 2016.)

Hallituksen esityksessä eduskunnalle laeiksi yleisistä kirjastoista ja opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annetun lain 2 §:n muuttamisesta (238/2016 kohta 2.3.2) kerrottiin maakuntakirjastojen roolin ja tehtävien tunnettuuden heikentyneen viime vuosina:

”Maakuntakirjastotehtävät ovat osittain sekoittuneet maakuntakirjastotehtävää hoitavien yleisten kirjastojen muuhun kirjasto- ja tietopalvelujen kehittämiseen ja toteuttamiseen.” (HE 238/2016 kohta 2.3.2).

Maakuntakirjastojen yhteismitallinen tehtävien hoito ei esityksen mukaan ollut ollut riittävää, ja maakuntakirjastot olivat osin itse päättäneet tehtäviensä sisällöistä ja toteutustavoista. Esityksessä todettiin, että aluehallintovirastojen mukaan alueelliselle kirjastotoiminnalle on kuitenkin edelleen tarve vahvana toiminnan kehittäjän suunnannäyttäjänä, mutta toimintaa on tarpeen kehittää. Maakuntakirjastojen toimintaympäristöt olivat esityksen mukaan muuttuneet kuntien määrän vähentymisen sekä väestörakenteessa tapahtuneiden muutosten myötä. Esityksessä arvioitiin, että maakuntakirjastojen tehtävät olivat osittain vanhentuneet. (HE 238/2016 kohta 2.3.2.)

”Maakuntakirjastojen rinnalle alueelliseen kirjastokehittämiseen on tullut muita toimijoita, etenkin seutukirjastot ja alueelliset kirjastoyhteistyöverkostot (kirjastokimpat).” (HE 238/2016 kohta 2.3.2.)

”Kirjastojärjestelmäyhteistyöhön” liittyneiden kirjastojen toiminta oli esityksen mukaan osittain päällekkäistä maakuntakirjastotoiminnan kanssa. Esityksessä nostettiin esiin tarve uudistaa maakuntakirjastojen tehtäviä, rakennetta ja verkkoa. Esityksen mukaan maakuntakirjasto voisi kattaa entistä laajemman toiminta-alueen ja maakuntakirjastojen määrä tuli arvioida uudelleen. Maakuntakirjaston ”tehtäviä on tarkoituksenmukaista suunnata nykyistä enemmän toimialueensa yleisten kirjastojen toiminnan kehittämisen tukijaksi ja kehittämistyön niin sanotuksi veturiksi.” (HE 238/2016 kohta 2.3.2).

2.8.2 Lain tavoite

Lain yleisistä kirjastoista

”tavoitteena on edistää väestön yhdenvertaisia mahdollisuuksia sivistykseen ja kulttuuriin, tiedon saatavuutta ja käyttöä, lukemiskulttuuria ja monipuolista lukutaitoa, mahdollisuuksia elinikäiseen oppimiseen ja osaamisen kehittämiseen sekä aktiivista kansalaisuutta, demokratiaa ja sananvapautta. Tavoitteen toteuttamisessa lähtökohtina ovat yhteisöllisyys, moniarvoisuus ja kulttuurinen moninaisuus.” (laki yleisistä kirjastoista 1492/2016 § 2.)

Uusina asioina tavoitteisiin on kirjattu monipuolisen lukutaidon sekä aktiivisen kansalaisuuden, demokratian ja sananvapauden edistäminen. Lisäksi tavoitteiden toteuttamisen lähtökohtien kirjaaminen on uutta. (laki yleisistä kirjastoista 1492/2016 § 2.)

Laissa yleisistä kirjastoista määritellään valtion viranomaisen vahva rooli ja tehtävät. Kunnan tehtävänä on kirjaston toiminnan järjestämisen lisäksi velvollisuus kuulla asukkaita yleisiä kirjastoja koskevissa keskeisissä päätöksissä. (laki yleisistä kirjastoista 1492/2016 § 4, § 5.)

Nykyisen kirjastolain tavoitepykälä poikkeaa merkittävästi lakia edeltävän kirjastolain tavoitepykälästä. Vuoden 1998 kirjastolain tavoitteita koskeva pykälä koski tavoitteita, jotka kirjastotoiminnalla haluttiin täyttää: ”Yleisten kirjastojen kirjasto- ja tietopalvelujen tavoitteena on ...” (kirjastolaki 904/1998 § 1). Vuonna 2016 tavoite kohdennettiin toiminnan sijasta lakiin: ”lain tavoitteena on edistää ...” (laki yleisistä kirjastoista 1492/2016 § 2.) Nykyisen kirjastolain tavoitepykälän merkitystä selvennetään luvussa 6.1, jossa käsitellään lain tavoitteen ilmentymiä tutkimusaineistossa.

2.8.3 Yleisen kirjaston tehtävät

Lakiin yleisistä kirjastoista (1492/2016 § 6) on kirjastolain historiassa ensimmäisen kerran määritelty yleisen kirjaston tehtävät. Näin lakiin on saatu mukaan hallituksen esityksessä toivottu tehtävälähtöinen ajattelutapa (HE 238/2016 kohta 2.3.1).

Lain mukaan yleisen kirjaston tehtäviin kuuluvat monipuolisen ja uudistuvan kokoelman ylläpito sekä lukemisen ja kirjallisuuden sekä yhteiskunnallisen ja kulttuurisen vuoropuhelun edistäminen. Lisäksi yleisen kirjaston tulee tarjota pääsy aineistoihin, tietoon ja kulttuurisisältöihin sekä tietopalvelun, ohjauksen ja tuen tarjonta tiedon hankintaan ja käyttöön sekä monipuoliseen lukutaitoon. Myös fyysisten tilojen tarjoaminen oppimiseen, harrastamiseen, työskentelyyn ja kansalaistoimintaan kuuluu tehtäviin. (laki yleisistä kirjastoista 1492/2016 § 6.)

Yleisen kirjaston tehtäväkenttä on laaja. Tehtävien konkretisointi antaa kuitenkin selkeitä suuntaviivoja yleisille kirjastoille toimintaa suunniteltaessa.

Voimassa olevassa kirjastolaissa on huomioitu myös kirjaston käyttäjän velvollisuudet. Kirjastossa tulee käyttäytyä asiallisesti. Häiriötapauksissa sovelletaan järjestyslakia. (laki yleisistä kirjastoista 1492/2016 § 13.) Kirjaston käyttäjä voidaan asettaa enintään 30 päivän kirjastokohtaiseen käyttökieltoon, mikäli käyttäjä toistuvasti ja olennaisesti aiheuttaa häiriötä ja vaarantaa kirjaston turvallisuutta tai vahingoittaa kirjaston omaisuutta. (laki yleisistä kirjastoista 1492/2016 § 5).

2.8.4 Valtakunnallinen ja alueellinen kehittämistehtävä

Kuten lain valmisteluvaiheessa hallitus esitti (HE 238/2016 kohta 2.3.2), uudessa kirjastolaissa maakuntakirjastojen tehtäviä, rakennetta ja verkkoa uudistettiin. Lain määritelmäpykälässä valtakunnallisella kehittämistehtävällä tarkoitetaan ”yhdele yleiselle kirjastolle annettua yleisten kirjastojen tasapuolista toimintaa tukevaa kehittämistehtävää” (laki yleisistä kirjastoista 1492/2016 § 3). Alueellisella kehittämistehtävällä tarkoitetaan ”yleiselle kirjastolle annettua tehtävää, jolla tuetaan toimialueen yleisten kirjastojen toimintaedellytysten vahvistumista”. (laki yleisistä kirjastoista 1492/2016 § 3). Suomessa voi siis lain mukaan olla yksi valtakunnallista kehittämistehtävää hoitava ja useita alueellista kehittämistehtävää hoitavia yleisiä kirjastoja.

Valtakunnallisella kehittämistehtävällä toteutetaan yhteisiä palveluja yleisille kirjastoille yhteistyössä yleisten ja muiden kirjastojen kanssa. Lisäksi edistetään yleisten kirjastojen

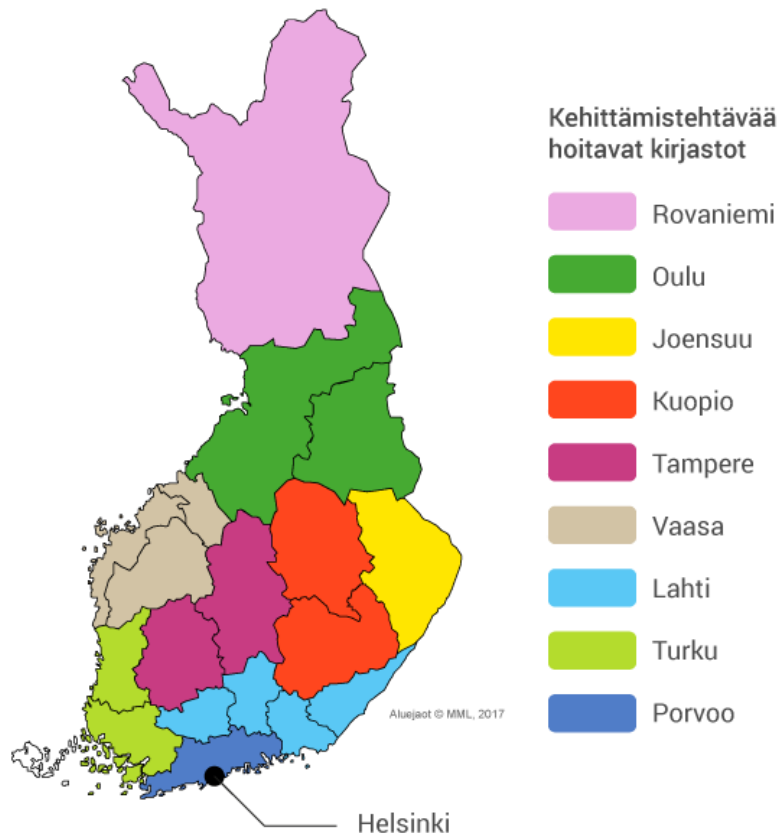
keskinäistä yhteistoimintaa. Alueellisella kehittämistehtävällä edistetään niin ikään yleisten kirjastojen keskinäistä yhteistoimintaa. Lisäksi tuetaan alueellisen kehittämiskirjaston toimialueen kirjastojen kehittymistä ja henkilöstön osaamista. Alueellinen kehittämiskirjasto toimii yhteistyössä muiden kehittämiskirjastojen – myös valtakunnallisen – ja muiden kirjastojen kanssa. (laki yleisistä kirjastoista 1492/2016 § 7, § 8.)

Kehittämistehtävä annetaan kunnan suostumuksella sellaiselle yleiselle kirjastolle, jolla on tehtävän hoitamisen kannalta monipuolista kirjastotoiminnan tuntemusta sekä riittävät resurssit. Yleiselle kirjastolle, jolla on riittävät edellytykset, voidaan antaa myös erityinen tehtävä, joka täydentää yleisten kirjastojen laissa määriteltyjä tehtäviä. (laki yleisistä kirjastoista 1492/2016 § 7—§ 9.)

Tutkimuksen tekemisen aikaan valtakunnallista kehittämistehtävää hoitaa Helsingin kaupunginkirjasto. Yleisten kirjastojen alueellista kehittämistehtävää hoitavat Kirjastot.fi-sivuston (päiväämätön) mukaan seuraavat yleiset kirjastot:

- 1) Joensuun kaupunginkirjasto, toimialueena Pohjois-Karjalan kunnat;
- 2) Kuopion kaupunginkirjasto, toimialueena Etelä-Savon ja Pohjois-Savon kunnat;
- 3) Lahden kaupunginkirjasto, toimialueena Kanta-Hämeen, Päijät-Hämeen, Kymenlaakson ja Etelä-Karjalan kunnat;
- 4) Oulun kaupunginkirjasto, toimialueena Pohjois-Pohjanmaan ja Kainuun kunnat;
- 5) Porvoon kaupunginkirjasto, toimialueena Uudenmaan kunnat;
- 6) Rovaniemen kaupunginkirjasto, toimialueena Lapin kunnat;
- 7) Tampereen kaupunginkirjasto, toimialueena Pirkanmaan ja Keski-Suomen kunnat;
- 8) Turun kaupunginkirjasto, toimialueena Varsinais-Suomen ja Satakunnan kunnat;

9) Vaasan kaupunginkirjasto, toimialueena Etelä-Pohjanmaan, Pohjanmaan ja Keski-Pohjanmaan kunnat.

Kuva 1: Yleisten kirjastojen kehittämistehtävää hoitavien kirjastojen toimialueet (Kirjastot.fi päivämätön).

Seinäjoen kaupunginkirjastolle on annettu valtakunnallinen erityistehtävä edistää lasten ja nuorten lukemista ja lukutaitoa tämän vuoden (2020) alusta alkaen. Tehtävän hoitamista varten kirjasto saa erillistä valtionavustusta. (Litmanen-Peitsala 2019.)

Uuden kirjastolain myötä vanhat maakuntakirjastot lakkasivat olemasta vuoden 2018 alusta. Uudistus herätti kritiikkiä. Kuntalehti uutisoi asiasta kesällä 2017 (Miettinen 2017). Tuolloin maakuntakirjastoja oli Manner-Suomessa 18 kappaletta ja Ahvenanmaalla yksi. Suunnitelma maakuntakirjastojen lakkauttamisesta ja tehtävien jakamisesta yhdeksän alueellisen kehittämiskirjaston alaisuuteen huolestutti. Erityistä huolta herätti tulevien kehittämisalueiden suuret koot. Esimerkiksi Tampereen kaupunginkirjaston alueellisen kehittämistehtävän ulottuminen Pirkanmaan kuntien lisäksi Keski-Suomen kuntiin nähtiin ”suorastaan pöyristyttävänä”, kuten Jyväskylän

kaupunginkirjaston palvelupäällikkö Hanna Martikainen luonnehtii Kuntalehden haastattelussa vuonna 2017. Martikainen kertoo Jyväskylän kirjaston olevan valtakunnallisesti tiiviissä yhteistyössä yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen kirjastojen kanssa. Yhteistyötä ei laissa huomioitu mitenkään. (Miettinen 2017.)

Kuntalehden artikkelin mukaan huolta aiheutti myös maakunnallisten kokoelmien kohtalo. Etelä-Karjalan liiton kehittämispäällikkö Anu Talka muistuttaa artikkelissa, että maakuntien pitäisi vahvistaa kulttuurin roolia ja tukea identiteetin rakentumista. Talka ottaa esimerkiksi Lappeenrannan maakuntakirjastoon kootun Etelä-Karjalaa käsittelevän kirjallisuuden kokoelman: Miten käy maakunnan identiteetin ylläpitämiselle tärkeän erikoiskokoelman, kun maakunnallisen palvelun ylläpitoon saatu valtiontuki katkeaa? (Miettinen 2017.)

Opetus- ja kulttuuriministeriössä uudistusta kuitenkin pidettiin selkeänä ja hyvänä. Ylijohtaja Riitta Kaivosoja opetus- ja kulttuuriministeriön Kulttuuri- ja taidepolitiikan osastolta toteaa Kuntalehden artikkelissa uudistuksen tavoitteena olevan entistä vaikuttavampi alueellinen toiminta. Kaivosoja kertoo kirjastojen olevan kunnallisia palveluja, eivät maakunnan tehtäviä. ”Maakunnalla on identiteetin edistämistehtävä, mutta näen että kirjastopalvelut ovat hyvin tärkeä osa kunnallisia palveluja.” Lähtökohtana uudistuksessa on Kaivosojan mukaan alueellisten kehittämiskirjastojen tekemä työ kuntien yhteistyön ja osaamisen kehittämisen parhaaksi. (Miettinen 2017.)

2.8.5 Toiminnanjärjestäminen, yhteistyö ja arviointi

Kirjastolain määrittelemällä henkilöstön kielitaitovaatimuksella on pitkä historia. Vuoden 1962 kirjastoasetuksessa määriteltiin kielitaitovaatimus kaksikielisen kunnan kirjaston kirjastoammatilliseen virkaan otettavalta henkilöltä: kunnan enemmistön kieli tuli taitaa sekä suullisesti että kirjallisesti, vähemmistökielessä riitti kuitenkin ”hyvä suullinen taito” (268/1962 § 13). Nykyiseen lakiin yleisistä kirjastoista on määritetty, että kaksikielisissä kunnissa kirjastotoiminnan järjestämisessä tulee huomioida molempien kieliryhmien tarpeet samanlaisten perusteiden mukaan. Lisäksi toiminnan

järjestämisessä on ensimmäistä kertaa kirjastolain historiassa huomioitava myös paikallisten kieliryhmien tarpeet. (laki yleisistä kirjastoista 1492/2016 § 10.)

Yhteistyötä koskevassa pykälässä määritellään yleisen kirjaston toiminnan ja toiminnan kehittämisen yhteistyökumppaneita. Näihin kuuluvat muut yleiset kirjastot, Kansalliskirjasto, Varastokirjasto, Näkövammaisten kirjasto sekä muut korkeakoulukirjastot, oppilaitoskirjastot ja erikoiskirjastot. Lisäksi säädetään, että ”yleinen kirjasto voi tässä laissa tarkoitettujen tehtävien hoitamiseksi toimia yhteistyössä viranomaisten, kirjastoalan toimijoiden, päiväkotien, koulujen ja oppilaitosten sekä muiden yhteisöjen kanssa.” (laki yleisistä kirjastoista 1492/2016 § 11.)

Lakiin yleisistä kirjastoista on kirjattu kunnalle velvollisuus arvioida yleisen kirjaston toimintaa. Tarkoituksena on turvata lain tarkoituksen toteutumista ja tukea toiminnan kehittämistä. Yleisen kirjaston käyttökustannuksiin myönnetystä valtionosuudesta säädetään erikseen kunnan peruspalvelujen valtionosuudesta annetussa laissa. (laki yleisistä kirjastoista 1492/2016 § 16, § 18.)

2.8.6 Henkilökunnan kelpoisuus

Vuoden 2016 laissa yleisistä kirjastoista palattiin henkilöstön kohdalla jälleen subjektiiviseen arviointiin kelpoisuuden suhteen. Lain mukaan kirjastossa tulee nykyään olla ”riittävä määrä kirjasto- ja informaatioalan koulutusta saanutta ja muuta henkilöstöä.” Soveltuva korkeakoulututkinto vaaditaan asiantuntijatehtävissä, paitsi jos tehtävän luonteesta johtuu muuta. ”Kunnan kirjastolaitosta johtavalta vaaditaan virkaan tai tehtävään soveltuva ylempi korkeakoulututkinto, johtamistaito ja hyvä perehtyneisyys kirjastojen tehtäviin ja toimintaan.” (laki yleisistä kirjastoista 1492/2016 § 17.)

Henkilöstön kelpoisuusvaatimusten löystyminen herätti huolta jo ennen lain voimaan astumista. Suomen kirjastoseura kirjoitti vuonna 2015 opetus- ja kulttuuriministeri Sanni Grahn-Laasoselle kirjeen, jossa seura ottaa kantaa uuteen kirjastolakiin. Kannanotossa puolustetaan kirjastoalan osaamista: se oli turvattava. ”Kokemukset

kentältä osoittavat, että pätevyysmääritykset ovat tarpeen myös uutta kirjastolakia säädettäessä.” Pätevyysvaatimuksia perustellaan kannanotossa työssä tarvittavalla monipuolisella ammattitaidolla. Kirjastoseura näki, että korkea- ja ammattikoulutettu henkilöstö on kirjastolaitoksen välttämättömyys. (Suomen kirjastoseura 2015.)

Kuntien Asiantuntijat – KUMULA Ry kirjoitti blogissaan kesällä 2016 uuden kirjastolain kelpoisuusvaatimuksista kriittisesti. Kirjoituksessa nähdään kelpoisuusvaatimusten höllentämisen olevan ristiriidassa lakiehdotuksen linjauksen kanssa, jonka mukaan kirjastotoiminnan laadun keskeinen edellytys on osaava henkilöstö. Lisäksi kirjoituksessa pohditaan, mitä tarkoittaa ”riittävä määrä” informaatioalan koulutuksen saaneesta henkilökunnasta puhuttaessa. (Kuntien Asiantuntijat – KUMULA Ry 2016.)

Kuntien Asiantuntijat – KUMULA Ry:n mukaan kelpoisuusvaatimusten yhtenä perusteena on käytetty tasa-arvon toteutumista:

”Ajatellaan, että avaamalla kirjastojen kelpoisuusvaatimukset myös miehet kiinnostuvat kirjastotyöstä. Sinänsä toki huomioitavaa, että sen kerran kun maan hallitus innostuu lainsäädäntöhankkeidensa tasa-arvoaikutuksista, ollaan kiinnostuneita miesten asemasta.” (Kuntien Asiantuntijat – KUMULA Ry 2016.)

Kuntien Asiantuntijat – KUMULA Ry (2016) arvioi, että kelpoisuusvaatimusten helpottaminen voi olla hyvä asia suuremmissa kirjastoissa, joissa rekrytointeja voidaan lain myötä kohdentaa myös kirjastoalan ulkopuolelle. Blogiteksti nostaa kuitenkin esiin huolen pienempien kirjastojen tilanteesta:

”pienemmissä kirjastoissa kirjastonjohtajan korkeakoulutus on saattanut korostua esimerkiksi tietopalvelussa, ja tämä osaaminen on varmistettu juuri kelpoisuusvaatimusten kautta. Kun jatkossa haetaan kirjastonjohtajalle seuraajaa ’pääsääntöisesti soveltuvalla korkeakoulutuskinnolla’, miten määritellään silloin ’hyvä perehtyneisyys yleisten kirjastojen tehtäviin ja toimintaan?’” (Kuntien Asiantuntijat – KUMULA Ry 2016.)

3 AIEMPI TUTKIMUS

Kirjastoalan työpaikkailmoituksia on tutkittu jonkin verran aiemminkin niin kotimaassa kuin etenkin ulkomailla. Näkökulmia sekä kohdennettuja ammattiryhmiä tutkimuksissa on lukuisia, samoin tutkimusmenetelmät vaihtelevat. Yleisimmin aineistolle on tehty koneellista tai manuaalista sisällönanalyysia.

Tässä luvussa käydään läpi lyhyesti ensin ulkomailla kirjastoalan työpaikkailmoituksista tehtyä tutkimusta. Toiseksi tutustutaan hiukan syvemmin Suomessa tehtyyn tutkimukseen kirjastoalan työpaikkailmoituksista. Luvun lopussa esitellään lyhyesti vielä Suomessa tehtyä tutkimusta, joka liittyy Suomen kirjastolakiin.

3.1 Ulkomailla tehty tutkimus

Tutkimus ulkomailla on keskittynyt Yhdysvaltoihin, jossa on tutkittu muun muassa vain tietyn ammattinimikkeen tai kirjastosektorin työpaikkailmoituksia (luetteloijat ks. Khurshid 2003, musiikkikirjastot ks. Clark 2012, koulukirjastot ks. Whitton 2019, akateemiset kirjastot ks. esim. Love 1997; Lynch & Smith 2001; Triumph & Beile 2015). Kaiken kaikkiaan ulkomaisia työpaikkailmoituksiin keskittyvää tutkimusta on kirjastosektorien osalta tehty eniten akateemisista kirjastoista.

Love (1997) on tehnyt tutkimuksen akateemisten kirjastojen työpaikkailmoituksista niissä esiintyvien kompetenssien näkökulmasta. Yhdysvaltalainen tutkimus osoitti, että koulutus esiintyi kompetensseista eniten (95,9 %). Toisena oli ammatillinen pätevyys (90 %), jonka jälkeen tulivat teknologinen (79,4 %) ja sosiaalinen (79,4 %) kompetenssi. Alan työkokemus esiintyi 64,7 % ilmoituksista. Sosiaalisista taidoista viestintätaitoja vaadittiin 72,9 % ilmoituksista ja ryhmätyöskentelytaitoja 55,9 %:ssa. (Love 1997, 1.)

Lynchin ja Smithin (2001) tutkimuksessa tehtiin sisällönanalyysi 220 akateemisten kirjastojen työpaikkailmoitukselle, jotka oli julkaistu vuosina 1973–1998. Tutkimuksessa kävi ilmi, että atk-taitoja tarvittiin rutiininomaisesti paikassa kuin paikassa. Lisäksi tutkimus osoitti, että suulliset ja kirjalliset viestintätaidot olivat nousseet uusiksi vaatimuksiksi alalla. (Lynch & Smith 2001, 407.)

Myös vertailevaa tutkimusta, jossa on verrattu tietyn ajanjakson työpaikkailmoituksia toisen ajanjakson ilmoituksiin, on tehty (ks. esim. Triumph & Beile 2015). Triumphin ja Beilen vertailevassa tutkimuksessa tutkittiin akateemisten kirjastojen työpaikkailmoituksia vuodelta 2011 ja verrattiin niitä vuosien 1988 ja 1996 työpaikkailmoituksiin. Tutkimuksessa – joka perustui 957 havaintoyksikköön – kävi ilmi, että samalla kun hakijoilta toivotaan yhä enemmän atk-taitoja, ovat vieraiden kielten ja työkokemuksen merkitys vähentynyt. Ehkä kuitenkin silmiinpistävintä oli ajan myötä syntyneiden kirjastoalan ammattinimikkeiden lisääntyminen mikä on osoitus siitä, että kirjastotehtävät ovat entistä erikoistuneempia. (Triumph & Beile 2015, 716.)

Myös yleisten kirjastojen työpaikkailmoituksia on tutkittu jonkin verran. Susan Henricks ja Genevieve Henricks-Lepp (2014) tutki yleisten kirjastojen johtajilta toivottuja ominaisuuksia analysoiden työpaikkailmoituksia 11 vuoden ajalta. Tutkimus paljasti, että vaikka dynaamisuus ja innostuneisuus saattaisivat olla esimerkiksi kirjastoammattilaisten näkökulmasta tärkeitä johtajan ominaisuuksia, ne eivät kuitenkaan riitä käsiteltäessä vakavia haasteita, kuten taloudellisia ongelmia ja niistä koituvia seurauksia, joita monet yleiset kirjastot kohtaavat. Yleisen kirjaston johtaminen vaatii enemmän henkilötason johtajuutta (alkup. "leadership") kuin organisaatiotason johtamista (alkup. "management"). Johdon tulee myös huomioida asiakkaiden muuttuva informaatiokäyttäytyminen ja sen vaikutus kirjaston tarjoamaan kokoelmaan sekä henkilökuntaan. Muutokset vaikuttavat yleisten kirjastojen toimintaan ja johto, jonka kanssa kirjasto kykenee kohtaamaan muutosten aiheuttamat haasteet ja toimimaan jopa muutosten edelläkävijänä, varmistaa parhaiten kirjastojen tulevaisuuden. (Henricks & Henricks-Lepp 2014, 286–287.)

Yhdysvalloissa tehtiin tutkimus yleisten kirjastojen nuortenkirjastotyön kirjastonhoitajien (alkup. "public library youth services librarians") vaatimuksista ja vastuista. Tutkimuksessa analysoitiin viiden vuoden välein nuortenkirjastotyön työpaikkailmoituksia vuosina 1971–2001. Tutkimuksen tulokset viittaavat siihen, että nuortenkirjastotyön avoimet työpaikat lisääntyvät ja vastuut työssä painottuvat johdonmukaisesti kokoelmien hallintaan ja hallinnollisiin tehtäviin. Monissa

ilmoituksissa korostettiin voimakkaasti työntekijän persoonallisia ominaisuuksia. (Adkins 2004, 59.)

Ennen kaikkea ulkomailla tehty kirjastoalan työpaikkailmoituksista tehty tutkimus on keskittynyt tiettyjen ammattiryhmien tutkimiseen tai tietyn kirjastosektorin, kuten akateemisten kirjastojen, työpaikkailmoituksiin. Laajaa tutkimusta, jossa olisi huomioitu kaikki kirjastoalan työpaikkailmoitukset, ei löytynyt. Toisaalta tapa, jolla kirjastopalvelut on kussakin maassa järjestetty, vaihtelee. Esimerkiksi Yhdysvalloissa kirjastojen toimintaa rahoitetaan lahjoitusvaroin. Vaihtelevilla käytännöillä on luonnollisesti vaikutusta myös tehtyyn tutkimukseen ja siitä saatuihin tuloksiin.

3.2 Tutkimus kirjastojen työpaikkailmoituksista Suomessa

Suomessa on tehty joitakin tutkimuksia koskien eri alojen työpaikkailmoituksia (ks. esim. Eskola 2019, Kinnunen 2017). Edellä mainituissa esimerkkitutkimuksissa on käytetty metodina sisällönanalyysia, mutta myös diskurssianalyysiä on käytetty tutkimusmenetelmänä tutkimuksissa, joissa on tutkittu eri alojen (ks. esim. Toroi 2018) tai jonkin tietyn alan (ks. esim. Lemponen 2018) työpaikkailmoituksia.

Eriyisesti kirjastoalan työpaikkailmoituksia Suomessa on tutkinut Kaisa Luoma vuonna 2011 tekemässään laajassa selvityksessä, jossa hän tutki kirjastoalan työvoiman määrällistä ja laadullista tarvetta kirjastoalalla vuosina 2008—2010. Luoman selvitys jakaantuu kahteen osaan, joista ensimmäisessä kartoitettiin joitakin kirjastoalan koulutuksen ja työvoimatarpeiden kohtaamisen kannalta merkittäviä tekijöitä, kuten suoritettuja alan tutkintojen määriä, avointen työpaikkojen ja hakijoiden suhdetta sekä eläköitymistä. Selvityksen toisessa osassa analysoitiin sitä, millaiselle osaamiselle kirjastoissa oli tuolloin tarvetta. Aineistona toisessa osassa käytettiin kirjastot.fi-portaalissa 2008—2010 julkaistuja työpaikkailmoituksia. (Luoma 2011, 1.)

Julkisen sektorin työvoiman tarvetta määrittelevät Luoman selvityksen mukaan pohjimmiltaan poliittiset päätökset ennemmin kuin teknologinen kehitys tai väestörakenne. Henkilöstörakennetta ja henkilöstön osaamisen tasoa yleisissä kirjastoissa säätelevät kirjastoasetuksessa määritellyt kelpoisuusvaatimukset. Luoman

selvityksen mukaan vaatimusten täyttäminen kuitenkin ontui. Työttömien määrä pysyi koko tarkastelujakson ajan reilusti työpaikkojen määrän yläpuolella. Työvoimapulaa ei siis ollut havaittavissa missään alan ammattiryhmässä. Eläköityminen ei suoraviivaisesti johtanut avoimiin työpaikkoihin. (Luoma 2011, 2, 19, 40—41.)

Tämän tutkimuksen kannalta Luoman selvityksen toinen osa on erityisen kiinnostava, sillä kuten Luoman selvityksessä, myös tässä tutkimuksessa analysoitava aineisto on kerätty kirjastot.fi-sivustolla julkaistusta työpaikkailmoituksista. Niin ikään kolmen vuoden tarkastelujakso on saman mittainen. Luvussa 4.3 kerrotaan tarkemmin tämän tutkimuksen aineistosta.

Luoman selvityksen aineisto koostui 499 työpaikkailmoituksesta, jolle tehtiin sisällönanalyysi. Analyysin perusteella kirjastoalan työntekijöihin suunnataan monenlaisia toiveita ja edellytyksiä, jotka liittyvät aiemman työkokemuksen ja varsinaisen osaamisen lisäksi myös henkilökohtaisiin ominaisuuksiin. Eri osaamisalueiden painotus riippuu siitä, millainen koulutus tehtävään vaaditaan ja sijoittuuko työ yleiseen vai johonkin muuhun kirjastoon. (Luoma 2011, 2, 51, 106.) Luoman selvityksen tuloksia eritellään tarkemmin luvussa 5.3, jossa vertaillaan tämän tutkimuksen tuloksia aiemmin tehtyyn tutkimukseen.

Luoman selvitystä vain hieman tuoreempi Suomessa tehty tutkimus kirjastoalan työpaikkailmoituksista on Priitta Karppisen vuonna 2012 tekemä opinnäytetyö. Karppinen teki niin ikään selvityksen kirjastojen työpaikkailmoituksista, metodina oli sisällönanalyysi ja aineistona työ- ja elinkeinotoimiston verkkosivuilta sekä kirjastot.fi-portaalista kerätyt kirjastoalan työpaikkailmoitukset, joita kertyi yhteensä 99 kappaletta. Karppisen tutkimus kattaa työpaikkailmoituksia kolmen kuukauden ajalta. (Karppinen 2012, 3, 37.)

Karppisen sisällönanalyysi työpaikkailmoituksista osoitti, että haluttuja ominaisuuksia ja kykyjä painotettiin ilmoituksissa vaihtelevasti työn luonteen ja työtehtävän mukaan. Kirjastoissa ollaan tietoisia siitä, millaisia ammattilaisia tarvitaan kirjastotyössä ja alan vaihtelevissa tehtävissä. ”Työntekijöiden tulee kyetä vastaamaan asiakkaiden

muuttuviin tarpeisiin, olla sosiaalinen, hallita uudet järjestelmät, ja osata toimia muuttuvassa toimintaympäristössä.” Työpaikkailmoituksissa usein mainitut adjektiivit, jotka liittyvät innostukseen, toimeliaisuuteen ja kekseliäisyyteen viittaavat Karppisen mukaan alalla työskentelevien tarvitsemaan asenteeseen, joka auttaa haasteiden kohtaamisessa ja uuden oppimisessa. (Karppinen 2012, 3, 40, 47–48)

3.3 Kirjastolakia koskeva tutkimus Suomessa

Suomessa kirjastolakia ja sen vaikutusta on tutkittu melko vähän. Monissa tutkimuksissa viitataan kirjastolakiin ja sen velvoittavaan luonteeseen, jonka vuoksi joitakin toimintoja kirjastoissa toteutetaan tietyllä tavalla tai ylipäätään, mutta tällaiset tutkimukset eivät kohdistu välittömästi varsinaiseen lakiin.

Marianne Hacklin tutki pro gradu -tutkielmassaan kirjastolakia metodinaan diskurssianalyysi. Tutkimusaineisto koostui hallituksen esityksestä uudeksi kirjastolaiksi ja siitä annetusta sivistysvaliokunnan mietinnöstä, kirjastolaista eduskunnassa käydystä lähetekeskustelusta sekä asiantuntijalausuntojen yhteenvedosta. Hacklin tutki sitä, millaisia käsityksiä yleisen kirjaston roolista tuolloin tuore laki yleisistä kirjastoista (1492/2016) edustaa ja kuinka lain edustamat kirjaston roolit peilautuvat alan keskusteluun kirjaston roolista ja tehtävistä. (Hacklin 2017, 2, 6)

Hacklinin tutkimuksessa nousi esiin muun muassa se, että uusi kirjastolaki

”ilmentää kirjaston roolin ja kirjastotyön perinteisten kulttuurisen ja tiedollisen hoivan ja uusintamisen ulottuvuuden lisäksi myös sosiaalisen hoivan ja uusintamisen ulottuvuutta sekä liittyy ja legitimoit sosiaaliset ulottuvuudet kirjaston tehtäviksi.” (Hacklin 2017, 137–138).

Kirjastolain ilmentämä traditionaalinen ja tietoyhteiskunnallinen kirjaston rooli limittyy lain ilmentämään sosiaalisen kirjaston rooliin. Eduskunnassa kirjastolaista käydyssä lähetekeskustelun perusteella kulttuurinen ja tiedollinen hoiva tulisi kohdistaa pääasiassa miehiin, erityisesti poikiin. Sosiaalinen hoiva tulisi puolestaan kohdistaa erityisesti heikompiosaisina nähtyihin ryhmiin, esimerkiksi lapsiin, vanhuksiin ja maahanmuuttajiin. Sosiaalisen hoivan oletetaan toisaalta ulottuvan ”kaikkiin yhteisön jäseniin”, sillä yleisesti ajatellaan, että kirjastoon ovat tervetulleita kaikki ja se palvelee

kaikkia tasaveroisesti. Hacklin näkee kirjaston hoivaroolin ilmentävän yhtä puolta sen tehtävästä demokratian tukijana. Demokratian tukeminen on aiemmassa kirjallisuudessa liitetty muun muassa julkiseen tilaan ja sananvapauteen. (Hacklin 2017, 137—139.)

Asta Honkala on tutkinut nykyisen kirjastolain (1492/2016) vaikutuksia kahdessa varsin eri kokoisessa kirjastossa. Tavoitteena oli selvittää lain vaikutusten lisäksi sitä, minkälaisia asenteita ja tuntemuksia lakia kohtaan oli sekä sitä, miten kirjastot valmistautuivat uuteen lakiin. Tutkimuksen aineisto koostui tutkimuksen kohteena olleiden kirjastojen työntekijöille suunnatun verkkokyselyn vastauksista, kirjastojen lainaus- verkkovierailu- ja kävijätilastoista sekä yhdestä teemahaastattelusta. (Honkala 2018, 3.)

Honkalan tutkimuksen tulokset osoittavat, että kirjaston koosta riippumatta kirjastolakiin suhtauduttiin pääosin positiivisesti ja lain päivitys nähtiin tarpeellisena. Kirjaston koko puolestaan vaikutti siihen, kuinka paljon kirjastoa käytettiin verkon välityksellä. Pienessä kirjastossa uudistukset eivät vaikuttaneet positiivisesti perinteitä arvostavaan asiakaskuntaan. Lisäksi havaittiin, että isossa kirjastossa varausmaksujen poisto aiheutti hienoista vilkastumista, kun taas pienemmän kirjaston käyttö vähentyi. (Honkala 2018, 31—33.)

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tässä luvussa käydään läpi tutkimuksen toteutuksen kannalta oleelliset asiat. Luvussa 4.1 esitellään tutkimuksen tarkoitus, tavoitteet sekä tutkimuskysymykset ja luvussa 4.2 perehdytään menetelmiin, joilla tutkimus on toteutettu. Luvussa 4.3 esitellään tutkimuksen aineisto sekä rajaukset.

4.1 Tutkimuksen tarkoitus, tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksessa kartoitetaan, miten ja missä määrin kirjastolaki ilmenee vuosien 2017–19 yleisten kirjastojen työpaikkailmoituksissa. Tutkimuksen viitekehyksenä toimii kirjastolaki, jonka ilmentymiä analysoidaan aineistosta havainnoidaan. Viitekehyksen tehtävänä on ohjata sisällönanalyysejä.

Tavoitteena on selvittää, miten ala on kehittynyt työpaikkailmoitusten perusteella viimeisimmän kirjastolain astuttua voimaan. Vertailua tehdään niin ammattinimikkeiden kuin tarkastelujakson vuosienkin välillä. Lisäksi tavoitteena on kirkastaa lain merkitystä rekrytointiprosessissa työpaikkailmoittelun osalta.

Lisäksi selvitetään, missä määrin tutkimusaineistosta tehty määrällinen analyysi eroaa ja yhtyy aikaisempien tutkimustulosten kanssa. Määrällisen analyysin tuloksia hyödynnetään vertailun lisäksi sisällönanalyyseissä.

Määrällinen analyysi antaa vastaukset seuraaviin kysymyksiin:

- Kuinka paljon avoimia työpaikkoja kirjastoissa oli vuosien 2017–19 työpaikkailmoitusten perusteella?
- Kuinka paljon haettiin työntekijöitä vakituisiin työsuhteisiin?
- Kuinka paljon haettiin työntekijöitä määräaikaisiin työsuhteisiin?
- Mitkä ammattinimikkeet esiintyivät työpaikkailmoituksissa eniten?
- Millaisia määrällisiä muutoksia avoimissa työpaikoissa voidaan havaita työpaikkailmoitusten perusteella verrattuna vuosien 2008–2010 työpaikkailmoituksista tehtyyn vastaavanlaiseen selvitykseen?

Sisällönanalyysi antaa vastaukset seuraaviin kysymyksiin:

- Miten kirjastolaki ilmentyy vuosien 2017—19 yleisten kirjastojen työpaikkailmoituksissa?
- Vaihtelevatko lain ilmentymät työpaikkailmoituksissa ammattiryhmittäin?
- Vaihtelevatko lain ilmentymät työpaikkailmoituksissa tarkastelujakson eri vuosien välillä?
- Ovatko viittaukset kirjastolakiin eksplisiittisiä vai implisiittisiä?

Tutkimuksen tuloksia voivat kirjastot hyödyntää toimintansa ja henkilöstörakenteensa kehittämisessä. Lisäksi tulokset tarjoavat runsaasti konkreettisia ideoita työpaikkailmoitteluun.

4.2 Tutkimusmenetelmät

Tässä tutkimuksessa tehdään niin laadullista kuin määrällistä analyysia tutkimusaineistolle. Tutkimusaineisto analysoidaan kvantitatiivisesti luvussa 5. Näin saatuja määrällisiä tuloksia verrataan aikaisempiin tutkimustuloksiin. Tämän jälkeen, luvussa 6, aineisto analysoidaan kvalitatiivisen sisällönanalyysin keinoin viitekehykseen eli kirjastolakiin peilaten. Laadullisessa sisällönanalyysissä tehdään myös löyhää määrällistä analyysia, jossa hyödynnetään luvussa 5 tehdyn määrällisen analyysin tuloksia

Kvantitatiivinen tutkimusmenetelmä tuottaa tutkittavasta kohteesta määrällistä tietoa. Menetelmä vastaa määrällisiin kysymyksiin kuten miten usein tai kuinka paljon. Tietoa tarkastellaan numeerisesti. Tutkija esittää tutkimustulokset numeroina ja tulkitsee olennaisen numerotiedon sanallisesti. Määrällinen tutkimus antaa yleiskuvan mitattavien ominaisuuksien välisistä suhteista ja eroista. Kvantitatiivisen menetelmän hyötynä nähdään tavallisesti sen tarkkuus. (Tuomivaara 2005; Vilka 2007, 13—14.)

Kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus pyrkii ymmärtämään tutkittavaa ilmiötä. Tutkimusote sopii muun muassa tilanteeseen, jossa tutkittavaa ilmiötä ei tunneta ja siitä halutaan saada syvälinen näkemys. (Kananen 2015, 70—71.) Kvalitatiivisen

tutkimuksen piiriin kuuluu laaja kirjo ratkaisuja, joilla tutkimus toteuttaa. Joustavuus ja valinnanvapaus voivat koitua myös taakaksi sillä riskinä on, että tutkimusaihe alkaa rönsytä. Laadullisen tutkimuksen aineistosta kun poikkeuksetta löytyy useita odottamattomiakin kiinnostavia asioita. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006; Tuomi & Sarajärvi 2018, 104.)

Veikko Pietilä (1973) kirjoittaa sisällön erittelystä ja punnitsee erilaisia näkökulmia asiaan. Pietilä kertoo vuonna 1955 järjestetystä sisällön erittelyä koskevasta tieteellisestä konferenssista, josta vuonna 1959 julkaistiin teos ”Trends in Content Analysis”. Konferenssin eräissä esitelmissä painotettiin näkemystä, jonka mukaan sisällön erittelyä ei pitäisi rajoittaa koskemaan yksin tilastoivia tutkimuksia, mutta ei myöskään pelkästään dokumenttien varsinaista sisältöä (”ilmisisältöä”) kuvailevia tutkimuksia. Sisällön erittely tulisi käsittää ”joukoksi menettelytapoja, joiden avulla dokumenttien sisällöstä tieteellisiä pelisääntöjä noudattaen tehdään havaintoja ja kerätään tietoja.” Pietilä toteaa, että menettelytavat kuvattaessa dokumenttien sisältöä sinänsä ja kuvattaessa dokumenttien sisällön perusteella jotakin muuta ilmiötä, ovat periaatteessa samanlaiset. Hän näkee juuri tämän seikan oikeuttavan myös niiden dokumenttitutkimusten, joiden painopiste on muualla kuin dokumenttien sisällössä sinänsä, tarkastelun sisällönanalyttisinä. (Pietilä 1973, 52—54.)

Menetelmänä sisällönanalyysi mahdollistaa monenlaisen tutkimuksen. Aineistoa voidaan luokitella ja jäsentellä eri tavoin ja analysoida systemaattisesti ja objektiivisesti. Erilaiset sisällölliset jaottelut mahdollistavat tutkittavaan ilmiöön liittyvien rakenteiden analysoinnin. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006; Tuomi & Sarajärvi 2018, 103, 117.) Jyväskylän yliopiston filosofian laitoksen tutkija Timo Laineen esittämässä rungossa laadullisen tutkimuksen analyysistä³ listataan ensimmäisenä kohtana sen päättäminen, mikä tutkimusaineistossa kiinnostaa sekä tässä päätöksessä pysymisen.

---

³ Tuomi & Sarajärvi ovat hieman muokanneet kuvausta.

Tämän jälkeen aineisto käydään läpi ja merkitään ne asiat, jotka tutkimuksen kannalta ovat kiinnostavia. Kaikki muu jätetään ulkopuolelle. Kolmannessa vaiheessa luokitellaan, teemoitetaan tai tyypitetään aineisto, jonka jälkeen kirjoitetaan yhteenveto. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 104.)

Tuomi ja Sarajärvi erottelevat termeinä sisällön erittelyn ja sisällönanalyysin. Monissa lähteissä näitä kahta kohdellaan synonyymeina. Heidän havaintojensa pohjalta olisi mielekästä puhua kuitenkin sisällönanalyysista kahdessa eri merkityksessä: sisällönanalyysi ja sisällön erittely. Sisällön erittely tarkoittaa dokumenttien analyysia, jossa kuvataan määrällisesti tutkimusaineiston sisältöä. Sisällönanalyysilla pyritään puolestaan kuvaamaan dokumenttien sisältöä sanallisesti. Tämä on siinä mielessä tärkeä rajaus, että sisällönanalyysin osana ei voida puhua myös aineiston kvantifiointista, sillä se kuuluu sisällön erittelyn piiriin. Aineiston kvantifiointia voidaan kuitenkin käyttää sisällönanalyysin apuna. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 118—119.)

Sisällönanalyysilla luodaan selkeyttä tutkimusaineistoon, jotta voidaan tehdä luotettavia johtopäätöksiä tutkittavasta ilmiöstä. Pelkkä aineiston järjestäminen ei vielä ole sisällönanalyysia, vaan analyysin tarkoituksena on antaa selkeä ja riittävän informatiivinen kuvaus tutkittavasta ilmiöstä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 145—146.)

Tässä tutkimuksessa viitekehys, kirjastolaki, toimii analyysia ohjaavana tekijänä. Teoriaohjaava sisällönanalyysi tarkoittaa Tuomen ja Sarajärven mukaan analysointitapaa, jossa teoria toimii apuna, mutta analyysi ei suoraan pohjautu siihen. Teoriaohjaavasta analyysista voidaan tunnistaa aikaisemman tiedon vaikutus, mutta analyysi pohjautuu silti tutkimusaineistoon. Lähtökohdiltaan teoriaohjaava analyysi eteneekin aineiston ehdoilla kuten aineistolähtöinenkin tutkimus, erona on se, että teoreettiset käsitteet ovat valmiina. Aineistolähtöisessä analyysissa teoreettiset käsitteet pohjautuvat yksin aineistoon. Teorialähtöisen analyysin eroa teoriaohjaavaan taas voidaan havainnollistaa sillä, poimitaanko alkuperäisestä aineistosta asioita alun alkaenkaan tietyn teorian mukaan vai analysoidaanko aineistoa puhtaasti sen omilla ehdoilla ja pakotetaan se analyysin edetessä tiettyyn teoriaan. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 109, 133.)

Kvantitatiivisen analyysin perusteella saadaan yleiskuva kirjastoalan työkentän tilanteesta koskien tarkasteluajanjaksoa 2017–2019. Vertaamalla määrällisen analyysin tuloksia aiempiin tutkimustuloksiin saadaan tietoa työmarkkinoiden kehityksestä. Aineiston kvantifiointi toimii sisällönanalyysin apuna. Kvalitatiivisella analyysillä saadaan vastaus varsinaiseen tutkimuskysymykseen eli siihen, minkälaisia ilmentymiä kirjastolaista on havaittavissa yleisten kirjastojen työpaikkailmoituksista 2017–2019. Tutkimusmenetelmien yhdistelmä antaa enemmän tietoa analysoitavasta aineistosta kuin vain niistä toinen yksinään antaisi.

4.3 Tutkimuksen aineisto ja rajaukset

Analysoitava aineisto koostuu kirjastot.fi-sivustolla vuosien 2017–2019 aikana julkaistuista yleisten kirjastojen työpaikkailmoituksista. Kirjastot.fi-sivusto on kirjastojen asiakkaille ja ammattilaisille suunnattu portaali, josta löytyy ajankohtaista tietoa alaan liittyen; muun muassa Kysy kirjastonhoitajalta -palvelu, kirjastoalan uutisia sekä tietoa kirjoista ja kirjailijoista sekä vinkkejä lukemiseen. Portaalista löytyy myös Ammattikalenteri, jossa ilmoitetaan tapahtumien ja koulutusten lisäksi avoimista työpaikoista.

Tutkimusaineiston suhteen on syytä huomioida, että kirjastot.fi-sivustolla julkaistut työpaikkailmoitukset eivät kata kaikkia Suomessa ilmoitettuja alan työpaikkoja. On varsin tavallista, että kunnan avoin vakanssi täytetään henkilöstön sisäisellä siirrolla, jolloin työpaikkaa ei varsinaisesti hae kukaan, vaan toimi täytetään kunnan henkilöstöön jo kuuluvalla työntekijällä. Joissakin kirjastoissa avoimet työpaikat laitetaan pääosin vain sisäiseen hakuun, jolloin paikkaa voivat hakea vain kuntaorganisaatiossa työskentelevät. Jotkin kirjastot ilmoittavat työpaikoistaan muissa kanavissa, esimerkiksi työ- ja elinkeinopalveluiden verkkosivuilla.

Tätä tutkimusta varten yhteydenotto syksyllä 2019 kirjastot.fi-sivuston suunnittelija Mia Nikulaan tuotti toivotun tuloksen. Tutkimuspyynnön jälkeen sähköpostitse saapui kaksi excel-tiedostoa, joihin oli listattu avoimet kirjastot.fi-sivuston ammattikalenterissa

ilmoitetut työpaikat ajanjaksolta 01.01.2017—06.11.2019. Loput vuoden 2019 työpaikkailmoitukset kerättiin manuaalisesti sivuston ammattikalenterista.

Yhteensä työpaikkailmoituksia kertyi 757 kappaletta. Ilmoitukset jakoutuivat siten, että vuonna 2017 ilmoitettiin 186 avoimesta työpaikasta, vuonna 2018 ilmoitettiin 284 avoimesta työpaikasta ja vuonna 2019 ilmoitettiin 287 avoimesta työpaikasta. Aineistoa eritellään tarkemmin luvussa 5, jossa esitellään määrällisen analyysin tulokset.

Tätä tutkimusta varten aineistonkeruu prosessina oli varsin vaivaton. Aineiston olivat tuottaneet rekrytoinnista vastaava kirjaston tai kunnan henkilökunta ja sen kokoavasti tutkimuskäyttöön saattoivat kirjastot.fi-sivuston työntekijät. Tutkimusaineisto koostuu valmiista dokumenteista. Saaranen-Kauppinen ja Puusniekka erottavat valmiit dokumentit yksityisiin ja julkisiin. Yksityisten dokumenttien avulla voidaan tarkastella ihmisen kokemusmaailmaa hänen näkökulmastaan. Julkisia dokumentteja voidaan historian tutkimuksen ohella käyttää myös muissa oppiaineissa. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Tässä tutkimuksessa käytettävä aineisto on julkista, sillä se on ollut julkisesti kaikkien saatavilla kirjastot.fi-sivustolla. Varsinaista julkista arkistoa työpaikkailmoituksista ei ainakaan kirjastot.fi-sivustolla ole, mutta aineiston saa pyytämällä.

Analysoitavien työpaikkailmoitusten määrä on suuri. Laaja tekstiaineisto mahdollistaa kattavan kartoituksen. Työpaikkailmoitukset eivät ole vapaata tekstiä samassa mielessä kuin esimerkiksi lehtiartikkelit: jokaisesta ilmoituksesta löytyvät tietyt muodolliset tiedot, kuten työpaikan sijainti, sen aloitus- ja mahdollinen lopetuspäivämäärä sekä ammattinimike. Lisäksi ilmoituksissa on kerrottu työn sisällöstä, mahdollisesti palkkauksesta sekä monesti myös varsinaisesta työorganisaatiosta. Työpaikkailmoituksilla ei ole ennalta määriteltyä pituutta eikä niitä yleensä kuviteta, kuten monia muita tekstilajeja.

Työpaikkailmoituksilla on ilmeinen, selkeästi määritelty funktio. Luoman mukaan rekrytointifunktion lisäksi työpaikkailmoitusten tehtävänä on esimerkiksi rakentaa tietynlaista kuvaa työntekijää hakevasta organisaatiosta. Hän jatkaa, että tämä rooli on

kuitenkin kirjastot.fi-tyyppistä sivustoa selvemmin näkyvissä lehdissä julkaistuissa ilmoituksissa, lehdillä kun on yleensä laajempi lukijakunta kuin ammattilaisille suunnatulla työpaikkailmoitusfoorumilla. (Luoma 2011, 51.)

Toisin kuin aikaisemmissa Suomessa kirjastoalan työpaikkailmoituksista tehdyissä tutkimuksissa, tämän tutkimuksen ulkopuolelle on rajattu kirjastoalan koulutuksen käsittely. Tällä hetkellä voimassa olevassa kirjastolaissa ei ole asetettu tiukkoja kelpoisuusvaatimuksia alan koulutuksen suhteen. Myöskään alan työllisyystilannetta ei ole relevanttia tarkastella tässä tutkimuksessa. Laki ei ota kantaa siihen, paljonko työvoimaa kirjastoon tarvitaan.

Suomalaisen kirjastoverkoston tarkastelu eri sektoreineen sekä alan erilaisten ammattinimikkeiden esittely eivät myöskään kuulu tämän tutkimuksen aihepiiriin. Tässä tutkimuksessa keskitytään – toisin kuin aikaisemmissa kirjastoalan työpaikkailmoituksista Suomessa tehdyissä tutkimuksissa – vain yleisten kirjastojen työpaikkailmoituksiin. Perustelu tähän rajaukseen on se, että tutkimuksen viitekehyksenä toimii kirjastolaki. Laki yleisistä kirjastoista (1492/2016) koskee vain yleisten kirjastojen toimintaa.

5 MÄÄRÄLLISEN ANALYYSIN TULOKSET

Määrällisessä tutkimuksessa suositeltava havaintoyksiköiden vähimmäismäärä on 100. (Vilkkä 2007, 17.) Tämän tutkimuksen määrällinen analyysi tehdään kaiken kaikkiaan 576 havaintoyksikön pohjalta.

Tässä luvussa analysoidaan tutkimusaineistoa määrällisesti. Aluksi selvitetään, mistä analysoitavat 576 havaintoyksikköä koostuvat. Tämän jälkeen kartoitetaan, paljonko tarkastelujakson (2017—19) avointen työpaikkojen joukossa oli vakituisia, määräaikaista ja osa-aikaisia työsuhteita. Luvussa 5.2 selvitetään, mitkä ammattinimikkeet esiintyivät työpaikkailmoituksissa eniten. Lopuksi selvitetään, millaisia määrällisiä muutoksia avoimissa työpaikoissa voidaan havaita työpaikkailmoitusten perusteella verrattuna vuosien 2008—10 työpaikkailmoituksista tehtyyn vastaavanlaiseen selvitykseen.

Alkuvaiheessa tutkimusaineisto koostui 757 työpaikkailmoituksesta. Kun työpaikkailmoituksista karsittiin muut kuin yleisiä kirjastoja koskevat ilmoitukset, jäljelle jäi 594 työpaikkailmoitusta. Seuraavaksi työpaikkailmoituksista karsittiin niiden avointen työpaikkojen ilmoitukset, joista ilmoitettiin toistamiseen. Kyseisissä ilmoituksissa hakuaikaa oli jatkettu tai ilmoitettavan avoimen työpaikan muodolliset tiedot, kuten työsuhteen alkamisaika, oli muuttunut, ja uusi alkamisaika ilmoitettiin uudella työpaikkailmoituksella. Kyseiset tietueet olivat ikään kuin päällekkäisiä. Päällekkäiset tietueet vääristävät määrällisen analyysin tuloksia, mikäli niitä ei poisteta. Vuonna 2017 tällaisia ilmoituksia oli 4 kappaletta, vuonna 2018 19 kappaletta ja vuonna 2019 6 kappaletta.

Työpaikkailmoitukset käytiin läpi vielä etsien ne ilmoitukset, joissa yhdessä ilmoituksessa haettiin useampia kuin yhtä työntekijää. Tällaisista ilmoituksista kertyi

vuodelle 2017 havaintoyksiköitä⁴ lisää 4 kappaletta, vuonna 2018 2 kappaletta ja vuonna 2019 5 kappaletta.

Tutkimusaineisto koostuu kaiken kaikkiaan 576 havaintoyksiköstä eli avoimesta työpaikasta, jotka jakautuvat seuraavasti:

- Vuonna 2017 141 havaintoyksikköä
- Vuonna 2018 206 havaintoyksikköä
- Vuonna 2019 229 havaintoyksikköä

Luoman (2018, 52) selvityksen havaintoyksikköjen määrä oli yhteensä 491. Kuten tässäkin tutkimuksessa, myös Luoma oli poistanut ilmoituksista kaksoiskappaleet. Lisäksi niin ikään kuten tässäkin tutkimuksessa, hän oli tarkastellut ilmoitusten, joissa oli yhdistetty useita työpaikkoja, jokaista työpaikkaa erillisenä havaintoyksikkönä. Luoma jätti tarkastelun ulkopuolelle ilmoitukset, joiden pääasiallinen sisältö oli linkki varsinaiseen ilmoitukseen. Tällaisten ilmoitusten tietoja ei luonnollisestikaan ollut enää saatavilla. (Luoma 2018, 52.)

Luoman (2011) selvityksestä poiketen tämän tutkimuksen määrällisessä analyysissä ilmoitukset, joiden pääasiallinen sisältö oli ilmoitettu muualla, on jätetty havaintoyksiköiksi määrälliseen analyysiin. Tällaisia havaintoyksiköitä aineistossa oli yhteensä 10 kappaletta. Kvantitatiivinen analyysi tässä tutkimuksessa ulottuu vain työpaikkojen määrän, työsuhteen keston (määräaikainen/vakituisen) sekä ammattinimikkeiden kartoitukseen. Nämä kaikki tiedot löytyivät myös ilmoituksista, joista pääasiallinen sisältö uupui.

---

⁴ Kun tutkitaan määrällisesti työpaikkoja, on relevantimpaa käyttää havaintoyksikkönä työpaikkailmoitusten sijaan varsinaisia avoimia työpaikkoja. Yksi työpaikkailmoitus voi sisältää useamman avoimen työpaikan.

Tämän laajempi kvalitatiivinen analyysi ei ole relevantti tutkimuksen fokuksen kannalta. Tutkimuksen keskeinen tavoite on selvittää, minkälaisia ilmentymiä kirjastolaista on havaittavissa alan työpaikkailmoituksista ja missä määrin.

5.1 Avointen työpaikkojen määrä ja työsuhteiden kesto

Kuten edellisessä luvussa esiteltyjen havaintoyksiköiden jakautumisesta tarkastelujaksolla voidaan havaita, avointen työpaikkojen määrässä oli vaihtelua vuosien 2017–19 välillä. Ero on suurin vakinaisten työsuhteiden kohdalla vuosien 2017 ja 2018 välillä. Lisäksi tuloksissa huomionarvoista on se, että joidenkin määräaikaisten työsuhteiden kohdalla ilmoitettiin mahdollisuudesta työsuhteen jatkamiseen määräajan umpeuduttua, jopa sen vakinaistamiseen. Työsuhteen jatkomahdollisuus ei luonnollisesti kuitenkaan koskenut kertaluonteisia hanketöitä.

Vuonna 2017 ilmoitettiin 96 vakinaisesta ja 45 määräaikaisesta työpaikasta, joista 11:ssä haettiin hanketyöntekijää. Edellä mainittuihin sisältyi 4 osa-aikaista työpaikkaa. Osa-aikaisuus vaihteli 50 prosentin ja 80 prosentin välillä.

Vuonna 2018 ilmoitettiin 162 vakinaisesta työpaikasta, joista 1:ssä haettiin hanketyöntekijää. Lisäksi ilmoitettiin 44 määräaikaisesta työpaikasta, joista 6:ssa haettiin hanketyöntekijää. Edellä mainittuihin sisältyi yksi 75 prosenttinen osa-aikainen työpaikka.

Vuonna 2019 ilmoitettiin 165 vakinaisesta ja 63 määräaikaisesta työpaikasta, joista 9:ssä haettiin hanketyöntekijää. Edellä mainittuihin sisältyi 2 osa-aikaista työpaikkaa 50 prosentin ja 25 tunnin viikoittaisella työajalla. Yhdessä ilmoitetuista työpaikoista jäi epäselväksi, oliko kyseessä vakituinen vai määräaikainen työsuhde.

5.2 Ammattinimikkeet

Ammattinimikkeet työpaikkailmoituksissa esimerkiksi kirjastoauton virkailijoiden kohdalla vaihtelivat jonkin verran. Toisaalla haettiin kirjastoautokuljettaja-virkailijaa, kun taas toisessa ilmoituksessa etsittiin kirjastoautovirkailija-kuljettajaa. Tässä tutkimuksessa ei ole tarkoitus analysoida erilaisten termien esiintyvyyttä

työpaikkailmoituksissa eksplisiittisesti eikä pohtia sitä, mitä syvempiä merkityseroja eri ammattinimikkeiden nimitysten kohdalla on. Tämän vuoksi joitain ammattinimikkeitä on yhtenäistetty. Tällaisiin kuuluvat kirjastoauton virkailijoiden lisäksi vastaavat toimet, joiden työnkuvaan kuuluu toisenlaista vastuuta kuin pelkissä toimissa työskenteleville. Esimerkiksi vastaava kirjastonhoitaja on analyysissa luokiteltu kirjastonhoitajaksi. Myös kirjastojen tai kirjaston sisällä eri palvelusektoreiden johtajien, päälliköiden ja esihenkilöiden tehtävät on luokiteltu saman ammattinimikkeen/työtehtävän alle. Lisäksi hanketyöntekijät on luokiteltu kaikki saman ammattinimikkeen/työtehtävän alle. Myöskin mediatyöntekijät on luokiteltu yhteen mediatyönohjaajien kanssa.

Johtajien, päälliköiden ja esihenkilöiden ammattinimikkeissä oli eniten hajontaa yhdistettäessä ammattinimikkeitä. Aineistossa taajaan esiintyneen kirjastonjohtajan lisäksi haettiin muun muassa useampaa palvelupäällikköä, osastonjohtajaa ja palveluesimiestä.

Hanketyöntekijöiden joukkoon mahtuu niin projektipäälliköitä ja -suunnittelijoita kuin informaatioitakin, joiden tosiasialliset työtehtävät liittyivät välittömästi hanketyöhön.

Taulukossa 2 on listattu 10 yleisintä ammattinimikettä/työtehtävää sekä niiden frekvenssi ja suhteellinen frekvenssi tutkimusaineistossa koko tarkastelujakson ajalta. Tässä tutkimuksessa ei ole perusteltua eritellä ammattinimikkeitä/työtehtäviä tämän tarkemmin, sillä vain muutaman kerran esiintyvät havainnot eivät anna oleellista lisätietoa määrälliseen analyysiin.

Taulukko 2. Yleisimmät ammattinimikkeet yleisten kirjastojen työpaikkailmoituksissa 2017—19

Ammattinimike/työtehtävä	frekvenssi	suhteellinen frekvenssi
Kirjastonhoitaja (joista erikoiskirjastonhoitajia 21)	152	26,4 %
Kirjastovirkailija (joista erikoiskirjastovirkailijoita 21)	143	24,8 %
Johto- ja esihenkilötehtävä	98	17,0 %
Informaatikko (joista pedagogisia informaatikoita 8)	51	8,9 %
Kirjastoauton virkailija	37	6,4 %
Hanketyöntekijä	29	5,0 %
Kirjastopedagogi	13	2,3 %
Mediaohjaaja	12	2,1 %
Harjoittelija/kesätyöntekijä	9	1,6 %
Kirjastoneuvoja	6	1,0 %
Muut	26	4,5 %

Taulukosta 2 voidaan havaita, että eniten tarkastelujaksolla oli avoimia työpaikkoja kirjastonhoitajille: kokonaismäärästä yli neljäsosa. Kirjastovirkailijoita haettiin lähes yhtä paljon. Kaiken kaikkiaan hieman yli puolet työpaikkailmoituksista koski joko kirjastonhoitajia tai -virkailijoita. Johto- ja esihenkilötehtäviäkin oli avoinna melko paljon: seitsemässätoista prosentissa kaikista avoimista työpaikoista haettiin päällikköä, johtajaa tai esihenkilöä. Informaatikot seuraavat perässä, mutta kyseisen

ammattiryhmän avointen työpaikkojen määrä oli jo selvästi pienempi kuin aiempien: vain noin joka yhdestoista avoin työpaikka koski informaattikkoa. Kirjastoauton virkailijoille oli avoinna 6,4 prosenttia ilmoitetuista avoimista työpaikoista ja hanketyöntekijöihin kohdistui viisi prosenttia työpaikoista. Kirjastopedagogeja haettiin 13 ilmoituksessa. 12 ilmoitusta koski mediaohjaajia. Yksittäisiä paikkoja oli avoinna myös harjoittelijoille ja kesätyöntekijöille sekä kirjastoneuvojille. Muihin ammattinimikkeisiin/työtehtäviin sisältyy muun muassa erilaisia koordinointi- ja suunnittelutehtäviä sisältäviä työpaikkoja sekä sihteerin ja avustajan tehtäviä.

5.3 Vertailu aiempiin tutkimustuloksiin

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan työpaikkailmoituksia kolmen vuoden ajalta. Tutkimusaineisto on kerätty kirjastot-fi-sivustolla julkaistuista työpaikkailmoituksista. Sekä tarkastelujakso että tutkimusaineiston keräilylähde täsmäävät Kaisa Luoman (2011) selvityksen kanssa. Luoma (2011) tarkasteli laajassa selvityksessään kirjastot.fi-sivustolla julkaistuja kirjastoalan työpaikkailmoituksia 2008–10. Toinen Suomessa tehty tutkimus kirjastoalan työpaikkailmoituksista on Priitta Karppisen (2012) opinnäytetyö. Karppinen tarkasteli kirjastoalan työpaikkailmoituksia 3 kuukauden ajalta, tammikuusta maaliskuuhun olettavasti vuonna 2012. Luoman ja Karppisen tutkimusten väliin jää yhden vuoden ajanjakso. Tällaisessa ajassa tilanne työmarkkinoilla ei todennäköisesti muuttunut merkittävästi. Sekä tämän, että ajallisen ja tutkimusaineistollisen yhteensopivuuden vuoksi tämän tutkimuksen määrällisen analyysin tuloksia verrataan vain Luoman selvitykseen.

Tutkimuksen määrällisen analyysin tulokset eivät kuitenkaan ole täysin vertailukelpoiset Luoman (2011, 52) selvityksen kanssa, sillä Luoman selvityksessä oli mukana myös muiden kuin yleisten kirjastojen avoimet työpaikat. Yleisten kirjastojen osuus kaikista ilmoitetuista työpaikoista (491 kappaletta) oli 60,9 prosenttia (299 kappaletta). Vertailua voidaan tehdä soveltaen yleisten kirjastojen osuutta kaikista ilmoitetuista työpaikoista. Lisäksi osassa Luoman tutkimuksen tuloksista oli eritelty yleisten kirjastojen osuus ja osa tuloksista koski – kuten hän itsekin totesi – yksiselitteisesti yleisten kirjastojen avoimia työpaikkoja. (Luoma 2011, 52.)

Luoman selvityksen mukaan yleisissä kirjastoissa oli vuosina 2008—10 avoinna määräaikaista työpaikkoja 72 kappaletta. Näin ollen 227 kappaletta työpaikoista oli vakinaisia. Luoma ei ollut laskenut tarkalleen osa-aikaisten työpaikkojen osuutta, mutta arvioi niiden määräksi noin kymmenen. (Luoma 2011, 52—53.) Toisin kuin tässä tutkimuksessa, Luoman selvitys ei erittele työpaikkojen määriä vuoden tarkkuudella, vaan koko kolmen vuoden tarkastelujakson havaintoyksiköitä on tarkasteltu yhtenä kokonaisuutena.

Kun Luoman (2011) selvityksen tuloksia verrataan tämän tutkimuksen määrällisen analyysin tuloksiin havaitaan, että koko kirjastokentän työpaikkailmoitusten määrässä tapahtui huomattavaa kasvua Luoman selvityksen ja tämän tutkimuksen tarkastelujaksojen välillä. Kuten edellä todettiin, Luoman raakamateriaali koostui 499 ilmoituksesta, kun taas tämän tutkimuksen alkuvaiheessa työpaikkailmoituksia oli 757 kappaletta. Ilmoitusten määrä kasvoi 51,7 prosenttia. Kuten tästä voidaan olettaa, myös yleisten kirjastojen avointen työpaikkojen määrässä tapahtui merkittävää kasvua. Vuosien 2008—10 aikana ilmoitettiin 299 avonaisesta yleisen kirjaston työpaikasta. Vuosien 2017—19 kohdalla vastaava luku oli 576. Niin ikään vakinaisten työsuhteiden määrässä tapahtui kasvua: määrä nousi 227 paikasta 423 avoimeen työpaikkaan. Määräaikaisten työsuhteiden kohdalla nousua oli 72 paikasta 152 paikkaan.

Luoman selvityksessä ylivoimaisesti eniten oli avoinna kirjastovirkailijoiden paikkoja. 91 kirjastovirkailijalle oli paikka avoinna, joista 5 erikoiskirjastovirkailijoille. Kirjastovirkailijoiden paikoista 86 sijoittui yleisiin kirjastoihin. Kirjastonhoitajia haettiin toiseksi eniten 69 ilmoituksella, joista 6 koski erikoiskirjastonhoitajia. Yleisiin kirjastoihin haettiin 54 kirjastonhoitajaa. Kaikki erikoiskirjastonhoitajia ja erikoiskirjastovirkailijoita koskevat työpaikat sijoittuivat yleisiin kirjastoihin. (Luoma 2011, 53—54.)

Verrattaessa tarkastelujaksojen välillä niin kirjastovirkailijoita kuin kirjastonhoitajiakin koskevien ilmoitusten määrää voidaan näissäkin havaita voimakasta kasvua. Kirjastovirkailijoiden avointen työpaikkojen määrä kasvoi 86 paikasta 143 paikkaan ja kirjastonhoitajien 54 paikasta 152 paikkaan. Kasvua oli siis virkailijoiden kohdalla 66,3 prosenttia ja hoitajien kohdalla jopa 181,5 prosenttia. Myös erikoiskirjastovirkailijoiden

ja -hoitajien tarve yleisissä kirjastoissa kasvoi merkittävästi, sillä tälle ammattiryhmälle oli paikkoja avoinna tämän tutkimuksen tarkastelujaksolla 21 kumpaisellekin, mikä on noin nelinkertainen määrä molempien kohdalla verrattuna vuosiin 2008—10.

Luoman selvitys kertoo, että yleisten kirjastojen johto- ja esihenkilötehtäviin haettiin 35 kirjastonjohtajaa ja 22 kirjastotoimenjohtajaa. Muita johto- ja esihenkilötehtäviä oli avoinna kaikkiaan 30. (Luoma 2011, 53—54.) Kun luku suhteutetaan yleisten kirjastojen osuuteen (60,9 %) kaikista havaintoyksiköistä, saadaan tulokseksi pyöristettynä tasalukuun 18 havaintoyksikköä. Voidaan siis arvioida, että yleisiin kirjastoihin sijoittuvia johto- ja esihenkilötehtäviä Luoman selvityksen mukaan oli ajanjaksolla 2008—2010 yhteensä 75 kappaletta.

Verrattaessa johto- ja esihenkilöiden avointen työpaikkojen määriä voidaan havaita, että myös niissä oli kasvua tarkastelujaksojen välillä. Johto- ja esihenkilöiden avointen työpaikkojen määrä kasvoi 23 kappaleella, mikä on 30,7 prosentin lisäys aikaisempaan tarkastelujaksoon nähden.

Luoman selvityksen tarkastelujaksolla oli 46 avointa työpaikkaa informaatioille, joista 3 johtaville ja 3 pedagogisille informaatioille. Informaatikoiden työpaikoista 10 sijoittui yleisiin kirjastoihin. Kirjastoauton työntekijöitä oli haussa 22 kappaletta. Erilaisia hanketyöhön viittaavia työtehtäviä oli avoinna 18. Luoman mukaan hanketyöt sijoittuivat valtaosalta muihin kuin yleisiin kirjastoihin, mutta että myös yleiset kirjastot tarjosivat ”silloin tällöin” määräaikaista hanketöitä. (Luoma 2011, 53—54.) Avointen työpaikkojen määrää hanketyöntekijöille yleisissä kirjastoissa on hankalaa arvioida Luoman (2011) selvityksestä. Paremman tiedon puutteessa voidaan kuitenkin arvioida, että määrä eri todennäköisesti ole ainakaan enempää kuin 60,9 prosenttia kaikista ilmoituksista. Näin saadaan tulos, että 11 avointa hanketyöntekijän työpaikkaa koskee yleisiä kirjastoja.

Verrattaessa informaatikoiden avoimia työpaikkoja tarkastelujaksojen välillä voidaan havaita erittäin huomattava, yli viisinkertainen nousu informaatikoiden avoimissa työpaikoissa yleisissä kirjastoissa. Ja vaikka kaikki Luoman (2011) selvityksen

pedagogiset informaattikot sijoittuisivat yleiseen kirjastoon, on tässäkin ammattikunnassa voimakas kasvu avointen työpaikkojen suhteen, sillä paikkojen määrä yli tuplaantui. Kirjastoauton työntekijöille suunnatut avoimet työpaikkojen määrä kasvoi sekin jonkin verran: 22 paikasta 37 paikkaan. Hanketyöntekijöidenkin avointen työpaikkojen määrässä oli merkittävää kasvua. Todennäköisesti alakanttiin oleva arvio vuosilta 2008—2010, 11 avointa paikkaa, on kasvanut 29 avoimeen hanketyöntekijän paikkaan. Nousua on noin kolminkertainen määrä.

Luoma toteaa selvityksessään alan ammattinimikkeiden vaikuttavan olevan selvässä muutoksessa. Väite perustuu hänen tutkimuksensa aineistoon. Luoman mukaan kirjastovirkailija oli korvannut sellaiset vanhemmat nimikkeet, kuten ”kirjastoavustajan” ja ”kirjastoapulaisen”. Tämän tutkimuksen aineistosta löytyi yksi kirjastoavustajan avoin tehtävä, Luoman aineistossa vastaava määrä oli 2. (Luoma 2011, 54, 124.) Aika, jolloin kirjastoavustajat hoitivat esimerkiksi hyllytystehtäviä, on siis auttamatta ohi, ja tilalle ovat ainakin tutkimuksen tekijän kokemuksen mukaan tulleet erilaiset tukityöllistetyt ja työkokeilijat, jotka eivät kuulu kirjaston palkkalistoille.

6 SISÄLLÖNANALYYSSIN TULOKSET

Tässä luvussa esitellään sisällönanalyysin tulokset: millä tavoin ja missä määrin kirjastolaki ilmentyy 2017—19 julkaistuissa yleisten kirjastojen työpaikkailmoituksissa, jotka on julkaistu kirjastot.fi-sivustolla. Tutkimuksen viitekehyksenä toimii kirjastolaki, joka on esitelty luvussa 2. Viitekehyksen tehtävänä on ohjata sisällönanalyysia.

Sisällönanalyysi tehdään havainnoiden tutkimusaineistosta eksplisiittisiä ja implisiittisiä viittauksia kirjastolakiin. Pääpaino havainnoinnissa on nykyisin voimassa olevassa laissa yleisistä kirjastoista (1492/2016), mutta myös mahdollisia edeltävien kirjastolakien ilmentymiä tarkkaillaan.

Laki yleisistä kirjastoista (1492/2016) ei varsinaisesti ota kantaa kirjastojen henkilöstörakenteeseen, sillä laissa ei säädetä henkilöstön määrästä eikä ammattinimikkeistä lainkaan. Itse asiassa nykyinen kirjastolaki jopa mahdollistaa sen, että yleisessä kirjastossa voi työskennellä entistä laajempi kirjo erilaisia ammattikuntia, sillä lain myötä alan koulutusvaatimukset poistuivat. Kaiken kaikkiaan yleisillä kirjastoilla on aiempaa vapaammat kädet palkata henkilökuntaa organisaatioonsa.

Koska tutkimuksen yhtenä tavoitteena on kirkastaa lain merkitystä rekrytointiprosessissa, on sisällönanalyysiin sisällytetty runsaasti poimintoja suoraan ilmoitusteksteistä. Poiminnot tarjoavat konkreettisia ehdotelmia siihen, miten eri asioita työpaikkailmoituksissa voi ilmaista ja mitä kaikkea ilmoituksessa voi huomioida lain näkökulmasta. Poiminnot palvelevat myös tavoitetta tarjota ideoita kirjaston henkilöstörakenteen ja toiminnan kehittämiseen.

Analysoitava aineisto koostuu 2017—19 kirjastot.fi-sivustolla julkaistuista yleisten kirjastojen työpaikkailmoituksista. Aineistosta tehty määrällinen analyysi (ks. luku 5) perustuu 576 havaintoyksikköön eli avoimeen työpaikkaan. Sisällönanalyysissa työpaikkailmoituksista analysoidaan ensisijaisesti niiden sisältöä. Näin ollen ilmoitukset, joiden pääasiallinen sisältö oli esimerkiksi linkki varsinaiseen hakuilmoitukseen, on

jouduttu karsimaan tutkimuksen tästä osiosta pois. Tällaisista ilmoituksista kertyi poistettavia havaintoyksiköitä yhteensä 19.

Kirjastotyön kenttä on laajentunut valtavasti ensimmäisestä kirjastolaista tähän päivään. Tutkimusaineistoon sisältyi useita työpaikkailmoituksia, joista löytyi mainintoja työtehtävistä, jotka vasta tekevät tuloaan alalle. Tällaisia ovat esimerkiksi makerspace-ajatteluun ja -toimintoihin sekä monenlaiseen teknologiaosaamiseen, kuten robotiikkaan, ohjelmointiin ja 3D-mallinnukseen perustuvien palveluiden tarjonta. Tutkimusaineistosta löytyi kuitenkin 11 sellaista työpaikkailmoitusta, jotka jätettiin sisällönanalyysin ulkopuolelle. Kyseisten ilmoitusten sisältö ei ilmentänyt millään tavalla kirjastolakia, vaikka kirjasto työnantajana toimikin. Analyysin ulkopuolelle jäivät yksi tuottajan, devops/fullstack-kehittäjän, verkkopalveluassistentin, erityisnuorisotyöntekijän, kulttuurituottajan, verkkopäällikön, hanketyöntekijän sekä kaksi korkeakouluharjoittelijan ja web-kehittäjän paikkaa.

Sisällönanalyysissa keskitytään havainnoimaan lain ilmentymiä avointen työpaikkojen paikoitellen varsin lukuisista työtehtävistä. Kirjastoammattilaisten työtehtävät ovat ne konkreettiset toimenpiteet, joiden avulla kirjastoissa hoidetaan lain niille määrittelemiä tehtäviä ja velvollisuuksia. Vähemmälle huomiolle analyysissa jätetään hakijassa toivotut tai arvostettavat piirteet tai työssä edellytetyt taidot. Myös mahdollisia hakijan oman kiinnostuksen kohteita käsitellään analyysissa niukasti.

Havainnoista tehdään löyhästi myös määrällistä analyysia ammattinimikkeiden sekä ilmentymien ajallisen esiintyvyyden mukaan silloin, kun se on nähty merkitykselliseksi. Löyhästi siksi, että ilmoitusten perusteella ei aina ollut täysin selvää, kuuluiko havaittu ilmentymä työtehtäviin. Toinen syy tarkan määrällisen analyysin sijaan löyhään on se, että työtehtävien termistö vaihteli hyvin paljon ja oli paikoitellen monitulkintainen. Tulosten osittaisen esittämisen kvantitatiivisesti kvalitatiivisen lisäksi on tarkoitus tehdä analyysista mahdollisimman kattava. Analysoitava aineisto on laaja, ja määrällinen analyysi – löyhäkin – antaa lisäarvoa kvalitatiivisille havainnoille.

On syytä huomata, että osassa ilmoituksista työn sisällöstä työtehtävineen kerrottiin hyvin niukasti ja joissakin ilmoituksissa mainittiin, että työtehtäviä voitaisiin räätälöidä hakijan mukaan. Tämän tutkimuksen määrällisessä analyysisissa (ks. luku 5) jokainen havaintoyksikkö sisälsi havainnoitavat asiat, jotta tarkka määrällinen analyysi oli mahdollista tehdä. Tässä osiossa tutkimusta sen sijaan määrällinen analyysi on tulos siitä, mitä ilmoituksissa kerrottiin.

Tutkimusaineistosta havaittiin sisällönanalyysejä tehtäessä joitain yksittäisiä tapauksia, joissa esiintyi päällekkäisyyttä eri vuosien välillä, toisin sanoen sama havaintoyksikkö sisältyi tutkimusaineistoon enemmän kuin yhden kerran. Tutkimusaineistosta saatiin karsittua aina saman vuoden osalta päällekkäisyydet, kuten luvussa 5 kerrottiin, mutta näissä tapauksissa oli kyse toisenlaisesta ilmiöstä. Esimerkiksi eräs vakituinen paikka oli haussa vuonna 2017. Samaan paikkaan haettiin sijaista vuonna 2019. Päällekkäisten tapausten tarkkaa määrää ei voida täydellä varmuudella kertoa mutta selvää on, että määrä ei ole merkittävä tutkimuksen tulosten luotettavuuden suhteen.

Yleisesti voidaan pohtia, kuinka relevantteja havaintoyksiköitä sijaisuuksia koskevat ilmoitukset ovat tutkimuksessa, jossa analysoidaan työpaikkailmoituksia ja havaintoja tehdään myös määrällisesti. Työpaikkailmoitus voi saada moninkertaisen edustuksen, mikäli ilmiö, josta edellisessä kappaleessa kirjoitettiin, toistuu usein. Riski on tietysti sitä suurempi, mitä pidempi tarkasteluajanjakso on. Myös se, että sijaisuudet ja vakituiset paikat nähdään saman arvoisina, ei aina ole täysin ongelmatonta. Tutkimuksen fokuksen mukaan voisi joissakin tilanteissa olla sopivampaa käyttää havaintoyksikköinä vain vakinaisia paikkoja tutkimuksen luotettavuuden lisäämiseksi.

Tässä luvussa tarkoitetaan kirjastolailla viimeisintä kirjastolakia eli lakia yleisistä kirjastoista (1492/2016) ellei toisin mainita. Vaikka tutkimuksen teoreettisen pohjan kannalta lain oleellisten pykälien sisältö on avattu luvussa 2.8, on sisällönanalyysin kannalta syytä avata lakipykäliden sisällöllisiä merkityksiä vielä hiukan tässä luvussa.

6.1 Kirjastolain tavoitteen ilmentymät

Kirjastolain tavoite toimii läpileikkaavana pykälänä koko lakikokonaisuudessa. Tavoitteen voidaan nähdä luovan sen ainutlaatuisen hengen, minkä jokaisessa yleisessä kirjastossa voi aistia. Tavoite vastaa kysymykseen, mitä asioita lain on tarkoitus edistää. Lisäksi pykälässä luetellaan tavoitteen toteuttamisen lähtökohdat, jotka ovat yhteisöllisyys, moniarvoisuus ja kulttuurinen moninaisuus.

Tavoite luo perustan kaikelle tekemiselle. Tavoitteen saavuttamiseksi on olemassa toimenpiteitä, jotka kirjastolaissa konkretisoituvat muissa pykälissä. Jokaisen pykälän tulee huomioida tavoite ja toteuttaa sitä omalta osaltaan.

Kirjastolain tavoitteen ilmentymiä havaittiin työpaikkailmoitusten organisaatioiden kuvauksissa, jotka ovat ikään kuin ylemmän tason kuvausta ja koskevat kaikkia organisaatiossa työskenteleviä. Yleisten kirjastojen työpaikat sijoittuvat aina kuntaorganisaatioon, sillä yleisen kirjaston toiminnan järjestäminen on kunnan tehtävä (laki yleisistä kirjastoista 1492/2016 § 5). Kirjastolain tavoitteiden ilmentymiä löytyi niin varsinaisten kuntien esittelyistä kuin kirjasto-organisaatioidenkin esittelyistä.

Kirjastolain tavoitteena on edistää muun muassa ”väestön yhdenvertaisia mahdollisuuksia sivistykseen ja kulttuuriin”, ”mahdollisuuksia elinikäiseen oppimiseen ja osaamisen kehittämiseen” sekä ”aktiivista kansalaisuutta, demokratiaa ja sananvapautta.” (laki yleisistä kirjastoista 1492/2016 § 2). Kyseiset lain kohdat ilmentyivät työpaikkailmoituksissa esimerkiksi siten, että organisaation kerrottiin tarjoavan ”tilaa sivistykseen, elämyksiin ja oleskeluun sekä mahdollisuuden törmätä erilaisiin elämäntapoihin ja arvoihin.” Toisessa ilmoituksessa kuvailtiin toimialan, johon kirjasto kuului, ylläpitävän ja parantavan ”mahdollisuuksia henkiseen ja fyysiseen hyvinvointiin, sivistymiseen sekä aktiiviseen kansalaisuuteen.” Eräässä ilmoituksessa kirjasto ”tarjoaa tietoa ja elämyksiä, edistää lukemista, sivistystä ja tietoyhteiskuntataitoja sekä tukee elinikäistä oppimista, henkistä kasvua ja hyvinvointia.” Erään avoimen työpaikan työtehtävissä painottuivat ”aktiivista

kansalaisuutta tukevien mediapalvelujen sisältöjen ja palvelujen tarjonnan kehittäminen sekä palveluiden suunnittelu ja toteutus.”

Tavoitepykälässä mainittu yhteisöllisyyden lähtökohta tavoitteen toteuttamisessa ilmentyi muun muassa ilmoituksessa, jossa kirjaston nähtiin olevan ”yhteisönsä voimavara” ja ”tärkeä osa kaupungin kulttuuritoimintaa.” Nämä ovat merkittäviä tietoja työpaikkaa hakevalle; kirjastoa arvostetaan ja sen merkitys ymmärretään. Erään kunnan kirjastojen luonnehdittiin olevan ”ajanmukaisia ja hyvässä kunnossa, työntekijät motivoituneita ja asiakkaat puolellamme.”

Yhteisöllisyyden lähtökohtaa ilmentää myös kirjastojen monenlainen yhteistyö eri tahojen kanssa. Monet kirjastot toimivat samassa rakennuksessa muiden toimijoiden kanssa, ja esimerkiksi koulun yhteydessä olevia kirjastoja on ollut olemassa jo vuosikymmenten ajan. Erään koulun ja kirjaston kanssa samoissa tiloissa olivat myös nuorisotilat ja yhteistyön kuvailtiin olevan ”tiivistä”. Uudenlaisempaa toiminnan järjestämistä edustavat niin sanottuihin monitoimirakennuksiin sijoittuvat kirjastot. Tällainen sijainti mahdollistaa uudella tavalla moniammatillista yhteistyötä. Erään kirjaston tiloissa oli perinteisten kirjastopalvelujen lisäksi ”uutta yhteistoimintaa ja kumppanuutta muiden toimijoiden kanssa.” Työskentely tapahtui ”moniammatillisessa työyhteisössä, jossa töitä tehdään verkostomaisesti ja kumppaneina muiden toimijoiden kanssa.” Yhteistyön uusista muodoista kertovat myös yhdistelmävirat. Tarkastelujaksolla oli avoinna yksi nuorisotyöntekijä-kirjastovirkailijan määräaikainen työpaikka. Määräaikaisuuden perusteena oli ”uudentyyppisen tehtäväkoonpanon kokeilu”, mutta vakinaistaminenkin oli mahdollista. Moniammatillinen yhteistyö kuului kyseisessä työpaikassa tehtävänkuvaan. Yhteisöllisyys ilmentyi myös niissä lukuisissa ilmoituksissa, joissa kerrottiin yhteistyön olevan aktiivista lähialueen koulujen ja päiväkotien kanssa. Yhteistyö ilmentää myös muita pykäläkirjastolaissa ja sen eri muotojen ilmentymiä käsitellään tarkemmin luvussa 6.4.

Tavoitteen toteuttamisen lähtökohdat – yhteisöllisyys, moniarvoisuus ja kulttuurinen moninaisuus – ilmentyivät myös esimerkiksi työpaikkailmoituksesta, jossa kerrottiin työn tavoitteena olevan ”edistää kotoutumista monikulttuurisessa kaupunginosassa.”

Joissakin ilmoituksissa hakijalta toivottiin kokemusta palveluiden järjestämisestä maahanmuuttajille sekä kykyä toimia monikulttuurisessa työympäristössä. Työpaikan henkeen johdatteli eräässä ilmoituksessa maininta siitä, että ”paikalliset lapset ja nuoret viettävät kirjastossa paljon aikaa.”

Väestön yhdenvertaisia mahdollisuuksia sivistykseen ja kulttuuriin kirjastot voivat osaltaan edistää muun muassa tekemällä yhteistyötä muiden kirjastojen kanssa. Useissa ilmoituksissa nostettiin esiin alueellinen yleisten kirjastojen yhteistyöverkko, joka mahdollistaa esimerkiksi asiantuntijuuden, kokoelmien ja joidenkin kustannusten jakamisen. Eräässä organisaatiossa toimittiin ”tiimeissä jakaen osaamista ja vastuuta tavoitteenamme taata laadukas ja tasapuolinen palvelu kaikissa toimipisteissämme.”

6.2 Yleisen kirjaston tehtävien ilmentymät

Vuoden 2016 kirjastolaissa on määritelty historiansa ensimmäisen kerran yleiselle kirjastolle tehtävät. Tehtävät antavat konkreettisia työkaluja laadukkaiden kirjastopalveluiden ylläpitoon sekä niiden kehittämiseen, jotta palvelut vastaavat nykypäivän yhteiskunnan tarpeisiin. Yleisen kirjaston tehtävien voidaan nähdä vastaavan kysymykseen, millä toimenpiteillä lain tavoite saavutetaan.

Yleisen kirjaston tehtävien ilmentymiä havaittiin ennen kaikkea avointen työpaikkojen työtehtävistä. Osassa ilmoituksista työtehtävät oli lueteltu varsin seikkaperäisesti, kun taas osassa työtehtävät oli listattu hyvin suurpiirteisesti ja/tai niukkasanisesti. Asiakaspalvelu oli listattu valtaosassa ilmoituksista muiden työtehtävien joukkoon. Erityisesti kirjastovirkailijoiden ja -hoitajien työnkuvaan asiakaspalvelu kuului lähes poikkeuksetta. Myös joissakin johto- ja esihenkilötehtävissä työtehtäviin kuului toiminnan suunnittelun ja kehittämisen ynnä muun ylemmän tason työtehtävien lisäksi asiakaspalvelu. Asiakaspalvelu on yksi keskeisistä yleisissä kirjastoissa tehtävistä työtehtävistä ja se ilmentää useaa eri kohtaa lain tehtäväpykälästä.

Lisäksi monissa ilmoituksissa mainitut toiminnan ja palvelujen suunnittelu ja kehittäminen sekä tiedotukseen, viestintään ja markkinointiin liittyvät tehtävät ilmentävät useaa eri kohtaa tehtäväpykälästä. Sosiaalisen median käyttötaitoja

toivottiin monissa ilmoituksissa etenkin silloin, kun työtehtäviin liittyi tiedottamista, markkinointia ja/tai opastamista. Työtehtäviin saattoi kuulua myös kirjaston kotisivujen ja verkkokirjaston sivujen päivittäminen. Myös monissa ilmoituksissa esiin nostettu toive hyvistä tietoteknisistä taidoista liittyi useampaan laissa mainittuun yksittäiseen tehtävään.

Kuten kirjastolain tavoitteen, myös tehtävien ilmentymiä havaittiin organisaatiokuvauksista. Eräässä ilmoituksessa kirjastolain tehtäväpykälän moni kohta oli huomioitu sanatarkasti: Kirjasto ”tarjoaa pääsyn aineistoihin, tietoon ja kulttuurisisältöihin, edistää lukemista ja kirjallisuutta sekä tarjoaa tukea tiedon hankintaan ja käyttöön.”

Kirjastolain tehtäviä voidaan nähdä ilmentävän myös työntekijän työotteeseen, näkemyksiin ja asenteeseen kohdistuvat toiveet ja edellytykset. Ilmoituksissa toivottiin osallistavaa, aktiivista, kehittävää, itsenäistä, innostunutta, asiakaslähtöistä tai -keskeistä ja kehittävää työtettä tai työasennetta. Oma-aloitteisuus, joustavuus, idearikkaus, esiintymistaito sekä organisointi- ja aloitekyky oli listattu monissa ilmoituksissa toivotuiksi työntekijän ominaisuuksiksi. Hakijalta saatettiin odottaa näkemystä kirjaston ”toiminnan kehittämisestä sekä kouluyhteistyön ja asiakaslähtöisten kirjastopalvelujen edistämisestä” ja edellyttää ”hyviä vuorovaikutustaitoja ja ryhmätyövalmiuksia” ja erilaisten mediasisältöjen tuntemusta. Työnhakijassa arvostetaan monien havaintojen mukaan yhteistyö- ja verkostoitumistaitoja, hyvää yleissivistystä ja kielitaitoa sekä eri tieteenalojen ja kirjallisuuden tuntemusta. Työpaikan ilmapiiriä henki eräässä ilmoituksessa mainittu odotus siitä, että hakija haluaa ”toimia eri-ikäisten ja erilaisten asiakkaidemme kanssa.”

Valtaosassa yleisten kirjastojen tehtävien suorittamisessa on hyötyä pedagogisista taidoista, joissakin se on käytännössä edellytys työssä menestymiseen. Pedagogisten taitojen, valmiuksien, osaamisen tai koulutuksen arvostus tai edellytys havaittiin yli kymmenessä prosentissa kaikista ilmoituksista. Eräässä kirjastossa työote oli ”kokonaisvaltaisesti pedagoginen”. Keskeisenä tavoitteena oli ”oppimisella ja oivaltamisella otollisen ilmapiirin luominen vuorovaikutuksen ja jaetun asiantuntijuuden

keinoin.” Toisaalla uudistettiin henkilöstön tehtävänimikkeitä ”vastaamaan nykyisen kirjastolain hengen mukaisesti vuorovaikutteista työtettä ja osallistumista asiakkaan oppimisprosessiin.” Yksi uusista nimikkeistä oli kirjastopedagogi. Kirjastolain vuorovaikutteinen henki ilmentyi myös siinä, että palveluja kehitettiin ”asiakaslähtöisesti uusia toimintamalleja luoden.”

Pedagogiikka ilmentyi ammattinimikkeissä noususuhdanteisesti: vuonna 2017 avoinna oli kolme kirjastopedagogin ja yksi pedagogisen informaation paikka. Vuonna 2018 kirjastopedagogien paikat olivat nousseet viiteen ja pedagogisten informaatiokoiden kolmeen. Vuonna 2019 haussa oli viisi kirjastopedagogia ja neljä pedagogista informaattikkoa.

6.2.1 Monipuolinen ja uudistuva kokoelma

Kokoelmanhoidollisia työtehtäviä havaittiin eniten kirjastonhoitajia koskevissa ilmoituksissa, joista noin 60 prosentissa mainittiin työtehtäviin kuuluvan kokoelmanhoidollisia tehtäviä. Kokoelmatyö yleisesti mainittiin melkein 70 prosentissa havainnoista. Reilussa 10 prosentissa havainnoista kokoelmatyö kohdentui lasten- ja nuortenaineistoon. Musiikkiaineistoon, elokuvaan, lehtiin, peleihin ja sähköisiin aineistoihin liittyviä kokoelmanhoidollisia työtehtäviä esiintyi noin kymmenessä prosentissa havainnoista. Joissakin ilmoituksissa kokoelmatyön sisältöä avattiin tarkemmin esimerkiksi maininnalla, että myös hankinta ja luettelointi olivat osa tehtävää. Tietoaineistoon kohdentunut kokoelmatyö mainittiin kerran samoin kuin aikuisten osaston kertomakirjallisuuden kokoelmatyö. Yhden haussa olleen kirjastonhoitajan tehtäviin kuului lastenosaston kullutusvastaavana oleminen. Kaukopalvelu kuului viiden haussa olleen kirjastonhoitajan tehtävään. Haussa oli myös kirjastonhoitaja, jonka työtehtäviin kuului ”tulevaisuuden kirjaston” kokoelmapalveluiden kehittäminen. Kyseinen kirjastonhoitaja vastasi ”kirjaston kokoelmien ja kokoelmatyön pitkäjänteisestä kehittämisestä”.

Kokoelmanhoidollisia työtehtäviä havaittiin reilussa 40 prosentissa työpaikkailmoituksista, joissa haettiin kirjastovirkailijaa. Kokoelmatyö yleisesti mainittiin

noin 80 prosentissa havainnoista. Yksittäisissä havainnoissa kokoelmatyö kohdistui lasten- ja/tai nuortenaineistoon. Celia-yhteistyö ja/tai musiikkiaineistojen hankinta kuuluivat niin ikään yksittäisten haussa olleiden kirjastovirkailijoiden työtehtäviin. Kuten kirjastonhoitajien, myös kirjastovirkailijoiden kohdalla joissakin ilmoituksissa kokoelmatyön sisältöä avattiin tarkemmin esimerkiksi maininnalla, että myös hankinta ja luettelointi olivat osa tehtävää. Kokoelmien evaluointi työtehtävänä mainittiin yhdessä ilmoituksessa kuten myös kellutusvastaavana toimiminen aikuisten kokoelman osalta. Yhden haussa olleen kirjastovirkailijan työtehtäviin kuului toimiminen ”aineiston tarjonta- ja valintaprosessin tukena koskien sopimustoimittajien verkkokauppaympäristöjä, keskitettyä valintaa, kokoelmien kellutusta ja RFID-tekniikan hyväksikäyttöä.” Harvoin kirjastovirkailijan työnkuvaan ei kuulu asiakaspalvelu, mutta kyseinen työ teki poikkeuksen.

Haussa olleiden informaatikoiden työnkuvaan kokoelmatyö kuului reilussa 40 prosentissa heitä koskevista ilmoituksista. Kokoelmatyö yleisesti mainittiin noin puolessa havainnoista. E-aineistojen ammattitaitoinen käsittely nousi esiin noin neljäsosassa havainnoista. Kokoelmatyö kohdistui lasten- ja nuortenaineistoon tai musiikkiaineistoon yksittäisissä havainnoissa.

Informaatikoiden työtehtäviin liittyy tutkimusaineistosta tehtyjen havaintojen mukaan enemmän kuin muissa ammattiryhmissä teknistä osaamista kokoelmatyöhön liittyen. Haussa oli esimerkiksi ”kelluvan kokoelman ja sen työvälineiden kehittämisestä” kiinnostunut informaatikko. Toisen informaatikon työnkuvaan kuului ”uudenlaisesta lastenaineiston kokoelmatyöstä” vastaaminen. Tehtäviin kuuluivat ”metatiedon käsittely, e-aineistot, sekä big datan analysointi tekoälyä hyödyntävässä kellutus- ja logistiikkajärjestelmässä.” Samantyyppinen työnkuva löytyi ilmoituksesta, jossa haettiin metatiedon ja big datan tarjoamien mahdollisuuksien hyödyntämisessä etevää informaatikkoa. Organisaatio oli siirtymässä ”älykkääseen kokoelmakellutukseen” ja haettu henkilö osallistui uuden järjestelmän käyttöönottoon.

Myös joihinkin avoinna olleisiin johto- ja esihenkilötehtäviin havaittiin kuuluvan kokoelmatyötä. Eräällä osastonjohtajalla oli ”keskeinen tehtävä kirjaston kokoelmien

kehittämisessä”. Toisessa ilmoituksessa työtehtäviin kuului kokoelmien kehittämisen koordinointi ja sisällönkuvailu.

Tarkastelujaksolla oli avoinna myös hanketyöntekijän paikka, jossa työtehtävät liittyivät kokoelmatyöhön. Hankkeessa työntekijän tehtävänä oli käydä läpi ja järjestää kotiseutukokoelmat sekä selvittää aineiston digitointimahdollisuudet ja digitoida aineistoa. Lisäksi tehtäviin kuului kotiseutuaineiston tunnettuuden ja näkyvyyden parantaminen muun muassa ”tiedottamisella sekä osallistumalla tapahtumien ja näyttelyiden suunnittelutyöhön.

Myös haussa olleiden kirjastopedagogien ja mediaohjaajien työtehtäviin kuului joissakin tapauksissa kokoelmatyötä. Kirjastoauton virkailijoiden työtehtäviin kuuluu havaintojen mukaan lähes poikkeuksetta muiden töiden ohella auton kokoelmatyö. Kirjastoauton työtehtäviä avataan tarkemmin luvussa 6.5, jossa käsitellään toiminnan järjestämisen ilmentymiä.

6.2.2 Lukemisen ja kirjallisuuden edistäminen

Lukemisen ja kirjallisuuden edistämistehtävän ilmentymiä havaittiin tutkimusaineistosta runsaasti. Kyseiseen työhön liittyvät ilmentymät liippasivat toisinaan erittäin läheltä tiedon hankinnan ja käytön tukemisen sekä monipuolisen lukutaidon ilmentymiä, joita käsitellään seuraavassa luvussa. Lisäksi tapahtumatoiminnan – joka ilmentää useampaa tehtäväpykälän kohtaa ja jota käsitellään luvussa 6.2.4 – ilmentymiä voitiin osaltaan havaita myös lukemisen ja kirjallisuuden edistämisen ilmentymissä, sillä usein lukemista ja kirjallisuutta edistetään erilaisilla tapahtumilla.

Tarkastelujakson työpaikkailmoituksissa kerrottiin monipuolisesti lukemisen ja kirjallisuuden edistämiseen liittyvästä ammattitaidosta, jota hakijalta toivottiin. Havaintojen mukaan usein työtehtävien, jotka liittyvät lukemisen ja kirjallisuuden edistämiseen, yhteydessä toivottaan tai edellytetään hakijalta monipuolisuutta, innostusta ja/tai innovatiivisuutta kirjaston kokoelman avaamisessa tai esillepanossa sekä aineistojen ja kirjallisuuden tuntemusta. Työtehtävät ja aineiston tuntemus ilmenivät usein käsikädessä: kun tehtävät liittyivät esimerkiksi satutuntien pitoon tai

koululaisille tehtäviin vinkkauksiin, edellytettiin hakijalta lasten ja nuorten kirjallisuuden tuntemusta. Useammassa ilmoituksessa mainittiin markkinointiosaaminen liittyen kokoelman houkuttelevuuden lisäämiseksi. Lukemista ja kirjallisuutta voidaan edistää myös sisältöjen tuottamisella verkkoon. Tämän tyyppistä osaamista toivottiin joissakin ilmoituksissa.

Lukemisen ja kirjallisuuden edistämiseen liittyviä työtehtäviä havaittiin eniten kirjastonhoitajia koskevissa ilmoituksissa. Reilussa 40 prosentissa ilmoituksista ilmentyi tavalla tai toisella lukemisen ja kirjallisuuden edistäminen. Noin puolet havainnoista koski kirjavinkkauksia. Lukuhetket, -piirit tai satutunnit kuuluivat työtehtäviin vajaassa kymmenessä prosentissa havainnoista. Lukemiseen innostaminen mainittiin työtehtävänä reilussa kymmenessä prosentissa havainnoista ja näistä puolessa työtehtävä kohdistui lapsiin ja/tai nuoriin. Lukemisen edistäminen mainittiin vieläkin useammin: noin neljäsosassa havainnoista termi oli haettu suoraan lakitekstistä. Lukemista edistävä toiminta kohdistui erikseen mainittuna aikuisiin tai lapsiin ja lapsiperheisiin yksittäistapauksissa. Eräässä kirjastossa toimi lukutaidon edistäjien ryhmä, joka ”ideoi ja toteuttaa erilaisia lukuintoa tartuttavia tempauksia, tapahtumia ja työpajoja lapsille ja lapsiperheille” ja jonka vetovastuu kuului haussa olleelle kirjastonhoitajalle. Erilaisten tapahtumien avulla myös muun muassa avattiin sisältöjä, lisättiin kaunokirjallisuuden näkyvyyttä ja innostettiin lapsia ja nuoria lukemisen pariin. Työtehtäviin kuului eräässä ilmoituksessa ”tietoaineistojen näkyvyyden ja tunnettavuuden lisääminen”. Kyseinen työ edellytti muun muassa yhteiskunnallisen keskustelun aktiivista seuraamista.

Kirjastovirkailijoita koskevista työpaikkailmoituksista reilussa 30 prosentissa havaittiin lukemisen ja kirjallisuuden edistäminen työtehtävissä. Kirjavinkkaus tai aineistonesittely kuului työtehtäviin reilussa puolessa havainnoista, satutunnit noin neljäsosassa. Lukemista tai lukutaitoa edistävä toiminta mainittiin noin kolmasosassa havainnoista, joista muutama koski nimenomaisesti lasten ja nuorten lukuharrastusta ja yksi aikuisten. Haussa olleiden kirjastovirkailijoiden työnkuvaan kuului tapahtumien avulla esimerkiksi edistää lukemista tai ”elävöittää ja avata kokoelmia”. Mielenkiintoa lukemista kohtaan

voidaan edistää myös silloin, kun työnkuvaan kuuluu ”kaunokirjallisuuden ja eri taidelajien esittely aineistonostojen, pienimuotoisten tapahtumien ja työpajojen avulla.”

Informaatioita koskevissa työpaikkailmoituksissa havaittiin jonkin verran lukemisen ja kirjallisuuden edistämisen ilmentymiä. Kirjavinkkaus, lukemisen edistäminen ja kokoelmien markkinointi kuuluivat työtehtäviin yksittäistapauksissa. Suurimmassa osassa tapauksista työtehtävät kohdistuivat lapsiin ja nuoriin. Samoin vain yksittäisiin johto- ja esihenkilötehtäviin kuului eksplisiittisesti lukemisen ja kirjallisuuden edistäminen.

Tarkastelujaksolla oli avoinna muutamia hanketyöntekijöiden paikkoja, joissa työtehtävät liittyivät lukemisen ja kirjallisuuden edistämiseen. Haussa oli esimerkiksi kirjavinkkari yläkouluikäisten lukuhankkeeseen, kun taas toinen hanke keskittyi erityisesti poikien ja heille läheisten miesten lukemiseen. Eräässä tapauksessa hanketyöntekijän tehtäviin kuului ”kunnan varhaiskasvatustyötä tekevien tahojen informoiminen lukemisen merkityksestä” sekä lasten vanhemmille suunnatun lukemiskyselyn laatiminen. Joissain tapauksissa hanketyön kohderyhmää ei ollut rajattu, vaan tavoitteena oli esimerkiksi ”edistää ja innostaa kaikenikäisten lukuharrastusta ja lukutaitoa”. Käytännössä kyseisessä hankkeessa huomioitiin eri ikäryhmien ohella eri elämäntilanteisiin liittyvä lukuharrastus ja tiedontarve. Kartoituksen pohjalta hanketyöntekijä toteutti palvelupaketteja ja tapahtumia ryhmille. Toisaalla kokeiltiin uusia toimintamalleja lukemisen edistämiseen ja tuettiin kirjaston henkilökuntaa lukemisen edistämisen työtehtävissä hankkeen voimin.

Joissakin ilmoituksissa kirjavinkkaus ja muu sisältöjen avaaminen rinnastettiin pedagogiseen työhön. Kirjastoissa tehdään paljon pedagogista työtä lukemisen ja kirjallisuuden edistämiseksi, mutta myös tiedon hankinnan ja käytön sekä monipuolisen lukutaidon tukemiseksi. Tämä käy ilmi seuraavasta luvusta, jossa kerrotaan kyseisten tehtävien ilmentymistä.

6.2.3 Tiedon hankinnan ja käytön tuki, monipuolinen lukutaito

Erilaiset opastus-, neuvonta- ja opetustehtävät, joita monen avoimen työpaikan työtehtävistä havaittiin, ilmentävät tiedon hankinnan ja käytön sekä monipuolisen lukutaidon tukemista. Lisäksi ilmoituksista havaitut lukuisat digitaalisiin taitoihin liittyvät kehittämistehtävät sekä digineuvonta ilmentävät tämän luvun aihetta.

Monissa kirjastovirkailijoita tai -hoitajia koskevissa ilmoituksissa yksi työtehtävä oli tiedonhaku, tietopalvelu ja/tai neuvonta. Kyseisiä työtehtäviä on tehty kirjastoissa jo monta vuosikymmentä. Rinnalle on viime aikoina ilmaantunut uudenlaisia neuvontatehtäviä; erilaisten laitteiden ja verkkopalveluiden käytön opastus asiakkaille.

Monipuolisen lukutaidon kannalta on tärkeää, että verkkopalveluja ja laitteita opitaan käyttämään ja ymmärretään niiden merkitys. Työpaikkailmoituksessa hakijalta saatettiin edellyttää ”digitaalisen median osaamista sekä valmiutta ottaa käyttöön ja opastaa uusien teknisten ratkaisujen ja verkkopohjaisten palvelujen käytössä” tai ”erilaisten mediasisältöjen tuntemusta.” Eduksi laskettiin esimerkiksi ”kokemus kirjastoalan ja digitaalisten palvelujen kehittämisestä” tai ”tieto- ja informaatioalan tietolähteiden hyvä tuntemus ja tiedonhaun opetuksen taito.”

Luonnollisesti olisi tärkeää, että työntekijä tuntisi myös itse opastamansa palvelut, mutta tätä ei juurikaan painotettu ilmoituksissa joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta, esimerkiksi mediaohjaajan tuli hallita medialaitteiden käyttö- ja opastustaidot. Toisaalta palvelut ja ohjelmistot vaihtelevat kirjastoittain ja harvalla – jos kenelläkään -- on räätälöitynä juuri se tietotaito, jota työtä tarjoava kirjasto tarvitsee. Toisaalta taas voidaan nähdä, että painotus opastettavien palvelujen tuntemiseen ei ole tarpeellista: jo työtehtävistä hakija voi havaita, minkälaista perehtyneisyyttä työssä kaivataan.

Pedagogiset taidot ovat tärkeitä opastus-, opetus ja perehdytystehtävissä. Kun ilmoitetun avoimen työpaikan työtehtäviin kuuluivat esimerkiksi kirjastonkäytön ja tiedonhaun opetus, edellytettiin hakijalta useissa tapauksissa pedagogisia taitoja. Tiedon hankintaa ja käyttöä tuettiin ilmoitusten perusteella monin eri tavoin, muun

muassa järjestämällä digiopastuksia sekä perinteisemmin tarjoamalla laaja ja laadukas kokoelma asiakkaiden käyttöön.

Kirjastonhoitajia koskevista ilmoituksista reilussa 40 prosentissa havaittiin työtehtäviä, jotka liittyvät tiedon hankinnan ja käytön tukemiseen sekä monipuoliseen lukutaitoon. Yli puolessa havainnoista työtehtäviin kuuluivat kirjastonkäytön tai -palveluiden ja/tai tiedonhaun tai tiedonhallinnan opastus tai opetus. Yksittäisissä tapauksissa oli mainittu tehtävien kohdistuvan tiettyyn asiakasryhmään, kuten nuorille tai erityisryhmille. Mediaohjaus mainittiin muutamassa ilmoituksessa, samoin mediakasvatus. Ryhmäkäynnit, asiakasopastukset, perehdytysvastuu sekä erilaisten verkkopalveluiden ja tietoteknisten laitteiden käytön opastus oli listattu työtehtäviin yksittäisissä havainnoissa. Digitaitojen – joissakin ilmoituksissa ”digitaalisten kansalaistaitojen” – ja/tai e-aineistojen tai -palveluiden opastus kuului työtehtäviin runsaassa neljäsosassa havaituista tapauksista. Joitain mainintoja sai myös sosiaalisen median opastaminen.

Eräessä ilmoituksessa haussa oli kirjastonhoitaja, jonka työtehtäviin kuului ”aikuisten mediakasvatuksen suunnittelu ja toteuttaminen sekä uusien aineistomuotojen ja -sisältöjen seuranta.” Toisaalla haastettiin työnhakijaa pohtimalla: ”Mitä voisi aikuisten mediakasvatus pitää sisällään?”

Monien haussa olleiden kirjastonhoitajien työtehtäviin kuului vastuu myös kirjaston henkilökunnan opastamisesta esimerkiksi ”uuden teknologian tarjoamiin mahdollisuuksiin kirjastoympäristössä.” Työkentän koko vaihteli havaintojen perusteella melko paljon: toisaalla kirjastonhoitajalle kuului vastuu koko kunnan monilukutaidon kehittämisestä, kun taas toisaalla työtehtäviin kuului ”eskareiden kirjastovierailujen järjestäminen.”

Kirjastonhoitajien työtehtäviin kuului myös esimerkiksi verkkoasioinnin tai opastustoiminnan kehittäminen ja sisältöjen tuottaminen verkkoon, kuten sosiaaliseen mediaan. Yksi ilmoitus nosti esiin visuaalisen lukutaidon ja sitä edistävät ”tempaukset”, kuten työpajat. Kirjastonhoitajan tuli osata ”myös opastaa ja kouluttaa muita kirjastolaisia visuaalisten lukutaitojen edistämiseen.”

Kuten kirjastonhoitajia, myös kirjastovirkailijoita koskevista ilmoituksista reilussa 40 prosentissa havaittiin työtehtäviä, jotka liittyivät tiedon hankinnan ja käytön tukemiseen sekä monipuoliseen lukutaitoon. Eniten mainintoja saivat erilaiset asiakas- ja ryhmäopastukset tai kirjastonkäytön ja/tai palveluiden opetus tai opastus, joita löytyi noin 40 prosentista tapauksista. Yksittäisissä tapauksissa oli mainittu tehtävien kohdistuvan tiettyyn asiakasryhmään, kuten koululaisiin tai aikuisasiakkaisiin. Seuraavaksi eniten mainintoja sai mediakasvatus, joka – esiintyen lähes 20 prosentissa havainnoista – mainittiin huomattavasti useammin kirjastovirkailijoiden kuin kirjastonhoitajien työtehtävien yhteydessä. Digitaaliset kansalaistaidot, digineuvonta tai digitaitojen opastus mainittiin työtehtävien yhteydessä yli 15 prosentissa havainnoista. Tiedonhaun tai tiedonhallinnan opetus ilmoitettiin työtehtäväksi vajaassa 15 prosentissa havainnoista. Kirjaston laitteiden, kuten 3D-tulostimien, käytön opastus mainittiin muutamia kertoja, samoin kirjaston verkkopalveluiden käytön opastus ja monilukutaitojen edistäminen. Yksittäisiä mainintoja havaittiin myös opastustoiminnan kehittämistä sekä asiakkaiden lisäksi henkilökunnan opastus- ja perehdytysvastuusta.

Uudempaan teknologiaan liittyviä työtehtäviä havaittiin eräässä kirjastovirkailijaa koskevassa ilmoituksessa, jossa virkailijan vastuulle tuli ”digi- ja robotiikkatyöpajatoiminnan suunnittelu ja organisointi.” Työtehtäviin kuului asiakkaiden opastaminen ”pajan omatoimiseen käyttöön”. Toisaalla haussa oli kirjastovirkailija, jonka työnkuvaan kuului ”ohjelmoinnin lukutaidon edistäminen” sekä ”robotiikan pajatoiminnan suunnittelu ja toteuttaminen.”

Ilmoituksissa mainitut opastustehtävät painottuivat informaattikoiden kohdalla usein erilaisten digitaalisten palveluiden opastamiseen. Informaattikoita koskevista ilmoituksista yli 40 prosentissa havaittiin ilmentymiä tiedon hankinnan ja käytön tukemiseen sekä monipuoliseen lukutaitoon liittyvistä työtehtävistä. Kirjaston digitaalisten palveluiden kehittäminen ja ylläpito tai opastus kuului tehtäviin lähes kolmasosassa tapauksista. Niin ikään lähes kolmasosassa tapauksista tehtäviin kuului erilaisten ryhmien tai asiakkaiden opastukset tai kirjastopalvelujen opastaminen. Joitain kertoja mainittiin vastuu kirjaston tieto-, verkko ja mediapalveluista samoin kuin

sähköisten palveluiden opastuksesta. Mediakasvatus tai -ohjaus mainittiin noin viidesosassa havainnoista ja digitaitojen edistäminen tai digineuvonta sai yksittäisiä mainintoja. Mainittuja työtehtäviä olivat myös muun muassa sähköisten palveluiden kehittäminen, ”monipuolisten lukutaitojen edistäminen” ja ”monilukutaidon kehittäminen”.

Johto- ja esihenkilötehtäviä koskevissa avoimissa työpaikkailmoituksissa voitiin havaita joitakin ilmentymiä tiedon hankinnan ja käytön tukemiseen sekä monipuoliseen lukutaitoon liittyvistä työtehtävistä. Esimerkiksi kirjastonkäyttöön, digitointiin ja tietotekniikkaan liittyvät opastustehtävät saivat yksittäisiä mainintoja. Eräässä ilmoituksessa haettiin kirjastopalvelupäällikköä ”johtamaan kirjaston ohjaus- ja neuvontapalveluiden [. . .] prosesseja.” Toisaalla kirjastonjohtajan tehtävänä oli ”kehittää kirjastojen toimintaa lukemisen ja monilukutaidon edistämisen sekä tiedon hankintaan liittyvän ohjauksen osalta.” Kirjastonjohtaja vastasi myös ”monilukutaitoa edistävästä toiminnasta.”

Kirjastopedagogien työtehtäviin kuuluu havaintojen perusteella poikkeuksetta pedagogisia työtehtäviä, jotka osaltaan liittyvät tiedon hankinnan ja käytön tukemiseen sekä monipuoliseen lukutaitoon liittyviin tehtäviin. Erään haussa olleen pedagogin työn tarkoituksena oli ”edistää eri asiakasryhmien monipuolisia lukutaitoja.” Toisaalla tehtävänä oli ”seurata kirjasto- ja opetusalan uusia ilmiöitä ja teknologioita.” Työtehtäviin kuului myös ”henkilökunnan kouluttaminen uusien oppimisvälineiden käytössä.” Kirjastonkäytön ja tiedonhaun opetus sekä mediakasvatus ja monipuoliset lukutaidot mainittiin myös muutamia kertoja kirjastopedagogien kohdalla.

Mediaohjaajien toimenkuvaan kuuluu työpaikkailmoituksista tehtyjen havaintojen mukaan lähes poikkeuksetta tiedon hankinnan ja käytön tukemiseen sekä monipuoliseen lukutaitoon liittyviä tehtäviä. Työtehtäviin kuului esimerkiksi osallistuminen ” kirjasto- ja mediakasvatukseen koulu- ja muille lapsiryhmille” tai ”digikoulutusten ja -tapahtumien suunnittelu ja toteutus, asiakkaiden ja henkilökunnan ohjaus ja opastus koskien mediataitoja sekä sähköisiä palveluja ja aineistoja.” Myös e-aineistojen, laitteiden, media- ja musiikkipalveluiden sekä verkkopalvelujen käytön

opastus kuuluivat yksittäisten haussa olleiden mediaohjaajien työtehtäviin. Eräessä ilmoituksessa työtehtäviksi lueteltiin ”monipuolinen laitteiden, e-aineistojen ja verkkopalvelujen käytön opastus asiakkaille.” Lisäksi samainen työntekijä tuki myös kirjaston henkilökuntaa ”laitteisiin ja digitalisaatioon liittyvissä asioissa.” Erikseen mainittiin hyödylliseksi ”kyky opastaa kärsivällisesti niiden käyttöä eri-ikäisille asiakkaille.”

Tutkimusaineistosta löytyi kolme hanketyöntekijän avointa paikkaa, joissa työtehtäviin kuului keskeisesti tiedon hankinnan ja käytön tukemiseen sekä monipuoliseen lukutaitoon liittyviä tehtäviä. Kaksi hankkeista keskittyi mediakasvatukseen ja yhden tavoitteena oli kunnan ”asukkaiden digitaalisen lukutaidon edistäminen ja tukeminen.”

6.2.4 Tapahtumatoiminta

Tapahtumien järjestäminen tai tapahtumatuotanto ilmentää osaltaan tehtäväpykälän yhteiskunnallisen ja kulttuurisen vuoropuhelun edistämistehtävää. Joissakin ilmoituksissa kerrottiin koko organisaation tarjoavan tiloja erilaisille toimijoille. Näin kirjasto toivottaa tervetulleiksi esimerkiksi erilaiset keskustelutilaisuudet ja muut tapahtumat, jotka edistävät yhteiskunnallista ja kulttuurista vuoropuhelua. Tapahtumatoiminta voi keskittyä myös johonkin muuhun kirjastolaissa mainittuun tehtävään, kuten lukemisen ja kirjallisuuden edistämiseen. Varsin usein tapahtumatoiminta ilmentää myös aktiivisen kansalaisuuden ja demokratian edistämistavoitetta. Tapahtumatoimintaa ei mainita kirjastolaissa. Havaintojen runsaslukuisuuden vuoksi ne on kuitenkin eroteltu omaksi luvukseen.

Valtaosassa havainnoista ei ollut tarkennettu tapahtumatoiminnan kohdetta. Usein tapahtumiin liittyvien työtehtävien yhteydessä mainittiin erilaiset tiedotus- tai viestintätehtävät. Tästä voidaan päätellä, että tapahtumatoiminta kulkee useassa kirjastossa käsikädessä viestintä- ja tiedotustehtävien kanssa.

Haussa olleista kirjastonhoitajista noin 40 prosentille kuului tapahtumatoiminta työtehtäviin tavalla tai toisella. Tapahtumatoimintaan viitattiin esimerkiksi tapahtumien ideoinnilla, järjestämisellä, suunnittelulla, toteuttamisella ja niiden järjestämisen

koordinoinnilla. Myös vuorovaikutteinen tai kumppanien kanssa yhdessä järjestetty tapahtumatuotanto mainittiin yksittäisissä tapauksissa.

Kirjastovirkailijoita koskevissa työpaikkailmoituksissa noin puolessa havaittiin työtehtäviin kuuluvan tapahtumatoiminta. Kirjastovirkailijoilla tapahtumatoimintaan liittyvät työtehtävät sisälsivät monessa tapauksessa *osallistumisen* esimerkiksi tapahtumien järjestämiseen sen sijaan, että vastuu olisi ollut yksin tai edes pääosin haettavalla työntekijällä.

Informaatikoita koskevissa avoimissa työpaikoissa tapahtumatoiminta havaittiin työtehtäviin kuuluvana noin neljäsosassa heitä koskevista työpaikkailmoituksista. Erään haussa olleen informaattikon työnkuvaan kuului vetovastuu viestintä- ja tapahtumatiimistä sekä vastuu tapahtumien järjestämisestä ja niiden markkinoinnista. Muita työtehtäviä olivat esimerkiksi tapahtumien suunnittelu ja toteuttaminen sekä tapahtuma- ja näyttelytoiminnan koordinointi.

Johto- ja esihenkilötehtäviä koskevissa työpaikkailmoituksissa tapahtumatoiminta kuului työtehtäviin melko usein. Eräässä ilmoituksessa haettiin kirjastopalvelupäällikköä ”johtamaan tapahtumatoiminnan prosesseja.” Lisäksi johto- ja esihenkilötehtävissä työtehtäviin kuuluivat esimerkiksi tapahtumien suunnittelu ja järjestäminen sekä erilaiset koordinoititehtävät.

Kirjastopedagogien työnkuvaan kuului joissakin tapauksissa tapahtumatoiminta samoin kuin mediaohjaajien. Erään haussa olleen hanketyöntekijän työtehtäviin tapahtumatoiminta kuului uuden konseptin luomisella musiikkiosastojen tapahtumatoiminnalle tavoitteena ”edistää musiikin yhteisöllistä harrastamista”.

6.2.5 Tilojen tarjoaminen

Tilojen tarjoaminen ilmentyi melko harvassa työpaikkailmoituksessa. Joissakin ilmoituksissa työtehtäviin oli listattu tilavarauksiin liittyviä tehtäviä, esimerkiksi ”tilavarausprosessin kehittäminen ja tilojen markkinointi.” Yksittäisissä ilmoituksissa mainittiin kirjastotilan mahdollistavan myös esimerkiksi ”tapahtumatoiminnan ja

yhteistyön monien eri toimijoiden kanssa” tai kirjaston tarjoavan ”asiakkailleen kirjastopalveluiden lisäksi monipuoliset työskentely- ja tapahtumatilat.”

Tutkimusaineistosta havaittiin kolme avointa kirjastonhoitajan tehtävää, joissa työtehtäviin liittyi yhteisöllisen kohtaamispaikan tai työtilan toiminnan kehittäminen, luominen tai vahvistaminen kirjastossa. Yhdessä tapauksessa yhteisöllisen kohtaamispaikan luonnehdittiin tarjoavan ”mahdollisuuksia osallistua, oppia sekä hengähtää tarinoiden äärellä.”

Tarkastelujaksolla oli avoinna kaksi hanketyöntekijän paikkaa, joissa työ keskittyi kirjaston tila- ja palvelusuunnitelmiin. Toisessa hankkeessa työntekijän tehtäviin kuului ”kerätä eri asiakasryhmiltä sekä ei-käyttäjiltä toiveita ja näkemyksiä uusista kirjastotiloista ja palveluista.” Ideoiden pohjalta ”luodaan kuntalaisia mahdollisimman hyvin palvelevia tiloja.” Hankkeen tarkoituksena oli saada aikaan ”valmiit tilasuunnitelmat ja sisustussuunnitelmat kirjastoihin.” Toisessa hankkeessa työtehtäviin kuuluivat muun muassa tulevaisuuden palvelujen ja tilojen suunnittelutilaisuuksien järjestäminen asiakkaiden kanssa sekä kirjaston henkilökunnan osallistaminen suunnitteluun. Hankkeen tuloksena oli tarkoitus syntyä uusi tila- ja palvelusuunnitelma kirjastolle.

6.3 Johto- ja esihenkilöiden tehtävät

Johto- ja esihenkilöiden työtehtäviin sisältyy työpaikkailmoituksista tehtyjen havaintojen mukaan usein hyvin suuria kokonaisuuksia. Ilmoituksissa mainittujen työtehtävien voidaan katsoa ilmentävän välittömästi tai välillisesti useaa eri kohtaa kirjastolaista. Tässä luvussa esitellään poimintoja johto- ja esihenkilöiden työtehtävistä, joita ei voitu sijoittaa mihinkään muuhun lukuun, mutta jotka ilmentävät vahvasti kirjastolain tavoitetta sekä muun muassa laissa yleisille kirjastoille määriteltyjä tehtäviä.

Johtotehtävien työnkuvaan mainittiin useissa ilmoituksissa kuuluvan toiminnalle asetettujen tavoitteiden saavuttamisen seuranta. Ilmeisten johto- ja/tai esihenkilövastuiden lisäksi erilaiset kehittämistehtävät mainittiin joissain tapauksissa. Kirjastotoimenjohtajan tehtäviin saattoivat kuulua esimerkiksi

”johtaa kirjaston tulosityksikköä, toimia kirjaston työntekijöiden lähiesimiehenä, suunnitella ja kehittää kirjasto- ja tietopalveluja sekä vastata siitä, että tulossopimuksen mukaiset toiminnalliset, laadulliset ja taloudelliset tavoitteet saavutetaan.”

Kuntaorganisaatioiden toiminnassa on tyypillistä, että johtoasemassa työskentelevät edustavat omaa organisaatiotaan kuntaorganisaation suuremmissa palvelukokonaisuuksissa. Erään kirjastoimenjohtajan työtehtäviin kuului muiden töiden ohella valmistella kunnan ”sivistyslautakunnalle kirjasto- ja kulttuuritoimen vastuualueeseen kuuluvat asiat” ja vastata ”päättösten täytäntöönpanosta.” Lisäksi kerrottiin, että ”kirjastotoimenjohtaja on mukana sivistyspalveluiden johtoryhmässä.”

Kirjaston johtotehtävien tehtäväkentän laajuus vaihtelee työpaikkailmoitusten perusteella merkittävästi. Yhtä laajimmista tehtäväkentistä edustaa seuraava poiminta.

”Kirjastonjohtaja on kolmen työntekijän lähiesimies ja vastaa kirjaston esimiestyöstä, toiminnan suunnittelusta ja kehittämisestä, tiedottamisesta, kokoelmatyöstä, hankinnoista, kirjaston monipalvelutehtävistä sekä näyttelyjen ja tapahtumien järjestämisestä. Asiakas- ja tietopalvelu sekä kokoelman ylläpito pitävät työssä ajan tasalla, työ sisältää myös iltatyötä. Kirjastonjohtaja osallistuu osaltaan myös lasten- ja nuorten kirjastotyön suunnitteluun ja toteuttamiseen.”

Johto- ja esihenkilötehtäviä koskevissa työpaikkailmoituksissa oli paljon hajontaa ilmoitettujen työtehtävien suhteen, kuten edellä mainitut poiminnat osoittavat. Yleensä työskentely keskittyy korkeamman tason tehtäviin, joissa hallitaan suuria kokonaisuuksia.

6.4 Yhteistyön ilmentymät

Kirjastolaissa veloitetaan yleisen kirjaston tekevän yhteistyötä muiden kirjastojen kanssa. Yhteistyötä voi olla myös yhteisöjen ja muiden tahojen kanssa, jotta yleisen kirjaston tehtävät tulevat hoidettua.

Erityisesti lasten- ja nuortenkirjastotyöhön sijoittuneissa työpaikoissa havaittiin työtehtäviin kuuluvan lähes poikkeuksetta yhteistyö muun muassa päiväkotien, koulujen ja muiden alan toimijoiden kanssa. Joissakin ilmoituksissa listattiin yhteistyössä

tuotettavia palveluita, joihin kuuluivat muun muassa kirjavinkkaus, tiedonhaun opetus koululaisille, kirjastovierailut, satutunnit ja tapahtumat. Edellä mainitut palvelut toteuttavat osaltaan laissa määriteltyjä yleisen kirjaston lukemisen edistämiseen sekä tiedon hankinnan tukemiseen ja ohjaamiseen liittyviä tehtäviä. Oman auton käyttötarve mainittiin usein silloin, kun työnkuvaan kuului kouluyhteistyö. Yhteistyö piti sisällään esimerkiksi työskentelyä myös koulun tiloissa, joten oman auton käyttö oli joko suotavaa tai jopa edellytys työtehtävien hoitamiseksi.

Erään kunnan kouluissa oli uuden perusopetuksen opetussuunnitelman liitteeksi hyväksytty Kulttuurikasvatussuunnitelma. Haussa olleen kirjastonhoitajan työnkuvaan kuului osaltaan toteuttaa Kulttuurikasvatussuunnitelman mukaisia palveluita ”koulujen opetustyön tueksi.” Toisaalla kirjasto teki paikallisten koulujen kanssa ”lukemista ja monilukutaitoa edistävää yhteistyötä, jonka myötä kirjasto osallistuu uuden opetussuunnitelman mukaisten laaja-alaisten osaamiskokonaisuuksien toteuttamiseen.”

Yhteistyö ilmentyi ilmoituksista myös työtehtäviin kuuluvalla asiakkaiden osallistamisella. Kirjastolaissa veloitetaan tällaiseen yhteistyöhön:

”Kunnan tulee kuulla asukkaitaan yleisiä kirjastoja koskevissa keskeisissä päätöksissä osana kuntalain (365/1995) 27 §:ssä säädettyä kunnan velvollisuutta huolehtia asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksista.” (kirjastolaki 1492/2016 § 5.)⁵

Yhteisön osallistamisella pyrittiin muun muassa palvelujen kehittämiseen. Eräässä ilmoituksessa asia ilmaistiin työntekijän halulla ”yhteistyössä ja vuoropuhelussa kirjastonkäyttäjien kanssa kehittää ja markkinoida kirjaston palveluja sekä opastaa niiden käytössä.” Eräässä kunnassa kirjasto teki ”tiivistä yhteistyötä paikallisten asukkaiden ja yhdistysten kanssa.”

---

⁵ Lakitekstissä on viittaus vanhentuneeseen kuntalakiin. Velvollisuus järjestää kunnan asukkaille osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia on kuitenkin voimassa myös nykyisessä kuntalaissa.

Useissa kirjastoissa pidettiin tärkeinä hakijan yhteistyö- ja verkostoitumistaitoja. Työtehtävien hoitaminen saattoi edellyttää ”kykyä hyödyntää verkostoja”. Työtehtäviin saattoi kuulua esimerkiksi ”kansallisen- ja pohjoismaisen tason yhteistyötä” tai työn menestyksellistä hoitamista edisti ”valmius toimia aktiivisesti kansainvälisillä ja kansallisilla estradeilla.” Useammin työtehtäviin kuului kuitenkin pienemmässä piirissä tapahtuva yhteistyö, johon voitiin viitata esimerkiksi sillä, että työtehtäviin kuului ”kaupungin sisäisten kumppanuuksien ja sidosryhmäyhteistyön hoitaminen”.

Työpaikkailmoituksista, joissa haettiin hanketyöntekijää, voitiin havaita lähes poikkeuksetta yhteistyön ilmentymiä. Hankkeisiin keskeisesti liittyvien kehittämistehtävien toteutus edellyttää käytännössä lähes aina yhteistyötä jonkin tai joidenkin muiden tahojen kanssa. Usein hankkeita myös toteutetaan yhteistyössä muiden tahojen kanssa, jolloin kirjasto voi toimia joko hankkeen pää- tai osatoteuttajana.

Haussa olleita kirjastonhoitajia koskevista ilmoituksista lähes joka toisessa havaittiin ilmentymiä työtehtäviin kuuluvasta yhteistyötoiminnasta. Koulu- ja päiväkotiyhteistyö kuului työnkuvaan noin kolmasosassa havainnoista ja pelkkä kouluyhteistyö hieman harvemmin. Yksittäistapauksissa yhteistyön piiriin kuului myös lukio tai yhteistyön keskiössä olivat ruotsinkieliset päiväkodit ja koulut. Varhaiskasvatus- ja kouluyhteistyö kuului työtehtäviin noin joka kahdeksannessa havaituista tapauksista. Eräässä kirjastossa kirjastonhoitajan työnkuvaan kuului jalkautuminen kouluille yhteistyövastuun lisäksi. Yksittäisiä havaintoja tehtiin myös koulukirjaston kehittämisestä.

Oppilaitosyhteistyö ilmentyi kirjastonhoitajia koskevista ilmoituksista esimerkiksi siten, että kirjaston vieressä kerrottiin sijaitsevan kaksi lukiota ja kirjaston tekevän yhteistyötä paikallisen ammattiopiston kanssa. Hakijaa houkuteltiin: ”Pääset tekemään työtä nuorten kanssa lukemisen ja mediataitojen edistämiseksi!” Yhteistyötä tehdään ilmoitusten perusteella myös muun muassa lasten- ja nuorten palveluita tarjoavien tahojen kanssa sekä varhaiskasvatuksen, yhdistysten ja muiden paikallisten toimijoiden kanssa. Eräässä ilmoituksessa haussa olleen kirjastonhoitajan työtehtävänä oli ”tuottaa

lasten- ja nuortenkirjastopalveluita yhteistyössä alueen koulujen ja muiden sidosryhmien kanssa.” Siis myös koulu ja muut sidosryhmät olivat varsin aktiivisessa roolissa kirjastopalveluiden tuottamisessa kyseisessä kirjastossa. Yksi erikoisimmista havaituista yhteistyön muodoista oli ”kirjaston tukipalvelujen tarjoaminen opettajille ja muille kasvatuksen ammattilaisille.”

Haussa olleiden kirjastonhoitajien työnkuvaan kuului yhteistyötä myös muun muassa sosiaali- ja kulttuuripalveluiden, kolmannen sektorin kanssa sekä erilaisten asiakasryhmien kanssa. Erään haussa olleen hoitajan työtehtäviin kuului ”vapaaehtoistyön koordinointi ja kehittäminen” ja hän toimi ”tiiviissä yhteistyössä muiden kirjaston vapaaehtoistyöstä vastaavien ja erilaisten yhteistyökumppaneiden kanssa.”

Joidenkin kirjastonhoitajien työtehtäviin kuului ”sidosryhmäyhteistyötä” tai pelkistetympin ”yhteistyötehtäviä” avaamatta tarkemmin kyseisten työtehtävien sisältöä. Myös verkostoitumistehtävät mainittiin eri tavoin muutamassa ilmoituksessa. Eräeseen kirjastoon haettiin kirjastonhoitajaa, joka ”antaa verkostoissa kasvot [. . .] kirjastolle.”

Joidenkin kirjastonhoitajien työnkuvaan kuuluivat myös erilaiset kumppanuusyhteistyöhön liittyvät työtehtävät, esimerkiksi ”kirjaston kumppanuuksista vastaaminen: yhteistyö järjestöjen ja muiden toimijoihin kanssa” tai ” yhteistyö ulkopuolisten kumppanien kanssa erityisesti tapahtumien yhteydessä.” Kirjaston palveluiden kehittäminen yhdessä asiakkaiden kanssa ja/tai asiakkaiden osallistaminen – esimerkiksi ”asiakasraatien muodossa” – mainittiin muutamassa ilmoituksessa. Työtä kerrottiin tehtävän myös ”jatkuva vuorovaikutuksessa asukkaiden kanssa edistämällä osallisuutta ja *aktiivista kansalaisuutta*.”

Kirjastovirkailijoita koskevista työpaikkailmoituksista noin 30 prosentissa työtehtäviin kuului yhteistyötoiminta. Havainnoista melkein 40 prosentissa kyse oli kouluyhteistyöstä, joka muutamassa tapauksessa piti sisällään myös lukion kanssa tehtävän yhteistyön. Koulujen ja päiväkotien kanssa tehtävä yhteistyö mainittiin reilussa

20 prosentissa tapauksista ja yhteistyö koulun ja varhaiskasvatuksen kanssa noin 10 prosentissa. Yksittäisissä tapauksissa yhteistyössä painottui ruotsinkielinen toiminta tai koulukirjastotoiminta. Muutamassa tapauksessa yhteistyö ulottui koulujen ja päiväkotien lisäksi nuorisotoimeen, kulttuurialan toimijoihin, paikallisiin yhdistyksiin tai muihin yhteistyökumppaneihin. Haussa olleiden kirjastovirkailijoiden työtehtäviin kuului yksittäisissä havaituissa tapauksissa yhteistyö asukkaiden, sidosryhmien ja/tai yhteistyökumppaneiden kanssa. Erään haussa olleen kirjastovirkailijan työtehtäviin kuului yhteistyö ”kunnan eri yksiköiden ja palveluiden kanssa vahvistaen jokaisen kuntalaisen mahdollisuuksia käyttää kirjaston palveluita.”

Informaattikoiden avoimissa työpaikoissa yhteistyötoiminta kuului työtehtäviin vajaassa 30 prosentissa. Eniten havaintoja tehtiin sidosryhmäyhteistyöstä, joka sisältyi työtehtäviin yli kolmasosassa havaintoja. Yksittäisiä mainintoja oli myös koulu yhteistyöstä sekä kirjastojen välisestä yhteistyöstä. Joidenkin haussa olleiden informaattikoiden työtehtäviin kuului myös kansallisen tason yhteistyötä.

Johto- ja esihenkilötehtäviin yhteistyötoiminta kuuluu erittäin usein tutkimusaineistosta tehtyjen havaintojen mukaan. Erään kirjastopalvelujen johtajan työtehtäviin kuului ”kaupungin sisäisten kumppanuuksien ja sidosryhmäyhteistyön hoitaminen”. Työtehtävinä saattoivat olla myös ”pedagogisten kirjastopalvelujen suunnittelu, koordinointi ja kehittäminen yhdessä esim. kirjaston pedagogisten informaattikkojen ja ydintiimien sekä varhaiskasvatuksen ja koulun toimijoiden kanssa.” Joissakin johto- ja esihenkilötehtäviä koskevissa ilmoituksissa työtehtäviin kuului myös laajemman tason yhteistyötä. Erään kirjastopalvelujohtajan työtehtäviin kuului olla mukana ”valtakunnallisessa kehitystyössä tuntien myös alan kansainvälisen kehityksen.” Toisaalla palvelupäällikön työnkuvaan kuului ”sidosryhmäyhteistyö sekä kansallisesti että kansainvälisesti.”

Joissakin johto- ja esihenkilötehtäviä koskevissa ilmoituksissa työtehtäviin kuului yhteistyö päiväkotien ja koulujen kanssa. Myös oppilaitokset kuuluivat yhteistyön piiriin yksittäisissä tapauksissa. Seudullinen yhteistyö ja yhdistysten kanssa tehtävä yhteistyö

nousivat esiin pienessä osassa havaittuja tapauksia. Erään haussa olleen palvelupäällikön työn kuvailtiin olevan ”valintojen tekoa yhdessä asukkaiden kanssa.”

Kirjastopedagogien työnkuvaan kuuluu tutkimusaineistosta tehtyjen havaintojen perusteella usein yhteistyötoiminta. Yhteistyö ilmentyi osassa tapauksista päiväkotij- ja kouluyhteistyönä. Erään haussa olleen kirjastopedagogin työtehtäviin kuului kehittää ja toteuttaa ”pajapalveluita ja monipuolista tapahtumatarjontaa yhteistyössä asiakkaiden ja yhteistyökumppaneidemme kanssa.” Tarkastelujaksolla oli avoinna myös eräs hanketyöntekijän paikka, jossa tehtävänä oli ”kehittää yhteistyömalleja kirjastojen ja koulujen välillä.”

6.5 Toiminnan järjestämisen ilmentymät

Yleisen kirjaston toiminnan järjestämisessä edellytetään kirjastolain mukaan, että kirjaston tulee olla kaikkien saavutettavissa ja käytettävissä. Jotta edellytykset täyttyvät, tulee yleisen kirjaston huomioida toiminnassaan paikalliset kielitarpeet. Kaksikielisissä kunnissa tarpeet molempien kielten kohdalla huomioidaan kirjastolain mukaan samanlaisten perusteiden mukaan. Pienempien, paikallisten kieliryhmien tarpeet on myös ensimmäistä kertaa lain mukaan huomioitava.

Kaksikielisten kuntien työpaikkailmoituksista tehtyjen havaintojen mukaan kaksikielisissä kunnissa kirjastoammattilaisilta edellytetään molempien kotimaisten kielten taitoa. Tutkimusaineistosta havaittiin myös, että joissakin kaksikielisissä kunnissa on erikseen työntekijöitä, joiden vastuulla kirjaston ruotsinkieliset palvelut ovat. Tällaisessa tehtävässä vaadittiin muun muassa ”erinomaista ruotsin kielen puhuttua ja kirjoitettua taitoa”. Saamen kielen taito katsottiin hakijan eduksi muutamassa tarkastelujakson ilmoituksessa mutta vain yhdessä sen havaittiin olevan vaatimuksena. Kyseisessä ilmoituksessa haettiin erikoiskirjastonhoitajaa vastaamaan Suomen saamelaisen erikoiskirjaston toiminnasta.

Noin 15 prosentissa työpaikkailmoituksista kielitaitovaatimukseen havaittiin kuuluvan myös englannin kielen taito. Havainnoista noin neljäsosa tehtiin vuoden 2017 ilmoituksista ja toinen neljäsosa 2018 ilmoituksista. Noin puolet englannin kielen

taidosta tehdyistä havainnoista sijoittui vuoden 2019 työpaikkailmoituksiin. Kasvu on merkittävä. Taitotason vaatimus vaihteli. Englannin kielen taidon vaatimuksen voidaan olettaa liittyvän esimerkiksi maahanmuuttajien kirjastopalveluiden järjestämiseen tai kansainvälisiin yhteistyö- tai verkostointitehtäviin. Joissakin ilmoituksissa yhteys kävikin ilmi.

Paikallisten kieliryhmien huomioiminen ilmentyi myös muun muassa ilmoituksesta, jossa haettiin hanketyöntekijää hankkeeseen, jonka tavoitteena oli tukea maahanmuuttajien kotoutumista. Hakijalta edellytettiin ”relevanttia kielitaitoa” eli ”jonkun tai useamman yleisimmän maahanmuuttajakielen ja/tai englannin kielen hallintaa” sekä ”riittävää suullista ja kirjallista suomen kielen taitoa.” Kotoutumisen ja muun toiminnan, jonka tavoitteena on saattaa yksilöitä osaksi yhteisöä, voidaan katsoa ilmentävän myös kirjastolain tavoitetta.

Monikielisessä kirjastossa oli tarkastelujaksolla avoinna informaation paikka. Helsingin kaupunginkirjasto-organisaatioon kuuluvassa Monikielisessä kirjastossa on ilmoituksen mukaan aineistoa noin 80 kielellä ja sen valikoima on käytettävissä valtakunnallisesti. Hakijan eduksi katsottiin esimerkiksi arabian ja persian kielten taito. Monikielisen kirjaston palvelut voisivat olla laajemminkin tiedossa. Työpaikkailmoituksessa kerrottiin tehtävien hoitamiseen tarvittavan muun muassa ”laajaa näkemystä sosiaalisen median hyödyntämisestä Monikielisen kirjaston palvelujen esilletuomisessa” sekä ”koulutus-, tapahtumienjärjestämis- ja markkinointitaitoa.” Taitava työntekijä lisää Monikielisen kirjaston palveluiden tunnettuutta tehden ne yhä useamman saavutettavaksi ja käytettäväksi.

Toiminnanjärjestämistä ilmentävät myös kirjastoautotoiminta sekä kirjaston järjestämä kotipalvelu. Molemmat toteuttavat hakeutuvaa kirjastotyötä. Tämän tyyppinen kirjastotyö ottaa huomioon myös ne asiakkaat, jotka eivät esimerkiksi pitkien etäisyyksien tai asiakkaan huonon kunnon vuoksi pääse kirjastorakennukseen. Hakeutuva kirjastotyö mahdollistaa sen, että palvelu on kaikkien saavutettavissa ja käytettävissä.

Kirjastoautotyötä koskevien ilmoitusten työtehtävissä havaittiin toistoa. Työtehtäviin kuuluivat tyypillisesti joko kaikki tai osa seuraavista: kirjastoauton kuljettaminen, asiakaspalvelutehtävät, lainaus- ja tietopalvelu, kokoelmatyö sekä kirjastoauton kunnosta ja huollosta huolehtiminen. Lisäksi usein mainittiin, että työntekijältä odotettiin kiinnostusta hakeutuviin kirjastopalveluihin liittyviin toimintoihin sekä niiden edistämiseen. Monesti toivottiin lisäksi kiinnostusta lastenkirjasto- ja koulu yhteistyöhön, sillä kirjastoautojen erittäin suuri asiakaskunta ovat lapset ja koululaiset. Arvostus teknistä osaamista kohtaan kirjastoautoon liittyen mainittiin myös joitain kertoja. Tutkimusaineiston perusteella kirjastoautotyöhön liittyy myös jonkin verran tapahtumatoimintaa, auto kun kulkee helposti ihmisten pariin.

Tutkimusjaksolla oli avoinna hanketyöntekijän paikka, jossa haettiin tekijää saattamaan kirjastoautopalvelut ajan tasalle. Hankkeen tavoitteena oli selvittää, ”minkälainen kirjastoauton aikataulu palvelisi kuntalaisia parhaiten”, ”miten kirjastoauto voi palvella kouluja uutena oppimisympäristönä ja tukea siten uutta opetussuunnitelmaa” sekä ”minkälaisia uusia yhteistyökumppaneita [. . .] voisi olla uuden auton hankinnassa.”

Yhdessä erikoisimmista työpaikkailmoituksista haettiin Yhteispohjoismaisen kirjastoautonkuljettaja-virkailijaa. Työtehtävät olivat melko tavanomaiset. Erikoista oli kuitenkin auton laaja toiminta-alue: ilmoituksessa kerrottiin Yhteispohjoismaisen kirjastoauton toimivan ”yhteistyössä Suomen, Norjan ja Ruotsin rajakuntien Muonion, Enontekiön, Pajalan ja Kautokeinin kanssa” ja työn edellyttävän ”yöpymistä reitillä 1-2 kertaa viikossa.” Auton aineisto oli suomen- ruotsin- ja saamenkielistä. Näiden kielen lisäksi hakijan eduksi katsottiin norjan kielen taito.

Kirjaston kotipalvelu kuului työtehtäviin kaiken kaikkiaan noin kymmenessä avoinna olleessa työpaikassa. Lähes kaikki tapaukset koskivat kirjastovirkailijan työtehtäviä, parissa kirjastoauton virkailijan. Eräässä kirjastovirkailijan avoinna olleessa paikassa työtehtäviin kuului ”ikäihmisille suunnatun toiminnan kehittäminen, kotipalvelun hoitaminen, K60 kulttuuriklubien tapahtumien suunnittelu ja toteutus sekä Celia-asiakkaiden paimentaminen.” Tämän tyyppinen työn kokonaisuus edistää kirjaston palveluiden saavutettavuutta ikäihmisille. Eräässä kirjastossa oli avoinna

kirjastonhoitajan paikka, jossa työskentely tapahtui osin ”kirjaston yhteistyökumppaneiden tiloissa kuten [. . .] ikäihmisten palvelukeskuksissa.” Lukemisesteisille tarkoitettujen kirjastopalveluiden järjestäminen mainittiin yhdessä ilmoituksessa.

Hakeutuviin kirjastopalveluihin liittyviin työtehtäviin sisältyi joissakin tapauksissa kehittämisen- ja yhteistyötä. Muutamassa ilmoituksessa mainittiin työtehtäviin kuuluvan kirjastopalveluiden saavutettavuuden edistäminen tai parantaminen. Hauska oli esimerkiksi kirjastonhoitaja, jonka työtehtäviin kuului huomioida erilaisten asiakasryhmien tarpeet ja suunnitella kirjaston palveluja havaitut tarpeet huomioiden. Lisäksi tuli huomioida viestinnän saavutettavuus sekä palveluiden esteettömyys. Tarkastelujaksolla oli avoinna myös eräs hanketyöntekijän paikka, jossa työtehtäviin kuului muun muassa ”laatia [. . .] saavutettavuuden tarkistuslista, jonka avulla kirjastot voivat arvioida omaa toimintaansa ja kehittää sitä tarvittavaan suuntaan saavutettavuuden parantamiseksi.”

6.6 Henkilökunnan kelpoisuuden ilmentymät

Henkilökunnan kelpoisuusvaatimuksia höllennettiin voimakkaasti uusimmissa kirjastolaissa. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että alan koulutus ei enää ole välttämättömyys alalle työllistymiselle. Kirjastossa tulee kuitenkin edelleen olla ”riittävä määrä kirjasto- ja informaatioalan koulutusta saanutta ja muuta henkilöstöä” (kirjastolaki 1492/2016 § 17). Asiantuntijatehtävissä toimivien kelpoisuusvaatimukseen kuuluu soveltuva korkeakoulututkinto, paitsi jos tehtävän luonteesta muuta johtuu. Johtotehtävissä vaatimukset ovat tiukimmat.

Tutkimusaineistosta havaitut kelpoisuuden ilmentymät on jäsennelty analyysissa matalimman vaatimuksen mukaan. Tämä tarkoittaa sitä, että mikäli kelpoisuusvaatimuksena oli esimerkiksi ”korkeakoulututkinto tai ammatillinen perustutkinto”, tehtiin jäsenitys perustutkinnon mukaan. Kelpoisuuden ilmentymistä kerrotaan tässä luvussa myös frekvenssi silloin, kun se on merkittävä.

Höllennykset eivät ole romahduttaneet alan koulutuksen arvostusta. Valtaosassa tarkastelujakson työpaikkailmoituksista henkilökunnan kelpoisuusvaatimuksena tutkinnon lisäksi tai siihen sisältyen oli kirjastoalan opintoja. Suurimmassa osassa tapauksista alan opintovaatimus oli vähintään 60 opintopisteen eli 35 opintoviikon laajuiset kirjasto- ja informaatioalan opinnot. Vaatimukseen alan koulutuksesta viitattiin myös esimerkiksi siten, että tutkinnon lisäksi piti olla suoritettu ”riittävä määrä kirjasto- ja informaatioalan opintoja” tai ”kirjasto- ja informaatioalan opinnot” sen enempää avaamatta opintojen laajuutta. Yksittäisissä tapauksissa vaadittu alan koulutuksen laajuus oli 20 opintoviikkoa. Viimeisin maininta lakitekstissä 20 opintoviikon laajuisista alan opinnoista kelpoisuusvaatimusten yhteydessä löytyy vuoden 1998 kirjastoasetuksesta (1078/1998 § 4, ks. myös luku 2.5). Vaatimus alan koulutuksesta saattoi täytyä myös, mikäli suoritettuna oli esimerkiksi ”aikaisempi opistoasteinen tutkinto”, ”soveltuva kirjastoammatillinen perustutkinto”, ”tutkinto kirjasto- ja informaatioalalta” tai lyhyesti ja ytimekkäästi ”kirjastoalan koulutus”. Joissakin tapauksissa vaadittu korkeakoulututkinto tuli olla suoritettu yliopistossa.

Haussa olleista kirjastovirkailijoista tehtävään soveltuva ammatillinen perustutkinto alan koulutusvaatimuksineen vaadittiin 102 tapauksessa, mikä on 71 prosenttia kaikista virkailijoita koskevista ilmoituksista. Kirjastovirkailijoiden kelpoisuusvaatimuksiin lukeutuivat myös esimerkiksi alempi korkeakoulututkinto alan koulutusvaatimuksineen ja ”kirjastoalan koulutus”. Yhteensä havaintoja siitä, että kirjastovirkailijalta vaadittiin alan koulutus, tehtiin 123 kappaletta. Tämä tarkoittaa sitä, että kaikista kirjastovirkailijoita koskevista työpaikkailmoituksista 86 prosentissa vaadittiin alan koulutus siitä huolimatta, että laki ei siihen enää velvoita.

Haussa olleista kirjastoauton virkailijoista lähes joka kolmannelta vaadittiin tehtävään soveltuva ammatillinen perustutkinto alan koulutuksineen. Useissa kirjastoautoon sijoittuneissa työpaikoissa alan koulutus ja/tai työkokemus katsottiin kuitenkin eduksi. Havaittiin myös, että kirjastoauton virkailijoilta vaadittiin ammatilliseen ajoon eli kirjastoauton kuljettamiseen oikeuttava C-ajokortti lähes kaikissa heitä koskevissa avoimissa paikoissa. Kirjastoauton virkailijoiden avointen työpaikkailmoitusten kohdalla

havaittiin muista ammattinimikkeistä poiketen suhteellisen usein maininta siitä, että mikäli kelpoisuusvaatimukset täyttäviä hakijoita ei ole, huomioidaan haussa myös muut hakemukset. Eräässä kirjastoauton virkailijaa koskevassa ilmoituksessa todettiin, että mikäli paikkaan valittavalta puuttui kelpoisuus, tuli hänen ”sitoutua suorittamaan ammattikuljettajan täydennyskoulutusta sekä kirjastoalan ammattiopintoja työn ohessa.”

Haussa olleista kirjastonhoitajista tehtävään soveltuva korkeakoulututkinto alan koulutusvaatimuksineen vaadittiin 97 tapauksessa, mikä on 64 prosenttia kaikista hoitajia koskevista ilmoituksista. Tehtävään soveltuva ylempi korkeakoulututkinto alan koulutusvaatimuksineen havaittiin joka kymmenennestä hoitajia koskevasta ilmoituksesta. Yhteensä havaintoja siitä, että kirjastonhoitajalta vaadittiin alan koulutus, tehtiin 116 kappaletta. Tämä tarkoittaa sitä, että kaikista kirjastonhoitajia koskevista työpaikkailmoituksista 76 prosentissa vaadittiin alan koulutus.

Informaattikoiden avointen työpaikkojen ilmoituksista 45 prosentissa oli vaatimus tehtävään soveltuvasta korkeakoulututkinnosta alan koulutusvaatimuksineen. Ylempi korkeakoulututkinto alan koulutusvaatimuksineen havaittiin kolmasosassa ilmoituksista. Yhteensä havaintoja siitä, että informaattikolta vaadittiin alan koulutus, tehtiin 40 kappaletta. Tämä tarkoittaa sitä, että kaikista informaattikoita koskevista työpaikkailmoituksista 78 prosentissa vaadittiin alan koulutus.

Kirjastolain mukaan

”Kunnan kirjastolaitoksen johtajalta vaaditaan virkaan tai tehtävään soveltuva ylempi korkeakoulututkinto, johtamistaito ja hyvä perehtyneisyys kirjastojen tehtäviin ja toimintaan.” (laki yleisistä kirjastoista 1492/2016 § 17.)”

Kunnan kirjastolaitoksen johtajalle määritellään edelleen laissa melko tiukat vaatimukset, joskin ne monilta osin ovat melko tulkinnanvaraiset. Tapauksia käsitellään seuraavaksi seikkaperäisesti, sillä havainnot toivat esiin merkittäviä eroja tarkastelujakson eri vuosien välillä.

Kaikissa ilmoituksissa, joissa haettiin kunnan kirjastolaitoksen johtajaa, kelpoisuusvaatimuksena oli vähintään ylempi korkeakoulututkinto. On hyvä huomata, että kunnan kirjastolaitoksen johtaja ei ole sama kuin esimerkiksi lähikirjastonjohtaja tai kirjaston apulaisjohtaja.

Tarkastelujakson aikana kunnan kirjastolaitoksen johtajan tehtäviä oli avoinna ja niiden kelpoisuudet jakaantuivat seuraavasti:

- Vuonna 2017 haettiin 3 kirjastonjohtajaa, 1 kirjastopalvelujen johtajaa, 1 kirjastopalvelujohtajaa, 5 kirjastotoimenjohtajaa, 1 sivistys- ja kirjastotoimenjohtajaa. Yhteensä vuonna 2017 kunnan kirjastolaitoksen johtajan tehtäviä oli edellä mainituin ammattinimikkein avoinna 11, joista kymmenen oli vakinaisia vakansseja.
  - ⊖ Viidessä tapauksessa kelpoisuusvaatimukset vastasivat laissa määriteltäviä. Näistä kahdessa tuli olla suoritettuna myös alan opinnot.
- Vuonna 2018 haettiin seitsemää kirjastonjohtajaa, kahta kirjastopalvelujohtajaa, seitsemää kirjastotoimenjohtajaa, yhtä kirjasto- ja kulttuuritoimenjohtajaa ja yhtä hyvinvointipäällikköä. Yhteensä vuonna 2018 kunnan kirjastolaitoksen johtajan tehtäviä oli edellä mainituin ammattinimikkein avoinna 18, joista 16 oli vakinaisia vakansseja.
  - 11 tapauksessa kelpoisuusvaatimukset vastasivat laissa määriteltäviä. Tapauksista yhdessäkään ei vaadittu alan opintoja. Tapauksista yhdessä viitattiin sekä nykyiseen lakiin yleisistä kirjastoista että jo kumottuun valtioneuvoston asetukseen kirjastoista (406/2013). Kelpoisuusvaatimukset vastasivat tapauksessa kuitenkin sanatarkasti nykyistä lakipykälää.
  - Yhdessä tapauksessa oli kelpoisuusvaatimuksena ”kirjastolain 17 § mukainen osaaminen (ylempi korkeakoulututkinto ja kirjastoalan ammatilliset opinnot).”

- Kahdessa tapauksessa kelpoisuusvaatimuksena oli ”tehtävään soveltuva ylempi korkeakoulututkinto ja hyvä perehtyneisyys kirjastojen tehtäviin ja toimintaan (1492/2016).”
- Myös kahden kirjastonhoitajan kelpoisuusvaatimuksena oli lain määrittelemä vaatimus kirjastolaitoksen johtajalle. Molemmissa tapauksissa työtehtävät vastasivat pitkälti kirjaston johtajan tehtäviä.
- Vuonna 2019 haettiin kuutta kirjastonjohtajaa, kahta kirjastopalvelujohtajaa ja seitsemää kirjastotoimenjohtajaa. Yhteensä vuonna 2019 kunnan kirjastolaitoksen johtajan tehtäviä oli edellä mainituin ammattinimikkein avoinna 15, joista 13 oli vakinaisia vakansseja.
  - 12 tapauksessa kelpoisuusvaatimukset vastasivat laissa määriteltyjä. Näistä neljässä tuli olla suoritettuna myös alan opinnot.

Vuonna 2017 kelpoisuusvaatimus toteutui 45 prosenttisesti, vuonna 2018 61 prosenttisesti ja vuonna 2019 80 prosenttisesti.

Muissa johto- ja esihenkilötehtävien avoimissa työpaikoissa kelpoisuusvaatimuksena oli joko korkeakoulu- tai ylempi korkeakoulututkinto. Monissa tapauksissa mainittiin alan opinnot kelpoisuusvaatimuksina tai toivottuina, toisinaan oli maininta johtamistaidon tai esimieskokemuksen arvostuksesta tai edellytyksestä. Lisäksi monissa tapauksissa toivottiin tai edellytettiin alan tuntemusta.

Kaikkien työpaikkailmoitusten joukosta löytyi muutamia, joissa mainittiin erikseen, että hakijat, joilla ei ole kelpoisuusvaatimuksen mukaista koulutusta, jätetään haussa huomiotta. Käytännössä usein näin toimitaan myös sellaisten avointen työpaikkojen kohdalla, joissa tätä ei mainita. Hakemusten määrä toimii oletettavasti ratkaisevana tekijänä asiassa.

Kelpoisuusvaatimusten höllennys on tutkimusaineistosta tehtyjen havaintojen mukaan merkinnyt sitä, että yleisiin kirjastoihin haetaan työntekijöitä myös muunlaisiin kuin perinteisiin kirjastotöihin. Haettujen työntekijöiden ammattinimikkeiden joukosta löytyi nimikkeitä, joita ei kirjastotyössä ole totuttu näkemään, kuten mediaohjaaja ja

kirjastopedagogi. Kyseisille ammattinimikkeille ei esimerkiksi Luoman (2011) selvityksessä ollut yhtäkään avointa työpaikkaa. Ilmiön voidaan nähdä ilmentävän uuden kirjastolain tuomia vapauksia uudenlaisten ammattilaisten rekrytointiin sekä lain myötä yleisille kirjastoille määriteltyjen tehtävien toimeenpanoa. Uudempien ammattinimikkeiden kohdalla kelpoisuusvaatimukseen ei kuulunut alan koulutusta yksittäistapauksia lukuun ottamatta.

6.7 Alueellisen kirjastotoiminnan ilmentymät

Alueellinen kirjastotoiminta tarkoitti vuoden 2017 loppuun asti maakuntakirjastotoimintaa. Vuoden 2018 alusta voimaan astuivat valtakunnallista ja alueellista kehittämistehtävää koskevat säädökset. Tässä tutkimuksessa vuoden 2017 työpaikkailmoitukset sijoittuvat maakuntakirjastotoiminnan aikaan ja vuosien 2018 ja 2019 ilmoitukset kehittämistehtävien aikaan.

Vuoden 2017 työpaikkailmoituksista löytyi kaksi avointa työpaikkaa, joissa työtehtäviin kuului maakuntakirjastotoiminta. Toisessa kirjastopalvelujohtaja vastasi muiden töiden ohella maakuntakirjastotoiminnasta ja toisessa informaation tehtävät liittyivät ”maakuntakirjastotoimintaan (vuoden 2018 alusta kehittämiskirjastotoimintaan).” Informaation tehtäviin kuului koordinoita ”alueensa kirjastoammatillisen henkilökunnan osaamisen kehittämistä” ja osallistua ”toiminnan suunnitteluun, tiedotukseen ja raportointiin.”

Kuten jo edellä mainitussa informaation tapauksessa, suurin osa alueellisen kirjastotoiminnan ilmentymistä vuoden 2017 työpaikkailmoituksissa ennakoivat tulevia kehittämistehtäviä. Maakuntakirjastotoiminnan aikaan valtakunnallisena keskuskirjastona toimi Helsingin kaupunginkirjasto, jonne vuonna 2017 haettiin kirjastopalveluiden johtajaa. Ilmoituksessa kerrottiin kirjaston toimivan ”valtakunnallisena keskuskirjastona vuoden 2017 loppuun asti, minkä jälkeen sillä on uuden kirjastolain mukainen valtakunnallinen kehittämistehtävä.” Luonnollisesti johtajan tehtäviin kuului muiden töiden ohella vastuu ”valtakunnallisen kehittämistehtävän hoitamisesta, mikä merkitsee tiivistyvää kirjasto- ja kirja-alan

yhteistyötä”. Lisäksi Helsingin kaupunginkirjastoon haettiin vuonna 2017 informaattikkoa ”vastaamaan valtakunnallisen kehittämistehtävän kaukopalvelutoiminnasta”. Työtehtäviin kuuluivat koti- ja ulkomaiset kaukopalvelutilaukset sekä kaukopalveluun liittyvä viestintä ja neuvonta.

Edellä mainittujen lisäksi vuonna 2017 haussa oli yksi mediakasvatuskoordinaattorin ja yksi sisältökoordinaattorin toimi. Molemmat sijoittuivat alueellisen kehittämistehtävän toimintoihin samassa kirjastossa ja paikat olivat suurin piirtein samaan aikaan haussa. Painotukset työtehtävissä oli ensin mainitulla ”mediakasvatus- ja digiosaamisen edistäminen” ja toisella ”fyysisten ja sähköisten sisältöjen tarjonnan ja sisältö- ja kokoelmaprosessien” kehittäminen. Molemmissa paikoissa päätehtävänä oli ”kirjastopalveluiden ja osaamisen kehittäminen, suunnittelu ja organisointi verkostoituneesti yhteistyössä kirjastojen kanssa.” Henkilöstön osaamista edistettiin ”monimuotoisesti koulutuksin, työpajoin ja vertaisoppimisen keinoin verkostoitumista ja jakamista hyödyntäen.”

Vuoden 2018 työpaikkailmoitusten joukosta löytyi kaksi palvelusuunnittelijan avointa paikkaa, joissa työtehtäviin kuului alueellisten kirjastopalveluiden sisältösuunnittelu. Molemmat paikat sijoittuivat samaan alueellista kehittämistehtävää hoitavaan kirjastoon ja olivat suurin piirtein samaan aikaan haussa. Vastuut oli jaettu niin, että toisen työtehtäviin kuului ”kirjastojen henkilöstön osaamisen kehittäminen eri tavoin” ja toisen ”palvelujen konseptointi ja pilotointi sekä laajan toiminta-alueen yhteydenpitomahdollisuuksien kehittäminen.” Uuden kirjastolain myötä syntyneitä uudenlaista alueellista kirjastotoimintaa ilmensivät myös kaksi informaattikon paikkaa, jotka – kuten edellä mainitut palvelusuunnittelijoidenkin paikat – sijoittuivat samaan alueellista kehittämistehtävää hoitavaan kirjastoon. Toisen informaattikon työtehtäviin kuului muun muassa ”alueen kirjastohenkilöstölle suunnattujen koulutus- ja kokoustilaisuuksien etälähetyksien ICT- ja AV-järjestelmäsuunnittelu” ja toisen osallistuminen ”alueen kirjastohenkilöstölle suunnattujen koulutusten suunnitteluun” sekä ”alueen osaamistarpeiden säännöllinen kartoittaminen sekä vertaisoppimisen tukeminen työntekijävaihtoja koordinoimalla.”

Vuonna 2018 haussa oli lisäksi yksi alueellisesta kehittämistehtävästä vastaava palveluesimies. Vastuualueeseen kuului ”alueen koulutus- ja ict-suunnitteluun osallistuminen” sekä yhteistyö muiden alueellista kehittämistehtävää tekevien kirjastojen sekä aluehallintoviraston kanssa. Haussa oli myös kansainvälisten asioiden projektipäällikkö, jonka työtehtäviin kuului muun muassa vastata valtakunnallisen kehittämistehtävän kansainvälisestä viestinnästä ja kirjastojen kansainvälisten suhteiden kehittämisestä. Alueellista kehittämistehtävää ilmentävät myös ne kolme informaation paikkaa, joihin vuonna 2018 haettiin tekijöitä muun muassa selvittämään ”kaksikielisillä alueilla vähemmistökielisten saamien kirjastopalvelujen taso ja suunnitella malli, miten kirjastopalveluja voidaan näissä kielisaarekkeissa kehittää ja tukea.”

Vuoden 2019 työpaikkailmoitusten joukossa oli yksi erikoiskirjastonhoitajan sekä kaksi informaation, kirjastonhoitajan ja hanketyöntekijän avointa työpaikkaa, joissa työtehtäviin kuului alueellinen kehittämiskirjastotoiminta. Ilmoituksissa mainitut työtehtävät keskittyivät jo aikaisemmissakin ilmoituksissa havaittuihin kirjastohenkilökunnan osaamisen kehittämiseen sekä kehittämiskirjaston toimialueen yleisten kirjastojen verkostoitumisen ja yhteistyön tukemiseen.

Koko tarkastelujakson ajalta löytyi yhteensä 22 työpaikkailmoitusta, joissa työtehtäviin kuului alueellinen kirjastotoiminta. Ilmoitusten esiintyvyydessä oli 50 prosentin kasvu vuosien 2017 ja 2018 välillä. Vuonna 2017 ilmoitettiin kuudesta, vuonna 2018 yhdeksästä ja vuonna 2019 seitsemästä avoimesta työpaikasta, joissa työtehtäviin kuului alueellinen kirjastotoiminta.

Alueellisen kirjastotoiminnan ilmentymät toivat esiin laajemminkin tutkimusaineistosta tehdyn havainnon: joihinkin kirjastoihin haettiin useampaa työntekijää samaan aikaan. Ilmoitusten työtehtävissä esiintyi melko taajaan kirjastolain ilmentymiä. Tästä voidaan päätellä, että joissakin kirjastoissa henkilöstörakennetta ja tämän myötä tarjottavia palveluja kehitetään vastaamaan kirjastolaissa yleisille kirjastoille määriteltyjä tehtäviä ja velvoitteita. Joissakin ilmoituksissa kerrottiinkin tulevista uudistuksista toiminnan järjestämisen suhteen.

7 POHDINTA

Tässä luvussa tarkastellaan pohtivalla otteella tutkimusta kokonaisuutena. Ensin tehdään johtopäätöksiä tutkimuksen analyysiosioiden tuloksista ja vastataan tutkimuskysymyksiin. Tämän jälkeen tarkastellaan tuloksia ja vertaillaan niitä aiempiin tutkimuksiin. Luvussa 7.4 arvioidaan tutkimuksen onnistumista ja luvussa 7.5 esitetään jatkotutkimusaiheita.

7.1 Johtopäätökset

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, miten ala on kehittynyt työpaikkailmoitusten perusteella viimeisimmän kirjastolain astuttua voimaan. Lisäksi tavoitteena oli kirkastaa lain merkitystä rekrytointiprosessissa työpaikkailmoittelun osalta.

Analysoitava aineisto koostui työpaikkailmoituksista, jotka oli julkaistu 2017–19. Tarkastelujakso on ajallisesti merkityksellinen, sillä jakso alkaa samasta vuodesta kuin viimeisin kirjastolaki astui voimaan. Tämän vuoksi olikin erityisen mielenkiintoista tutkia, millä tavoin koko ajanjakson kattava tuore laki ilmentyi työpaikkailmoituksissa ja voitiinko esiintyvyydessä tehdä havaintoja eri vuosien välillä.

Tutkimuksen määrällinen analyysi antoi vastauksen seuraaviin kysymyksiin:

- Kuinka paljon ja minkälaisia työpaikkoja yleisissä kirjastoissa oli vuosien 2017–19 työpaikkailmoitusten perusteella?
- Millaisia määrällisiä muutoksia avoimissa työpaikoissa voidaan havaita työpaikkailmoitusten perusteella verrattuna vuosien 2008–10 työpaikkailmoituksista tehtyyn vastaavanlaiseen selvitykseen?

Sisällönanalyysi antoi vastaukset seuraaviin kysymyksiin:

- Miten kirjastolaki ilmentyy vuosien 2017–19 yleisten kirjastojen työpaikkailmoituksissa?
- Onko ilmentymissä vaihtelua?
- Ovatko viittaukset kirjastolakiin eksplisiittisiä vai implisiittisiä?

Määrällinen analyysi antoi yleiskuvan työpaikkojen laadusta ja määrästä sekä toimi sisällönanalyysin tukena. Sisällönanalyysissa havainnoitiin kirjastolain ilmentymiä vuosien 2017–19 yleisten kirjastojen työpaikkailmoituksissa. Analyysissa keskityttiin nykyään voimassa olevan kirjastolain (laki yleisistä kirjastoista 1492/2016) ilmentymien havainnointiin. Laki yleisistä kirjastoista astui pääosin voimaan vuonna 2017. Havaittavien lain ilmentymien pitäisi siis ilmentää nimenomaan viimeisintä kirjastolakia.

Määrällisen analyysin tulokset kertovat, että julkiseen hakuun tulleiden kirjastoalan työpaikkojen määrä kasvoi tarkastelujakson aikana merkittävästi. Alan työpaikkailmoitusten määrässä tapahtui kasvua huomattavasti myös yhdeksän vuoden takaiseen tilanteeseen verrattuna. Tutkimuksen määrällisestä analyysistä käy ilmi myös, että valtaosa ilmoitetuista työpaikkailmoituksista sekä tässä että vertailukohteena olleessa tutkimuksessa (Luoma 2011) koski yleisten kirjastojen avoimia paikkoja. Tämä selittyy sillä, että yleisiä kirjastoja on paljon verrattuna esimerkiksi tieteellisiin kirjastoihin.

Jokaisen ammattinimikkeen esiintyvyydessä tapahtui kasvua verrattaessa aiempiin tutkimustuloksiin. Ilmiö on ilmeinen, sillä havaintoyksiköiden määrä tässä tutkimuksessa oli merkittävästi suurempi kuin vertailukohteena olleessa tutkimuksessa; lähes kaksinkertainen. Joitain merkittäviä havaintoja kuitenkin tehtiin. Huomattavaa kasvua oli kirjastonhoitajien (kasvua 181,5 %), erikoiskirjastonhoitajien (kasvua 400 %), erikoiskirjastovirkailijoiden (kasvua 400 %) sekä informaatikoiden (kasvua 500 %) – myös pedagogisten – kohdalla. Lisäksi on syytä huomata, että alalle oli tarkastelujakson aikavälillä ilmaantunut uusia ammattinimikkeitä: ainuttakaan kirjastopedagogia tai mediaohjaajaa ei ollut haussa 2008–10.

Sisällönanalyysissa havainnoitiin kirjastolain ilmentymiä tutkimusaineistossa. Lakitekstin ilmentyminen joko eksplisiittisesti tai implisiittisesti työpaikkailmoitusten sisällöissä ei jokaisessa havainnossa ollut täysin yksiselitteistä. Myöskään se, mitä lain kohtaa kyseinen havainto ilmensi, ei aina ollut täysin selvää.

Sisällönanalyysi osoittaa, että kirjastolaki ilmentyy työpaikkailmoituksissa merkittävässä määrin. Monet kirjastot hyödyntävät taitavasti lakia työpaikkailmoituksissaan ja osoittavat näin olevansa ajan tasalla toiminnan järjestämisen suhteen. Havaittavissa oli kuitenkin myös kumottuihin lakeihin viittaamista. Monessa havaintoyksikössä oli vain yksittäisiä ilmentymiä kirjastolaista.

Laissa yleisille kirjastoille säädetyt tehtävät ja velvollisuudet ilmentyvät tutkimusaineistossa runsaslukuisesti. Avoimen työpaikan työtehtävien hoito saattoi edellyttää jopa yöpymistä kirjastoautossa toiminnan järjestämisen mahdollistamiseksi. Sisällönanalyysin tulokset osoittavat, että kirjastotoimintaa järjestetään vaihtelevin tavoin, ja että monessa yleisessä kirjastossa toimintaa kehitetään vastaamaan laissa määriteltyjä tehtäviä ja velvollisuuksia.

Tutkimuksen tuloksista voidaan päätellä, että kirjastotyöhön sisältyy edelleen runsaasti perinteisiä työtehtäviä, mutta että joukossa on myös yhä erikoistuneempia tehtäviä, jotka välittömästi liittyvät usein nykyteknologiaan ja välillisesti ilmentävät kirjastolaista tavallisesti tehtäväpykälän jotakin kohtaa. Ammattinimikkeet mukailevat edelleen perinnettä ollen suurimmassa osassa tutkimustapauksista joko kirjastonhoitaja tai kirjastovirkailija.

Tutkimuksen tulosten perusteella voidaan tehdä johtopäätös, että kirjastolaki ilmentyy vuosien 2017–19 yleisten kirjastojen työpaikkailmoituksissa runsaasti ennen kaikkea lain tehtäväpykälän osalta. Kirjastolakiin viitattiin niin eksplisiittisesti kuin implisiittisesti, mutta suurin osa havainnoista oli implisiittisiä. Ilmentymissä oli vaihtelua ammattiryhmittäin, mutta myös jonkin verran tarkastelujakson vuosien välillä.

Tutkimuksen tavoitteet saavutettiin. Tulokset tarjoavat uutta tietoa alan kehityksestä viimeisimmän kirjastolain astuttua voimaan. Tutkimustulosten perusteella voidaan todeta, että laki ilmentyy työpaikkailmoituksissa hyvin monimuotoisesti. Osaa diversiteetistä hyödynnettiin tämän tutkimuksen tuloksissa ja samalla tarjottiin runsas määrä konkreettisia ideoita työpaikkailmoitteluun. Kirjastot voivat lisäksi hyödyntää tutkimustuloksia toimintansa ja henkilöstörakenteensa kehittämisessä. Lain

merkityksen voi nähdä kirikkaampana rekrytointiprosessissa ainakin työpaikkailmoittelun osalta tämän tutkimuksen tulokset luettuaan.

7.2 Tulosten tarkastelu

Kirjastojen, kuten muidenkin julkisten palveluiden, toimintaa säädellään lailla. Julkisten palveluiden järjestämistä värittää perinteisesti byrokratia, ja myös kirjastopalveluiden järjestäminen voidaan historiallisesti nähdä vahvasti alttiina hallinnon määräyksille. Viimeisin kirjastolaki toi alalle kuitenkin merkittäviä vapauksia. Laki ei nostattanut kaikkialla riemastusta ja sitä kritisoitiin etenkin kelpoisuusvaatimusten höllennyksen sekä maakuntakirjastouudistuksen osalta.

Kuten tutkimuksen teoriaosiosta kokonaisuudessaan käy ilmi, laki mukailee aina ajan henkeä. Laissa määritellyillä säädöksillä on kuitenkin pitkä häntä: uusien säädösten astuessa voimaan niiden sisäistäminen ja merkityksen ymmärtäminen oman toiminnan kannalta saattavat viedä aikaa.

Olettamuksena tutkimuksessa oli, että kirjastolaki ilmentyy työpaikkailmoituksissa niiltä osin, kuin se tarkoituksenmukaista on, ja että myös lain päivitys on havaittavissa. Tutkimuksen tulokset vastaavat suurilta osin odotuksia. Havainnoista merkittävimmät liittyvät lain uusiin ja uudistettuihin säädöksiin. Suurimmat uudistukset, jotka vuoden 2016 kirjastolakiin tehtiin, liittyvät yleisten kirjastojen tehtäviin, kelpoisuusvaatimukseen sekä maakuntakirjastotoimintaan.

Kirjastolain tulee vaikuttaa kokonaisvaltaisesti kaikkien yleisten kirjastojen toimintaan, toisin sanoen kaikki yleisissä kirjastoissa tapahtuva toiminta pitää pystyä perustelemaan lailla. Toiminta konkretisoituu työtehtävissä. Kaikki työtehtävät ja niihin liittyvät järjestelyt, jotka analyysin kohteina olevista työpaikkailmoituksista havaittiin, toteuttavat välittömästi tai välillisesti kirjastolle laissa määriteltyjä tehtäviä ja velvoitteita. Tästä ei kuitenkaan voida tehdä sitä johtopäätöstä, että lain velvoittamat tehtävät toteutuisivat kaikissa kirjastoissa, sillä todellista tilannetta tämä tutkimus ei tuo ilmi edes niiden kirjastojen osalta, joiden työpaikkailmoitukset olivat analyysin kohteena, puhumattakaan Suomen kaikista yleisistä kirjastoista.

Tutkimusaineistosta havaittiin hyvin paljon ilmentymiä kirjastolain tehtäväpykälästä, joka ensimmäistä kertaa määriteltiin viimeisimpään kirjastolakiin. Tutkimustulos ei yllätä, sillä tarkasteluajanjakso sijoittuu viimeisimmän kirjastolain aikaan.

Pedagogiset tehtävät ovat tutkimustulosten perusteella lisääntyneet yleisissä kirjastoissa. Ilmiön kykeni havaitsemaan työtehtävien lisäksi ammattinimikkeissä. Takana ovat ne ajat, kun kirjastotäti istui tiukasti tiskin takana ja kirjastoissa piti olla hipihiljaa. Kanssakäynti tarkoitti lähinnä tiedonhakua, lainaamista tai palauttamista. Tänä päivänä kirjastoissa tehdään runsaasti vuorovaikutteista työtä esimerkiksi erilaisin opastuksin sekä lukemisen edistämistehtävissä. Mutta on myös asioita, jotka ovat olleet samalla tolalla jo pidemmän aikaa. Ammattinimikkeistä yleisimmät ovat edelleen perinteikkäät kirjastonhoitaja ja kirjastovirkailija, ja perinteiset asiakaspalvelu, neuvonta ja kokoelmatyö kuuluvat kirjastoammattilaisen työtehtäviin varsin usein tutkimustulosten perusteella.

Digitalisaatio on nykypäivää ja tietoverkot tarjoavat yhä enemmän palveluja ja mielenkiintoista sisältöä. Tutkimustuloksista käy ilmi, että ilmiö on huomioitu ainakin jossakin määrin yleisissä kirjastoissa; esimerkiksi teknisempi puoli liittyen kokoelmanhoitoon – e-aineistot, kokoelmien kellutus – oli osoitettu haussa olevalle informaattikolle. Myös ne kaksitoista haussa ollutta mediaohjaajaa osaltaan tukevat toiminnan ohjaamista tietyille työntekijöille, jolloin uuden teknologian parissa työskentelee varmasti ammattitaitoinen ja motivoitunut työntekijä, eikä uusi teknologia jää muiden töiden jalkoihin. Lisäksi ilahduttavan monissa ilmoituksissa oli nostettu esiin myös muun henkilökunnan perehdyttämistarve.

Tutkimustulosten perusteella yhteistyö yleisissä kirjastoissa eri tahojen kanssa on vilkasta ja monipuolista. Odotettavissa olleesta tutkimustuloksesta käy ilmi muun muassa se, että kouluyhteistyötä tehdään yleisessä kirjastossa edelleen runsaasti. Yllättäen tehtiin muutama havainto jopa koulukirjaston kehittämisestä. Kuten tutkimuksen teoriaosiossa kerrotaan, poistettiin koulukirjasto-sana peruskoululaista 26 vuotta sitten väljentäen samalla yhteistyötä. Tutkimuksen tekijän oma havainto työelämässä on, että koulun ja kirjaston välisessä yhteistyössä usein aktiivisempi

osapuoli on kirjasto. Havainto pätee todennäköisesti harmillisen monessa kirjastossa, sillä kuten kirjastotoimen ylitarkastaja Kristiina Kontiainen (2017) kertoi luennossaan, laki yleisistä kirjastoista (1492/2016 § 11) velvoittaa kirjastoja laajaan yhteistyöhön, joka käsittää muun muassa päiväkodit, koulut ja oppilaitokset, hoitaakseen tehtävänsä, kun taas perusopetuslaissa (628/1998 § 47) kirjastotoiminta on rinnastettu kerhotoimintaan verrattavaksi toiminnaksi. Kirjaston aktiivista roolia yhteistyössä ilmentää myös tässä tutkimuksessa tehty havainto oman auton käyttötarpeesta koulu yhteistyön sujuvoittamiseksi.

Toiminnan järjestämisen ilmentymistä voidaan havaita, että kaksikielisissä kunnissa noudatetaan hyvin lakia. Englannin kielen runsas esiintyminen kielitaitovaatimuksissa vuoden 2019 ilmoituksissa muihin vuosiin verrattuna kuitenkin hämmentää. Voisiko sen taustalla olla jokin yhteiskunnassa tapahtunut laajempi ilmiö? Sisällönanalyyssissa tehty olettaus englannin kielen taidon liittymisestä maahanmuuttajien kirjastopalveluiden järjestämiseen osoittautui oikeaksi. Tilastokeskuksen (päiväämätön) mukaan ulkomaalaistaustaisten ihmisten määrä on kasvanut Suomessa tasaisesti kahden viime vuosikymmenen aikana. Moni ulkomaalaistaustainen puhuu suomea ja/tai ruotsia, mutta myös englanninkielisiä ulkomaalaistaustaisia on paljon. Vaikka mitään huomattavaa kasvua ulkomaalaistausten määrässä ei vuosien 2017 ja 2018 välillä tapahtunut, voi ilmiöllä olla silti kauseliteettia työpaikkailmoituksista havaitun englanninkielentaidon lisääntyneen tarpeen kanssa. Kuten todettua, lailla on usein pitkä häntä. Voi siis olla, että monessa kirjastossa on herätty tilanteeseen vasta 2019 ja alettu suunnitella toimintaa rekrytoinnin osalta siihen suuntaan, että toiminnan järjestämisen pykälä täyttyy kunnan paikallisten kielitarpeiden – tässä tapauksessa englannin – huomioimisen osalta. Kokonaisuudessaan englannin kielen taitovaatimukseen liittyvä havainto osoittaa sen, että jälleen laissa on huomioitu ympäröivän yhteiskunnan muuttuneet olosuhteet.

Se, kuinka paljon työn sisällöstä ilmoituksessa kerrottiin, vaihteli paljon. Joissakin ilmoituksissa esiintynyt laaja työnkuva saattaa olla merkki siitä, että useita vakansseja oli niputettu yhteen, eikä työtehtävien suhteen ollut pystytty tekemään karsintaa.

Joissakin ilmoituksissa taas oli hyvin niukasti tietoa työn sisällöstä. Tämä voi merkitä sitä, että työnkuvaa räätälöidään valittavan työntekijän osaamisen mukaan. Työnantaja voi käyttää niukkuutta työpaikkailmoittelussa myös silloin, kun haluaa saada tietoa siitä tietotaidosta, jonka hakija näkee keskeisenä omalla kohdallaan.

Laissa määritellyt kelpoisuusvaatimukset koskevat käytännössä nykyään vain kunnan kirjastolaitoksen johtajaa. Lakipykälä henkilökunnan kelpoisuudesta toteutui noususuhdanteisesti tarkastelujakson aikana; vuoden 2017 45 prosentin toteutumisesta nousiin vuonna 2019 80 prosentin toteutumiseen. Erityisen mielenkiintoisia havaintoja tehtiin vuoden 2018 osalta, jolloin julkaistuista ilmoituksista löytyi viittaus jo kumottuun lakipykälään ja nykyiseen pykälään vaillinaisesti. Tapaus, jossa oli kelpoisuusvaatimuksena ”kirjastolain 17 § mukainen osaaminen (ylempi korkeakoulututkinto ja kirjastoalan ammatilliset opinnot)” hämmensi. Pykäläviittaus on oikein, mutta sisältö on väärä. Sekavat tapaukset vuoden 2018 ilmoituksissa voidaan nähdä osoitukseksi siitä, että lakitekstin asettaminen käytäntöön vie aikaa. Vuonna 2017 lain ilmentymät olivat harvemmassa kuin myöhemmin mutta ne vastasivat lakia. Vuonna 2018 voidaan havaita hieman kompastelua lain käytäntöönpanossa, kunnes vuonna 2019 tyylipuhtaita suorituksia löytyi jo 80 prosentista tapauksia.

Kelpoisuusvaatimuksia oli höllennetty radikaalisti edellisen kerran 1990-luvun laman aikaan. Sekä silloin että nyt lakiuudistuksen kelpoisuuksiin kohdistunut höllennys on luottamuksen osoitus yleisiä kirjastoja kohtaan. Valtaa on siirretty alaspäin. Kirjastoilla on tällä hetkellä historiallisen vapaat kädet järjestää toimintansa henkilökunnan suhteen. Edellytyksenä kuitenkin on, että kirjasto hoitaa lakipykälien määrittelemät tehtävät ja vastuut. Tutkimustuloksista voidaan havaita höllennyksen vaikuttaneen ammattinimikkeisiin. Havainnoista voidaan vetää yhteys tehtäväpykälään. Esimerkiksi mediaohjaajan toimi on melko uusi kirjastoissa ja työnkuva paikkaa sitä ilmeistä teknisen osaamisen vajetta, jota kirjastoissa on ollut. Mediaohjaajan nimikkeestä uupuu kuitenkin yhteys kirjastoon ja toimeen pääseekin usein ilman alan koulutusta. Kirjastojen toimintakenttä on laajentunut yhä kiihtyvään tahtiin. Nykyisen lain kelpoisuushöllennykset voidaankin nähdä konkreettisenä helpotuksena monissa

kirjastoissa: nyt toimintaa voidaan laajentaa rekrytoimalla henkilöstöä, jolla on tietotaitoa asioissa, jotka perinteiseksi nähtyyn kirjastomaailmaan – ja näin ollen myöskään alan koulutukseen – eivät sisälly.

Mutta tuovatko kelpoisuushöllennykset mahdollisuuksien lisäksi myös uhkia? Lakia valmisteltaessa heräsi huoli alan koulutusvaatimusten täydellisestä poistamisesta. Miten jatkossa varmistetaan, että yleisissä kirjastoissa henkilökunta on ammattitaitoista? Tutkimuksen tekijä kävi lain valmistelun aikaan sitä koskevassa ideointipajassa, jossa heräsi keskustelua – huoltakin – ammattijohtajien jalkautumisesta alalle. Kuntien Asiantuntijat – KUMULA Ry:n blogitekstissä erityistä huolta herätti pienten kirjastojen tilanne kirjastonjohtajan suhteen. Pienissä kirjastoissa myös johtajan alan oppineisuudella on suuri merkitys sen korostuessa esimerkiksi tietopalvelussa. (Kuntien Asiantuntijat – KUMULA Ry 2016.) Nykyistä lakia edeltäneissä kelpoisuusvaatimuksissa (valtion asetus kirjastoista 406/2013 § 4) korkeimmat kelpoisuusvaatimukset kohdistuivat ”kunnan kirjastolaitosta taikka yhtä tai useampaa toimipistettä” johtavaan henkilöön. Nykyisin tarkasti on määritelty kelpoisuusvaatimukset vain kunnan kirjastolaitosta johtavalle.

Vaikuttaa siltä, että höllennysten syy on sama kuin 1990-luvulla; helpottaa suurten kirjastojen mahdollisuutta järjestää toimintansa joustavasti. Köpelösti kävi 1990-luvun höllennysten kanssa. Silloin joustomahdollisuutta käyttivätkin erityisesti pienet kunnat madaltaen henkilöstönsä koulutustasoa (Kekki 1999, 15). Se, minkälaisia vaikutuksia nykyisellä kirjastolailla on henkilökunnan koulutuksen suhteen, selviää ajan kanssa.

Tämän tutkimuksen tulokset osoittavat kuitenkin myös kelpoisuusvaatimusten kohdalla lain pitkän hännän: valtaosassa avoimista työpaikoista kelpoisuusvaatimuksena oli edelleen alan koulutus, joissain tapauksissa jopa jo kumottua lakipykälää mukailleen. Voidaan siis todeta, että ainakaan vielä ei ole juurikaan syytä huoleen sen suhteen, etteikö henkilökunta ainakin alan koulutuksen suhteen olisi ammattitaitoista.

Vaikka toinen on se tutkimus, jossa kirjastolain semantiikkaa tutkitaan, ei tutkimuksen tekijä voi olla nostamatta erästä mielenkiintoista havaintoa kirjastolain

kelpoisuuspykälästä esiin. Nykyisessä laissa yleisistä kirjastoista määritellään, että kirjastossa tulee olla ”riittävä määrä kirjasto- ja informaatioalan *koulutusta* saanutta ja muuta henkilöstöä” (kirjastolaki 1492/2016 § 17). Aiemmin laissa säädetyt, toisinaan hyvinkin tarkat kelpoisuusvaatimukset ovat väistyneet ja tilalle on tullut hyvin epämääräinen ilmaisu, jonka voi äärimmillään tulkita siten, että riittää, että kirjastossa on edes yksi työntekijä, joka on suorittanut jonkin kirjasto- ja informaatioalan kurssin.

Tutkimustulokset vahvistavat sitä ennakko-olettamusta, että kirjastovirkailijoiden työkenttä on laajentunut. Tutkimuksessa tehtyjen havaintojen mukaan kirjastovirkailijat tekevät nykyään yhä erikoistuneempia tehtäviä, jotka vielä edellisen kirjastolain aikaan ainakin jossain määrin kuuluivat ennemmin kirjastovirkailijaa koulutetummalle kirjastonhoitajalle. Esimerkiksi kokoelmatyö, lukemisen ja kirjallisuuden edistämistehtävät ja yllättäen myös mediakasvatus esiintyivät suhteellisen usein kirjastovirkailijoita koskevissa ilmoituksissa. Vaikutelmaa tukevat myös tekijän havainnot työelämästä: kirjastovirkailijan toivottiin pysyvän lestissään. Voidaankin pohtia, minkälaisella ammattitaidolla esimerkiksi kokoelmatyötä tehdään, kun tekijät eivät välttämättä ole enää niin koulutettuja kuin edellisen kirjastolain aikaan, eikä ammattitaito välttämättä riitä työtehtävien menestykselliseen hoitoon.

Tutkimuksen tekijän kokemuksen mukaan perinteisesti pääosin kirjastovirkailijan tehtäviin mielletyt tehtävät – lainaus, palautus ja jossain määrin hyllytyskin – valuvat nykyään osin erilaisten tukityöllistettyjen ja työkokeilijoiden harteille. Tehtävät ovat tärkeitä ja vaativat ammattitaitoa. Hyllytystä voi tehdä lähes kuka vain, mutta muuten kirjastossa voisi olla hyvä miettiä, kuinka järkevää on laittaa ammattitaidotonta tukityöllistettyä esimerkiksi lainaukseen ja palautukseen. Kyseiset palvelut ovat valtaosalle asiakkaista ne ainoat, joita he käyttävät kirjastossa asioidessaan. Toisaalta kuitenkin kirjastovirkailijoiden työpanosta tarvitaan muissa tehtävissä, joten helppoa ratkaisua tilanteeseen ei ole.

Lakiuudistuksen myötä maakuntakirjastot korvattiin kehittämistehtäviä hoitavilla kirjastoilla. Tutkimustulosten mukaan kehittämistehtäviin sijoittuneiden työpaikkailmoitusten määrä kasvoi ja toimintaa kirjastoissa järjestettiin uudelleen.

Tulokset osoittavat, että lakipykälä on tehtävissä huomioitu hyvin. Yhteistyö muiden kehittämistehtävää hoitavien yleisten kirjastojen kanssa on ilmeistä, sillä työtehtävät ilmoituksissa osin toistivat itseään. Tulos vastasi odotuksia.

Maakuntakirjastouudistuksen pelättiin näivettävän maakuntakirjastokokoelmien ylläpidon ja suurten kehittämisalueiden koko herätti huolta. Tutkimuksen tekijä näkee huolen osaltaan aiheelliseksi. Suuremmilla kehittämisalueilla on toimintaa todennäköisesti saatu kehitettyä toivottuun suuntaan (ks. HE 238/2016 kohta 2.3.2), mutta vielä ei ole selvää, mitkä kauaskantoiset vaikutukset ovat. Tutkimuksen tekijän omien, työelämässä tehtyjen havaintojen mukaan toiminnan tehostaminen on konkreettisesti tarkoittanut muun muassa sitä, että entisiltä maakuntakirjastoilta on poistettu toimintaa varten myönnetty valtionapu. Tästä taas on luonnollisena seurauksena ollut se, että maakuntakirjastonhoitajien vakanssit on jouduttu lakkauttamaan ja toimintaa pohtimaan uudestaan. Entisistä maakuntakirjastoista löytyy kuitenkin oletettavasti edelleen varsin laajat maakuntakirjastokokoelmat, joiden olemassaolo on merkityksellinen maakunnan historian kannalta ja joiden ylläpitoon ei enää ole osoitettu resursseja.

Työpaikkailmoitukset viestivät avoimen työpaikan lisäksi työtä tarjoavasta organisaatiosta. Jotkin kirjastot osaavat hyödyntää erittäin taitavasti voimassa olevan kirjastolain sisältöä. Yleisesti lakien säätäminen ja lakitekstien laatiminen on kaukana subjektiivisesta yhden ihmisen näkemyksestä. Lakien sisältö mietitään huolellisesti monen asiantuntijan toimesta ja lakiteksti laaditaan mahdollisimman objektiiviseksi ja selkeäksi. Lakitekstin hyödyntäminen sopivissa yhteyksissä antaa organisaatiosta asiantuntevan ja pätevän kuvan. Kunhan muistaa käyttää ajantasaisia pykäläiä.

7.3 Vertailu aiempiin tutkimuksiin

Tämän tutkimuksen kaltaista analyysia kirjastoalan työpaikkailmoituksista viitekehyksenä kirjastolaki ei ole Suomessa aiemmin tehty. Kirjastolakia on kuitenkin tutkittu aiemminkin. Tämän tutkimuksen tuloksista löytyy joitain yhtäläisyyksiä aiempiin tutkimustuloksiin. Hacklin tutki diskurssianalyysin avulla vuoden 2016 kirjastolakia.

Tutkimustuloksista käy ilmi, että laki yleisistä kirjastoista ilmentää kirjastotyön perinteisten kulttuurisen ja tiedollisen hoivan ja uusintamisen ulottuvuuden lisäksi sosiaalisen hoivan ja uusintamisen ulottuvuuden. Hacklinin tutkimuksen mukaan ensin mainittu tulisi kohdistaa miehiin, erityisesti poikiin. Jälkimmäisen kohteena tulisi olla erityisesti heikompiosaisina nähdyt ryhmät, esimerkiksi lapset, vanhuksat ja maahanmuuttajat. (Hacklin 2017, 137–138.) Tämän tutkimuksen tuloksista voidaan tehdä joitain yhteneviä havaintoja Hacklinin tutkimuksen kanssa. Tarkastelujaksolla oli avoinna hanketyöntekijän paikka, jossa hanke keskittyi erityisesti poikien ja heille läheisten miesten lukemiseen. Lisäksi lapsille, vanhuksille ja maahanmuuttajille on tämän tutkimuksen tulosten perusteella järjestetty erityisesti heille suunnattuja palveluja ainakin jossain määrin.

Triumph & Beile (2015, 716) havaitsivat vertailevassa tutkimuksessaan, että alan ammattinimikkeet ovat lisääntyneet, mikä tutkijoiden mukaan on osoitus siitä, että kirjastotehtävät ovat entistä erikoistuneempia. Mikäli alan ammattinimikkeiden lisääntymisen ja työtehtävien erikoistumisen välillä on kausaliiteetti, voidaan myös tämän tutkimuksen tulosten perusteella tehdä sama päätelmä kuin mikä Triumph ja Beile tekivät.

Kirjastoalan työpaikkailmoituksista on Suomessa tehty kaksi tutkimusta, joista toinen; Kaisa Luoman (2011) vuosien 2008–10 työpaikkailmoituksista tekemä laaja selvitys toimi tämän tutkimuksen innoittajana ja vertailukohteena. Toinen Suomessa tehty tutkimus on Priitta Karppisen (2012) tekemä opinnäytetyö. Molempien tutkimusten fokus eroaa tämän tutkimuksen fokuksesta ollen kaikkinaisten havaintojen tekeminen tutkimusaineistosta eli työpaikkailmoituksista. Silti tuloksista voidaan löytää yhteneväisyyksiä tämän tutkimuksen tulosten kanssa: Karppinen (2012) tutkimuksen mukaan kirjastoissa ollaan tietoisia siitä, millaisia ammattilaisia tarvitaan kirjastotyössä ja alan vaihtelevissa tehtävissä. Tämän tutkimuksen tulokset tukevat vahvasti tätä Karppisen havaintoa.

Luoman (2011, 40–41) selvityksen mukaan julkisen sektorin työvoiman tarvetta määrittelevät pohjimmiltaan poliittiset päätökset enemmän kuin teknologinen kehitys

tai väestörakenne ja eläköityminen ei suoraviivaisesti johda avoimiin työpaikkoihin. Näitä Luoman tutkimustuloksia tukee tässä tutkimuksessa havaittu ilmiö, jonka mukaan joissakin vakansseissa työtehtävien lista on varsin laaja; työntekijän tulee sisäistää melkoinen kokonaisuus hoitaakseen työnsä menestyksekkäästi. Tämä saattaa olla merkki siitä, että useita vakansseja on niputettu yhteen vasta tietyn eläköitysmäärän täytyttyä. Tekijän omakohtaisen kokemuksen mukaan joissakin kirjastoissa eläköityvien työntekijöiden paikkoja ei heti täytetä, vaan eläköitymisiä täytyy tapahtua tietty määrä, ennen kuin henkilöstörakennetta aletaan pohtia uudestaan. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että eläköityneiltä jääneet työtehtävät joko karsitaan kokonaan pois toiminnasta tai työt delegoidaan jäljelle jääneelle henkilökunnalle.

7.4 Tutkimuksen arviointi

Tämän tutkimuksen tutkimusaineistoa voidaan pitää kattavana ja tarkoitukseen sopivana. Aineistoanalyysit toteuttivat tutkimuksen tarkoituksen ja tavoitteet. Toisin kuin monissa muissa laajoja tutkimusaineistoja käsittelevissä tutkimuksissa, päädyttiin tässä analysoimaan aineistoa käyttämättä yksittäisiä termejä esiintuvia teknisiä työkaluja. Työpaikkailmoitukset käytiin yksi kerrallaan läpi ja samalla kirjattiin erillisille muistilapuille tutkimuksen kannalta merkittävät havainnot kirjastolain ohjaaman jäsentelyn mukaan. Näin tutkimusaineistosta saatiin tuotua esiin runsaasti sellaista laadullista ainesta, joka teknisiä työkaluja käyttäen olisi jäänyt havaitsematta.

Tutkimuksen toteutus mukailee kronologisesti tutkimuksen sisällön järjestystä: ensin laadittiin tutkimuksen viitekehys, jonka jälkeen siirryttiin metodiosioon ja määrälliseen analyysiin. Sisällönanalyysi toteutettiin määrällisen jälkeen, sillä määrällinen analyysi toimi sisällönanalyysin toteuttamisen tukena.

Tutkimuksen sisällönanalyysi tuotti haasteita. Tekijä aloitti analyysin keräämällä satunnaisia havaintoja kirjastolain ilmentymistä työpaikkailmoitusten teksteistä. Näin analysoituaan lähes sata ilmoitusta hän huomasi, ettei kyseinen toimintatapa ole sovelias tutkimusaineiston laajuuden kannalta: satunnaisia havaintoja olisi voitu tehdä esimerkiksi vain muutaman kuukauden ajanjakson kattavista työpaikkailmoituksista.

Perustellakseen tutkimusaineiston laajuuden oli tehtävä systemaattisempaa työtä. Sekään ratkaisu ei osoittautunut täysin sopivaksi, sillä pian ilmeni, että havainnoitavat ilmiöt jättivät varsin paljon tulkinnanvaraa, ja niiden jäsentely viitekehyksen ohjaamana ei ollut täysin yksiselitteistä: monet ilmoituksissa havaitut lain ilmentymät olisi voitu jäsentää useampaan eri lakipykälään tai lakipykälän kohtaan. On pitkälti tulkintakysymys, nähdäänkö esimerkiksi työtehtäviin kuuluva tapahtumien järjestäminen ennemmin ilmentymänä tavoitepykälän aktiivisen kansalaisuuden edistämisestä vai tehtäväpykälän yhteiskunnallisen ja kulttuurisen vuoropuhelun edistämistehtävästä. Analyysissa päädyttiin suosimaan tarkkuutta: osittainen jäsentely lakipykälien kohtien mukaan oli tekijän mielestä parempi ratkaisu, kuin esimerkiksi tehtäväpykälän ilmentymien niputtaminen koko lakipykälää koskeviksi.

Sisällönanalyysin haasteista huolimatta tutkimuksen tulokset osoittavat täysin luotettavasti sen, että kirjastolaki ilmentyy vuosien 2017–19 yleisten kirjastojen työpaikkailmoituksissa implisiittisesti hyvin usein ja eksplisiittisestikin toisinaan. Kuten todettua, työpaikkailmoitusten sisältö oli vaihtelevissa määrin tulkinnanvaraista, minkä vuoksi esiintyvyyksien frekvenssejä ei voitu tehdä tarkasti. Myös lakiteksti on osin tulkinnanvaraista.

Kuten luvussa 4.3, jossa esiteltiin tutkimuksen aineisto, kerrottiin, tutkimusaineisto ei kata kaikkia kirjastoalan työpaikkailmoituksia. Vaikka tutkimusaineisto kerättäisiin useasta eri rekryointifoorumeista, kaikki kirjastoalan työpaikat kattavaa selvitystä ei käytännössä ole ainakaan tänä päivänä mahdollista tehdä, sillä monet avoimet työpaikat täytetään jollakin muulla tavalla kuin laittamalla ne yleiseen hakuun.

7.5 Jatkotutkimusaiheet

Tutkimuksen tulosten pohjalta olisi kiinnostavaa selvittää, millä tavalla rekryointiprosessi tosiasiallisesti tapahtuu. Tutkimusaineistosta voitiin päätellä, että joissakin kirjastoissa rekryointia tehdään urakalla, kun useita paikkoja laitetaan hakuun samaan aikaan. Olisi mielenkiintoista tehdä tapaustutkimus jonkin tällaisen kirjaston rekryointiprosessista. Jotkin haussa olleet työntekijät pääsivät mukaan

suunnittelemaan uusia palvelumuotoja muiden töidensä ohella. Minkälainen on se prosessi, jossa määritellään kirjaston henkilöstörakenne uudistukset silmällä pitäen? Mitkä ovat tärkeimmät kriteerit työntekijän valinnassa tällaisessa tapauksessa? Toteutuivatko uudistukset menestyksekkäästi ja oliko rekrytointi onnistunut.

Tutkimustuloksista voidaan päätellä, että kirjastolaki huomioidaan työpaikkailmoittelussa, mutta millä tavoin kirjastolaki näyttäytyy konkreettisesti yleisten kirjastojen toiminnassa? Mitä vaikutuksia lailla on – vai onko – kirjaston henkilöstörakenteeseen? Vaikuttaako kunnan koko? Perustellaanko tehtyjä ratkaisuja kirjastolailla? Kuinka hyvin kirjastoammattilaiset ovat selvillä lain vaikutuksesta omaan työhönsä?

Tutkimustuloksista selviää, että työpaikkailmoitusten sisältöjen merkitys on paikoitellen hyvin tulkinnanvarainen: sanavalinnat ja termit vaihtelivat. Lisäksi sisältökokonaisuudet olivat keskenään eri järjestyksessä: jotkin ilmoitukset alkoivat byrokraattisesti kelpoisuusvaatimusten luettelolla, kun taas toiset ilmoitukset aloitettiin houkuttelevasti organisaation esittelyllä. Voisikin olla mielenkiintoista tutkia työpaikkailmoituksia diskurssianalyysin keinoin ja selvittää, millaisia erilaisia rakenteita ja termejä työpaikkailmoituksista löytyy ja pohtia, mitä havainnot ilmentävät.

7.6 Lopuksi

Tutkimuksen tekijä toivoo, että tutkimus herättää kirjastoissa mielenkiintoa pohtia omaa henkilöstörakennetta myös lain näkökulmasta. Tutkimustulokset tarjoavat runsaasti konkreettisia esimerkkejä siitä, miten eri asioita työpaikkailmoituksissa voi ilmaista, ja mitä kaikkea ilmoituksessa – eli avoimessa vakanssissa – voi huomioida lain näkökulmasta.

Laki muodostaa aina kokonaisuuden, jonka kaikki osat tulee huomioida sitä koskevassa toiminnassa. Vaikka tässä tutkimuksessa selvitettiin lain ilmentymistä kirjastotoiminnassa vain työpaikkailmoittelun osalta, ovat havainnot silti relevantti osoitus siitä, että kirjastoissa nähdään paljon vaivaa laissa säädettyjen tehtävien ja velvollisuuksien hoidon eteen. Kaikki työntekijät eivät ehkä tiedosta yhteyttä

tehtäviensä ja lain välillä. Loppujen lopuksi lain säädösten välillinen tavoite on palvella yhteiskuntaa mahdollisimman puolueettomasti ja tasa-arvoisesti. Tällainen henki on yleisissä kirjastoissa ollut läsnä todennäköisesti aina. Toivottavasti uuden lain liberalisoinnit eivät tilannetta muuta.

Tamperelainen koomikko ja televisiojuontaja Simo Frangén koetteli sanontaa ”kyllä maailmaan ääntä mahtuu” taannoin Tampereen pääkirjastossa Metsossa. Tutkimuksen empiirinen vaihe televisioitiin. Tulos oli selvä: kyllä maailmaan – myös kirjastoon – ääntä mahtuu! Tämän tutkimuksen tulokset tukeva maisteri Frangénin havaintoa: niin on moninainen se tehtäväkenttä opastuksineen, yhteistyökuvioineen ja tapahtumineen, jota tänä päivänä yleisissä kirjastoissa lakipykälien noudattamiseksi toteutetaan.

Lähteet

- Adkins, D. (2004). Changes in Public Library Youth Services: A Content Analysis of Youth Services Job Advertisements. *Public Library Quarterly*, 23(3/4), 59–73.
- Clark, J. C. (2012). Job trends in music librarianship: a nine-year analysis of the music library association's job list. *Music Library Association. Notes*, 69(1), 44-58.
- Eskola, S. (2019). *Mitä suomalaiset organisaatiot vaativat johtajilta? – teorialähtöinen sisällönanalyysi organisaatioiden työpaikkailmoituksiin.* (pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto). Johtamisen ja talouden tiedekunta.
- Hacklin, M. (2017). *Osallistava sosiaalinen kirjasto uusliberalistisessa yhteiskunnassa – Kirjastolain diskurssianalyysi.* (pro-gradu -tutkielma, Oulun yliopisto). Humanistinen tiedekunta.
- Henricks, S. A., & Henricks-Lepp, G. M. (2014). Desired Characteristics of Management and Leadership for Public Library Directors as Expressed in Job Advertisements. *Journal of Library Administration*, 54(4), 277–290.
- Honkala, P. (2018). *Uuden kirjastolain muutosten vaikutukset toimivuudesta tietoisuuteen.* (opinnäytetyö AMK, Turun ammattikorkeakoulu). Kirjasto- ja tietopalvelun koulutusohjelma.
- Huttu, K. (1994). Forssan kirjaston tilanne. *Kirjastolehti* 87(2), 61.
- Kananen, J. (2015). *Opinnäytetyön kirjoittajan opas: Näin kirjoitan opinnäytetyön tai pro gradun alusta loppuun.* Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Kansanvalistusseura ja Kirjastolehti. (1926). *Valtion kirjastotoimikunnan kirjastolakiehdotukset. Kansanvalistusseuran 11.vk ja Kirjastolehden 19.vk (3-4)*, 53–67.
- Kansanvalistusseura ja Kirjastolehti. (1931). *Kirjastovirkailijain pätevyysvaatimukset. Kansanvalistusseuran 16.vk ja Kirjastolehden 24.vk (8)*, 220–223.
- Karppinen, P. (2012). *Haetaan pätevää kirjastoammattilaista - Selvitys kirjastojen työpaikkailmoituksista.* (opinnäytetyö AMK, Oulun seudun ammattikorkeakoulu). Kirjasto- ja tietopalvelun koulutusohjelma.
- Kekki, K. (1999). *Kirjastosäännöstö 1999.* Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy.
- Kekki, K. (2013). *Menestystarina nimeltä kirjasto.* Helsinki: BTJ Finland Oy.

- Kemiläinen, A. (1910). Yleiset kirjastot ovat yhtä tärkeitä sivistyslaitoksia kuin koulut. *Kirjastolehti* 3(1), 1-6.
- Khurshid, Z. (2003). The impact of information technology on job requirements and qualifications for catalogers. *Information Technology and Libraries*, 22(1), 18-21.
- Kinnunen, M. (2019). "Hyvän tyyppin myytti" - Millainen on nykytyöelämän ideaaliryöntejä ja kuinka hän erottuu muista? (pro gradu -tutkielma, Itä-Suomen yliopisto). Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta.
- Kirjastot.fi. (päiväämätön). Kehittämistehtävää hoitavat kirjastot. Haettu 17.02.2020 osoitteesta https://www.kirjastot.fi/kirjastot-ja-kehittaminen/kehittamistehtavaa-hoitavat-kirjastot?language_content_entity=fi
- Kiviniemi, E. (2020). Tällä pitäisi pärjätä kuukausi. *Kirjastolehti* 113(2), 38-39.
- Kontiainen, K. (2017). *Kirjastotoimen ja opetustoimen yhteistyön leikkauspisteet uudessa opetussuunnitelmassa – kirjastojen rooli oppilaiden monilukutaidon ja tiedonhankinta- ja hallintataitojen kehittäjinä*. Koulutusmateriaali. Haettu 09.03.2020 osoitteesta https://www.avi.fi/documents/10191/8774000/Kontiainen_Mediakasvatus.pdf/593753ce-0482-4da6-9484-8af85f502f5a
- Koivunen, H. (1986). Yleinen kirjasto – yhteisen kansan tahto. *Kirjastolehti* 79(3), 113.
- Krekola, J. (19.10.2012). Kirjasto soikoon! [blogikirjoitus] Haettu 27.04.2020 osoitteesta <http://parlamenttikirjasto.blogspot.com/2012/10/kirjasto-soikoon.html>
- Kuntien Asiantuntijat – KUMULA Ry. (21.06.2016). Uusi kirjastolaki muuttaisi kelpoisuusvaatimuksia. [blogikirjoitus] Haettu 19.02.2020 osoitteesta <http://kumula.fi/kumula/blogi/uusi-kirjastolaki-muuttaisi-kelpoisuusvaatimuksia/>
- Lahdes, E. (1961). *Uuden koulun vaikutus Suomen kansakouluun*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Lemponen, P. (2018). *Rajatusta professiosta toiminnanvapauteen ja asiakaspalveluun : sosiaalityön tekeminen työpaikkailmoitusten sosiaalisissa representaatioissa*. (pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto). Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos.

- Litmanen-Peitsala, P. (2019) Seinäjoen kaupunginkirjastolle valtakunnallinen erityistehtävä. Kirjastot.fi 02.04.2019. Haettu 17.02.2020 osoitteesta https://www.kirjastot.fi/uutiset/uutiset/seinajoen-kaupunginkirjastolle-valtakunnallinen-erityistehtava?language_content_entity=fi
- Love, E. B. (1997). *Advertised demand for educational, professional and interpersonal competencies in academic library positions*.
- Luoma, K. (2011). *Työvoiman määrällinen ja laadullinen tarve kirjastoalalla 2008—2010*. Helsinki: Helsingin yliopiston kirjasto. Haettu 17.03.2020 osoitteesta https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/26532/luoma_tyovoimantarvekirjastoalalla_2011.pdf
- Lynch, B. P., & Smith, K. R. (2001). The changing nature of work in academic libraries. *College & Research Libraries*, 62(5), 407—420.
- Maarno, R. (2016). Uusi laki tekee kirjastoista demokratian ylläpitäjiä - siihen tarvitaan myös työvoimaa. Suomen kirjastoseura 22.11.2016. Haettu 19.02.2020 osoitteesta <http://suomenkirjastoseura.fi/artikkelit/uusi-laki-tekee-kirjastoista-demokratian-yllapitajia-siihen-tarvitaan-myo-tyovoimaa/>
- Miettinen, V. (06.07.2017). Maakuntakirjastojen katoaminen hämmentää – ”Ristiriita maakuntaudistuksen tavoitteiden kanssa”. *Kuntalehti*. Haettu 19.02.2020 osoitteesta <https://kuntalehti.fi/uutiset/opetus-ja-kulttuuri/maakuntakirjastojen-katoaminen-hammentaa-ristiriita-maakuntaudistuksen-tavoitteiden-kanssa/>
- Mäkinen, I. (2009). Yleinen kirjasto hyvinvointiyhteiskunnassa 1960-luvun alusta vuosituhannen vaihteeseen. Teoksessa Mäkinen I. (toim.) *Suomen yleisten kirjastojen historia* (s. 384-453). Helsinki: BTJ Finland Oy.
- Mäkinen I. (1999) Heittämällä tulevaisuuteen: Kirjastot vuoden 1961 lain jälkeen. Teoksessa Mäkinen I. (toim.) *Kirjastojen vuosisata* (s. 163-214). Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy.
- Numminen, M.A. (1971) Kirjasto on neliö. Teoksessa *Pynnösen perintö*. Helsinki: Love Records.

- Nykänen, P. (2019). Oikeusjärjestys. Teoksessa Nykänen P. (toim.) *Johdatus oikeusjärjestykseen* (s. 25-41). Tampere: Tampereen yliopisto. Haettu 05.02.2020 osoitteesta <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-1213-8>
- Pietilä, V. (1973). *Sisällön erittely*. Helsinki: Oy Gaudeamus Ab.
- Poteri, E. (1991). Kirjastonhoitajakoulutuksen pioneerikausi Suomessa 1920–1945. *Kirjastotiede ja informatiikka* 10(1), 3-16. Haettu 06.02.2020 osoitteesta <https://journal.fi/inf/article/view/1404/1251>
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. (2006). KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja]. Haettu 19.03.2020 osoitteesta <https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/>
- Suomen kirjastoseura. (02.06.2015). Kirje ministeri Sanni Grahn-Laasoselle. Haettu 19.02.2020 osoitteesta <https://suomenkirjastoseura.fi/files/Kannanotot/Kannanotto%20kirjastolaista%202.6.2015.pdf>
- Tilastokeskus. (päiväämätön). Ulkomaalaistaustaiset. Haettu 04.05.2020 osoitteesta <https://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/maahanmuuttajat-vaestossa/ulkomaalaistaustaiset.html>
- Toroi, I. (2018). *Huomatuksi huomiota herättämättä: kriittinen diskurssianalyysi rekrytointi-ilmoitusten roolista päätöksentekoa siirtävinä liikkumavaran mahdollistajina*. (pro gradu -tutkielma, Lapin yliopisto). Yhteiskuntatieteiden tiedekunta.
- Triumph, T. F., & Beile, P. M. (2015). The trending academic library job market: An analysis of library position announcements from 2011 with comparisons to 1996 and 1988. *College & Research Libraries*, 76(6), 716—730.
- Tuomivaara, T. (2005.) Tieteellisen tutkimuksen perusteet. Haettu 19.03.2020 osoitteesta <http://www.mm.helsinki.fi/ttuomiva/Y125luku6.pdf>
- Vaarne, V. (2017). Uusi laki tekee kirjastoista demokratian puolustajia. *Kirjastolehti* 110(1), 15-16.

Valiokunnan mietintö VaVM 22/2017 vp.

Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2018

Hallituksen esitys eduskunnalle vuoden 2018 talousarvioesityksen (HE 106/2017 vp) täydentämisestä. Haettu 13.03.2020 osoitteesta

https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/TalousarvioMietinto/Sivut/VaVM_22+2017.asp

[x](#)

Vatanen, P. (2002). *Sääty-yhteiskunnan kirjastosta kansalaisyhteiskunnan kirjastoksi – Yleisten kirjastojen murroskausi 1890-luvulta 1920-luvulle*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Verho, S. & Koivunen, H. (1986). ”Uusi ei saa syrjäyttää vanhaa ja hyvää”. *Kirjastolehti* 79(3), 115-116.

Whitton, C. A. (2019). A Study of School Librarian Job Advertisements and the Inclusion of AASL Standards. *Teacher Librarian*, 46(4), 26–29.

Vilka, H. (2007). *Tutki ja mittaa: Määrällisen tutkimuksen perusteet*. Haettu 22.03.2020 osoitteesta https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/98723/Tutki-ja-mittaa_2007.pdf

Vuoden 1973 kirjastokomitean mietintö. (1975). Helsinki

LAKITEKSTIT

Asetus kansankirjastoista 27.04.1928/144. Suomen asetuskokoelma. Haettu 06.02.2020 osoitteesta

https://www.hel.fi/static/tieke/digitoidut_asiakirjat/helsingin_kaupungin_kunnalliset_asetuskokoelmat/pdf/Kunnallinen_asetuskokoelma_1928.pdf

Asetus kansankirjastoista 19.12.1941/872. Suomen asetuskokoelma. Haettu

06.02.2020 osoitteesta

https://www.hel.fi/static/tieke/digitoidut_asiakirjat/helsingin_kaupungin_kunnalliset_asetuskokoelmat/pdf/Kunnallinen_asetuskokoelma_1941.pdf

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi yleisistä kirjastoista ja opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annetun lain 2 §:n muuttamisesta 2016/238. Haettu 14.02.2020 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2016/20160238>

Kansankirjastolaki 20.04.1928/131. Suomen asetuskokoelma. Haettu 06.02.2020 osoitteesta https://www.hel.fi/static/tieke/digitoidut_asiakirjat/helsingin_kaupungin_kunnalliset_asetuskokoelmat/pdf/Kunnallinen_asetuskokoelma_1928.pdf

Kirjastoasetus 30.03.1962/268. Suomen asetuskokoelma. Haettu 06.02.2020 osoitteesta https://www.hel.fi/static/tieke/digitoidut_asiakirjat/helsingin_kaupungin_kunnalliset_asetuskokoelmat/pdf/Kunnallinen_asetuskokoelma_1962.pdf

Kirjastoasetus 21.03.1986/236.

Kirjastoasetus 11.12.1992/1311. Haettu 12.02.2020 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1992/19921311>

Kirjastoasetus 18.12.1998/1078. Haettu 12.02.2020 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1998/19981078>

Kirjastolaki 03.05.1961/235. Suomen asetuskokoelma. Haettu 06.02.2020 osoitteesta https://www.hel.fi/static/tieke/digitoidut_asiakirjat/helsingin_kaupungin_kunnalliset_asetuskokoelmat/pdf/Kunnallinen_asetuskokoelma_1961.pdf

Kirjastolaki 21.03.1986/235. Haettu 11.02.2020 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1986/19860235>

Kirjastolaki 04.12.1998/904. Haettu 12.02.2020 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1998/19980904>

Kuntalaki 17.3.1995/365. Haettu 09.04.2020 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/kumotut/1995/19950365>

Laki peruskoulun, lukion ja yleisen kirjaston valtiosuuksista ja -avustuksista 1978/1112

Laki varastokirjastoista 09.12.2088/1078. Haettu 14.03.2020 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1988/19881078>

Laki yleisistä kirjastoista 29.12.2016/1492. Haettu 14.02.2020 osoitteesta

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2016/20161492>

Perusopetuslaki 21.08.1998/628. Haettu 08.03.2020 osoitteesta

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628>

Valtioneuvoston asetus kirjastoista 06.06.2013/406. Haettu 12.03.2020 osoitteesta

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2013/20130406>